

30642.

T.C.
MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HEYKEL ANA SANAT DALI
HEYKEL PROGRAMI

PİŞMİŞ TOPRAK HEYKELLER

(Yüksek Lisans Tezi)

HAZIRLAYAN
Fatma AKYÜREK
9121

DANIŞMAN
Prof. Ali Teoman GERMANER

İSTANBUL - ŞUBAT, 1994

İ Ç İ N D E K İ L E R

GİRİŞ	1
GÜNEY AMERİKA UYGARLIKLARI	6
GENEL	6
PERU	16
CHAVİN	18
PARAÇAS	26
MOCHİCA	36
CHİMU	47
İNKA	52
EKVADOR	61
KOLOMBİYA	72
VENEZUELLA	79
ORTA AMERİKA UYGARLIKLARI	82
GENEL	82
TEOTİHUACAN	92
PASİFİK KİYİSİ UYGARLIKLARI	96
EL-TAJİN-TOTONAQUE	100
ZAPOTEUQUE	105
MAYA	111
ANADOLU UYGARLIKLARI	125
GENEL	125
ANADOLU'DA TARİH ÖNCESİ DÖNEM	129
Hacılar	133
Çatalhöyük	135
Hattiler	137
ANADOLU'DA TARİH ÇAĞLARI	142
HATTİ-HİTİT BEYLİKLERİ VE ASUR KOLONİLERİ	142
HİTİTLER	149
FRYGLER	157
HELLENİSTİK DÖNEM	165
GREK UYGARLIĞI	174
GENEL	174
GİRİT UYGARLIĞI	176
GREK UYGARLIĞI	178
SONUÇ	207
ÖZET	223
İNGİLİZCE ÖZET	227
DİPNOTLAR	232
FOTOĞRAF LİSTESİ	234
KAYNAKÇA	239

GİRİŞ

Bir toplumun belirli bir dönemdeki maddi, manevi yaratılarının tümü olarak tanımlanan kültür, hukuk sistemi, teknolojisi, siyasal ve toplumsal kurumları, felsefesi, üretim biçimi, sanatı, moral değerleri, yaşam tarzı ile bir bütünlük oluşturur. Bu kültür öğelerinden herhangi biri üzerinde yapılacak araştırma onu dahil olduğu bütün içerisinde incelemeyi zorunlu kılmaktadır.

Ele alınan konu özel bir alana girse de diğer kültür alanlarının etkileri ve getirdiği sınırlılıklar göz önüne alınmalıdır.

"Pişmiş Toprak Heykeller" başlığı altında yapılacak bir çalışma bu nedenle Genel Kültür Tarihi ve Arkeoloji araş-

tırmalarına dayanmak zorundadır. Ülkemizde Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte yoğunlaşan bu araştırmalar içinde "Pişmiş Toprak Heykeller" gibi özel alanlara giren çalışmaların sayısı ise sınırlıdır.

Eski Anadolu Uygarlıkları üzerine yapılan araştırmalar da genellikle bu uygarlıkların tüm kurumlarını aynı anda kapsıyan çalışmalardır. Bu araştırmaların en önemli kısmı Prof. Ekrem Akurgal tarafından yapılmıştır. Bu konudaki diğer önemli araştırmaların bazıları Muhibbe Darga, Veli Sevin, Mehmet Özsait, Somay Onurkan, İlhan Akşit'e aittir. Tez çalışması içinde yer alan Anadolu Uygarlıkları ile ilgili bölümde ana kaynak olarak gene E.Akurgal'ın "Anadolu Uygarlıkları" adlı kitabı kullanılmıştır.

Eski Anadolu Uygarlıklarında heykel sanatına ilişkin yazılı kaynakların sınırlılığı yanında Türkiye Müzeleri gör-

sel kaynaklar açısından çok zengin kaynaklar oluşturan koleksiyonlara sahiptir.

Colomb Öncesi Amerika Uygarlıkları, Eski Dünyalıların bu uygarlıklarla tanışmasından ancak üç yüz yıl sonra araştırma alanı olarak bilimsel çalışmalar içinde yer almıştır. Genel Tarih ve Sanat Tarihi kitaplarında ve birçok ansiklopedide bugün de isimleri hiç anılmayan veya çok kısa başlıklarla geçiştirilen bu uygarlıklarla ilgili yapılan araştırmalardan dilimize çevrilenler "yok" denecek kadar azdır.

Pişmiş toprak Heykeller açısından çok zengin ürünler veren "Güney ve Orta Amerika Uygarlıkları" ile "Anadolu ve Grek Uygarlıkları" tez çalışması için seçilen kültür alanları olmuştur. Anadolu ve Grek Uygarlıkları Roma Dönemine değin incelenmiştir. Tez çalışmasının sınırları dikkate alınarak bu uygarlıklardan seçmeler yapılmıştır. Troya gibi zengin bir kültür merkezi tek başına bir tez çalışması olabilecektir.

ken çalışmanın sınırları açısından araştırmanın dışında bırakılmıştır.

Güney ve Orta Amerika uygarlıkları Colomb Öncesi Dönem içinde incelenmiştir. Bu bölgelerden seçilen uygarlıklara da kendileri dışında kurulan çok sayıda uygarlığı temsil ettiği düşünülmüş ve çalışma içinde yer verilmiştir.

Araştırma içinde yer alan uygarlıklara ilişkin verileri bir araya getirilirken bunların içinden genel olarak sanatı ve pişmiş toprak heykelleri etkileyen noktalar seçilmiştir. Bu noktalar; uygarlıkların üzerinde geliştiği toprakların coğrafi konumları, jeomorfolojik özellikleri, önemli tarihsel dönemleri, kısaca da olsa yaşam biçimleri, dinsel inançları, mitolojilerinin bazı verileridir. Parçası oldukları kültürel bütünlük içinde tanıtmaya çalıştığımız pişmiş toprak heykelleri fotoğrafları ile örnekleyerek aktarmak istedik.

Birbirinden kilometrelerce uzakta ve birbirleriyle hiç bir ilişkisi olmaksızın gelişen "Güney ve Orta Amerika Uygar-

ları" ile "Anadolu ve Grek Uygarlıklarından" örnekler seçerken ortak bir payda bulmayı amaçlamadık. Araştırma açısından ele aldığımız ortak nokta her iki alanın da pişmiş toprak heykeller açısından zengin ürünleri oldu. Benzer noktaları görmeye çalışırken bunları herhangi bir olgunun kanıtı olarak değerlendirmedik.

Heykel sanatının en eski belki de ilk malzemesi olan toprak biçimlendirme olanaklarının sonsuzluğu açısından olduğu kadar kendi içinde taşıdığı ve biçimlere aktardığı özellikleriyle de her sanatçı için vazgeçilmez bir yere sahiptir. Bu malzemenin çağlar boyu kullanılış biçimlerini, bu biçimlerin oluşturduğu anlatım dilinin zenginliğini tanımak çabası tez çalışmamızın ana amacını oluşturmuştur.

GÜNEY AMERİKA

Genel

Güney Amerika toprakları üzerinde ilk insan topluluklarının yaşamaya başladığı M.Ö.15.000 yılları ile bu topraklar üzerinde kurulmuş son büyük Güney Amerika devleti olan İnka İmparatorluğunun İspanyollar tarafından yıkıldığı 1532 yılları arasında çok sayıda uygarlık kurulup, gelişmiş ,yıkılmış ve yerlerine yenileri kurulmuştur. Kültürel yapı bütün dünyada olduğu gibi birbiri üzerine kurulan bu uygarlıkların sentezi durumuna dönüşmüştür.

18 milyon km²lik bir alanı olan Güney Amerika toprakları birbirinden çok farklı coğrafi özelliklere sahip böl-

gelere ayrılır. Büyük Okyanus kıyı şeridi And Dağları, Amazon Ormanları, ortadaki büyük ovalar ve doğudaki yaşlı Brezilya kütleleri. Her bölge kendi içinde değişik iklim ve topografik özellikler göstermekle birlikte bu durum, kıta toprakları üzerinde kültürel bir bütünlükten söz etmeye engel olmaz.

Binlerce yıl bu kadar geniş bir alan üzerinde kurulmuş ve gelişmiş olan bu uygarlıkların kültürel bir ortaklığa sahip olduklarının göstergesi olarak dini inançları, siyasal örgütlenme biçimleri ve benzer ikonografik motifleri sıralayabiliriz.

Güney Amerika' da tekstil, taş işleme, değerli madenlerin işlenmesi ve pişmiş toprak ürünler vb. alanlarda çok sayıda merkez kurulmuştur. Bütün bu ürünlerin arkasında hissedilen mitsel öğeler ve dini inançlar birbirine çok yakındır. Bu inançlar sisteminin sanat ürünlerine etkisi biçim örgüsünde kendini açıkça gösterir.

Tarih boyunca kıta toprakları üzerinde kurulmuş olan

uygarlıkların hepsinde pişmiş toprak çok önemli bir malzeme olarak kullanılmıştır. Kullanım sınırları çeşitli kap-kacak, ölülerin içine yerleştirildiği küpler, büyü ya da dinsel amaçlı heykelcikler, ritüel sahnelerin baş oyuncularını gibi görünen figürler, çeşitli müzik aletleri ve mühürlere kadar uzanan çok geniş bir alana yayılır.

Bu ürünler zaman içinde bölgeler arası değişimlere uğrayarak da olsa güçlü bir gelenek oluşturmuştur. Güney Amerika'nın ilk gelişmiş uygarlıkları olan Chavin (MÖ.1400-500) ve Paracas (MÖ.1000-100) topluluklarının çok bölümlü kapları gerek biçimleri gerekse üzerlerindeki geometrik ve figüratif motifler açısından orijinini yansıtacak biçimde 16.yy'a kadar üretilmiştir. Aynı gelişme pişmiş toprak heykelcikler için de geçerlidir.

MÖ.2000'li yıllardan MS.1600'lere kadar uzanan geniş bir zaman dilimi söz konusu olduğunda genellemeler yapmak yanlış sonuçlara vordırabilir. Buna rağmen tüm Güney Amerika sanatının sembollerden oluşmuş güçlü bir sisteme dayandığını söylemek mümkün. Erkek, kadın, hayvan,

şeytan, insanlaştırılmış veya hayvan biçiminde yorumlanmış tanrı heykelleri, günlük yaşamı anlatan sahneler, savaşlara, bir cezanın yerine getirilmesine dair görüntüler, dans, av ve cinsel yaşamı konu alan resim ve heykeller bu sistemin içinde yer alan motiflerdir. Bunların dile benzer bir yapısı olduğunu, ürünlerin bütününde ve ayrıntılarda güçlü bir mantık ilişkisinin varlığını ve özel mesajlar taşıdıklarını hissederiz.

Dilde olduğu gibi bu tür bir anlatımda da anlaşma taraflar arasında onaylanmış ve anlamı açık olan yasaların varlığını zorunlu kılar. Bu yasaların bizler için açık olması ne yazık ki olanaksız. Bu nedenle heykellerin "anlamalarını açıklamak" ya da mesajlarını belirlemek gibi bir iddiayı dışarda bırakmak gerekiyor.

Dillerini bilmediğimiz, yasalarını tanımadığımız bu toplulukların ürettiği heykellerin arkasındaki kavramlar üzerine düşünce üretmeye çalıştığımızda çok kişisel sonuçlar elde edebileceğimizi kabul etmek zorundayız. Hem bu topluluklar üzerine edinilmiş bilgilerin azlığı hem de

mevcut bilgileri değerlendirme konusundaki birikim eksikliği inandırıcı bir neden-sonuç ilişkisi kurmamıza engel oluyor. Gene de sonuç olarak nitelendirebileceğimiz heykellerden yola çıkarak düşünmeye çalışırsak bazı genellemeler yapabiliriz.

İlk bakışta izleyiciye "masalsı" bir dünyanın anlatımı gibi görünen heykeller olsa olsa çok etin doğa koşulları altında yürütölen var olma savaşıının masalsı bir anlatımda yerini alması olabilir.

Gerek heykeller gerekse tören alanları ve tören eşyaları üzerindeki motifler tüm Güney Amerika'da, Orta Amerika'da olduğu gibi yaygın bir jaguar kültünün; köpek, geyik, maymun, kurbağa, timsah, yılan ve çeşitli yırtıcı kuş motifleri de bunlara kimlik veren ortak bir mitolojinin varlığını kanıtlar. Bütün bu hayvanların Güney Amerika'nın her bölgesinde yaşamadığını biliyoruz. Ama bu motifler Peru, Ecvador, Brezilya gibi bölgelerde ikonografinin ana motifleri olarak sanat ürünlerinde kullanılmıştır. Bu ortaklık bazen barışçı ilişkiler ve çeşitli iletişim yolla-

rıyla bazen de savaşlar ve şiddetli çatışmalar sonucu kurulmuştur.

Bu deęiřik b6lgelerin heykelleri izleyiciye toplumsal yapının da benzeri kurumları barındırdıęını dūřündürüyor. Dinin yařam içinde oynadıęı gūlū rol, savař kavramının ardındaki ideolojik yakınlık bireye yūklenen toplumsal sorumluluk, 6lūm sonrası yařamdan çok yařanan gūnūn deęerlilięi gibi .

Dinin yařam içindeki gūlū yerinin g6stergesi olarak dinsel amaçlı bina ve donanımlarına, sayısı oldukça kabarık olan din g6revlilerine toplumsal zenginliklerden būyūk bir pay ayrılması kabul edilebilir. Malzeme, teknoloji ve iřgūcū açısından oldukça būyūk bir yatırımı gerektiren dini t6ren alanları, gūnūmūzūn en 6nemli arkeolojik hazineleri. Gūnūmūze kadar varlıęını sūrdūrūlebilen heykel ve dięer sanat tūrūnlerinin būyūk bir çoęunluęu tapınak alanlarının çevresinde bulunmuř. Bu gūn bizim için kesin sınırlarla birbirinden ayrılmıř olan dinsel-dindıřı, doęa-doęaūstū kavramları ile

baktığımızda bu heykellerin çoğunun dinsel amaçlı oldukları sonucuna varıyoruz. Ayrıca dinsel amaçlı olarak görmediğimiz sahnelerin de din dışı oldukları konusunda emin olamıyoruz.

Bir av ya da dans sahnesi tanrılara kurban verilen insanları anlatan sahneler kadar dinsel içerikli olabilir. Cinsel yaşamı konu alan sahnelerin günlük yaşamın bir detayı olmaktan çok bu toplum için çok önemli olan üreme ve doğurganlık gibi öğelerin dinsel ve büyüsel amaçlı anlatımları olduğu söylenebilir.

Güney Amerika'ya işgalcilerle birlikte giden misyonerlerin anlattıkları bu gözlemlerle birleşince dinsel ve dindışı kavramlarının bu toplumda bizlerden çok farklı değerler taşıdığı sonucunu çıkarabiliyoruz. Bu misyonerlerden biri olan Cieza de Leon izlenimlerini "Bu insanlar sodomizmin utanma tanımaz ahlaksızlığı içinde günler geceler süren alemler yaparlardı" diye anlatıyor. (1)

Cieza de Leon'un kendi ahlak anlayışının sınırında

aktardığı "alem" adını verdiği bu olayların dinsel bir tören niteliği taşımadığını iddia etmek mümkün olabilir mi?

Arkeolojik hazineler olarak kabul edilen diğer önemli buluntu alanları ise mezarlar. Mezarlarda bulunan altın, gümüş ve çok sayıdaki pişmiş toprak adak heykeller geleneği 16 yy.'a kadar kesintisiz devam etmiş, 16 yy.'dan itibaren bölgedeki Hristiyanlaştırma politikası nedeniyle gömü törenlerinin de Hristiyan dini kurallarına göre yapılmaya başlaması, adak heykel geleneğinin yok olmasına sebep olmuştur.

Güney Amerika toplulukları için savaş kavramının ortak bir yaklaşım taşıdığını iddia ederken iki bin yıla yakın bir sürenin ve çok çeşitli uygarlıkların söz konusu olduğunu dikkate almak zorundayız. Buna rağmen savaş toplumsal bir eylem olarak bu topluluklar içinde ortak ideolojik nedenlere dayanır. Savaş rüzgar ve yağmur kadar doğal bir olgudur. Evreni var eden iç çatışmanın insan topluluklarına yansımalarıdır.

Güney Amerika heykelleri arasında savaşçı, asker, rahip tiplmelerine olduğu kadar müzisyen, dansçı, günlük yaşam etkinlikleri içinde kadın ve erkek tiplmelerine oldukça sık rastlarız. Bu sahnelerde kişi anlatımından çok kimlik anlatımı ön plandadır. Belirli özellikler (takı, başlık, kostüm, hareket biçimi) belirli kimliklerin anlatımında binlerce yıl çeşitli varyasyonları ile karşımıza çıkar. Bu sahneler aracılığı ile aynı bireyin savaşçı, din görevlisi, aynı zamanda tarlasında çalışan üretici olabildiği sonucunu çıkarabiliyoruz. Bu düşünce sınıf ayrımlarının olmadığı düşsel bir toplum yapısının varlığına inanmak gibi bir sonuç yaratmıyor kuşkusuz. Ama bireylerin, toplumsal sorumlulukların paylaşılmasında en geniş katılımının sağlandığı bir düzenin varlığını düşündürüyor.

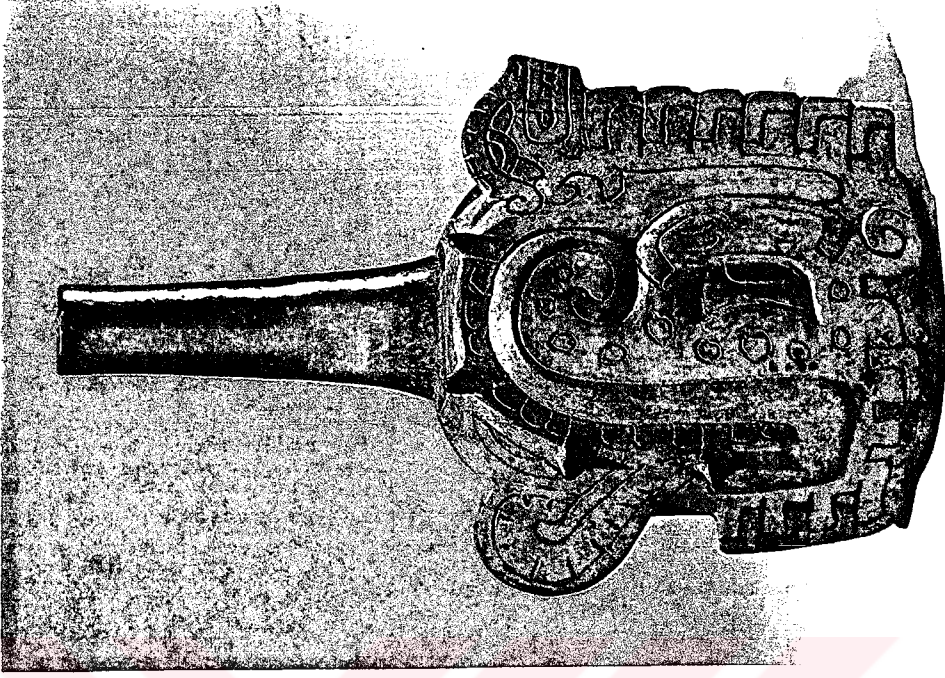
Sanat Tarihi ve Uygarlık Tarihi kitaplarında nadiren yer alan bu uygarlıklar üzerine yapılan araştırmaların tarihi de oldukça yenidir.

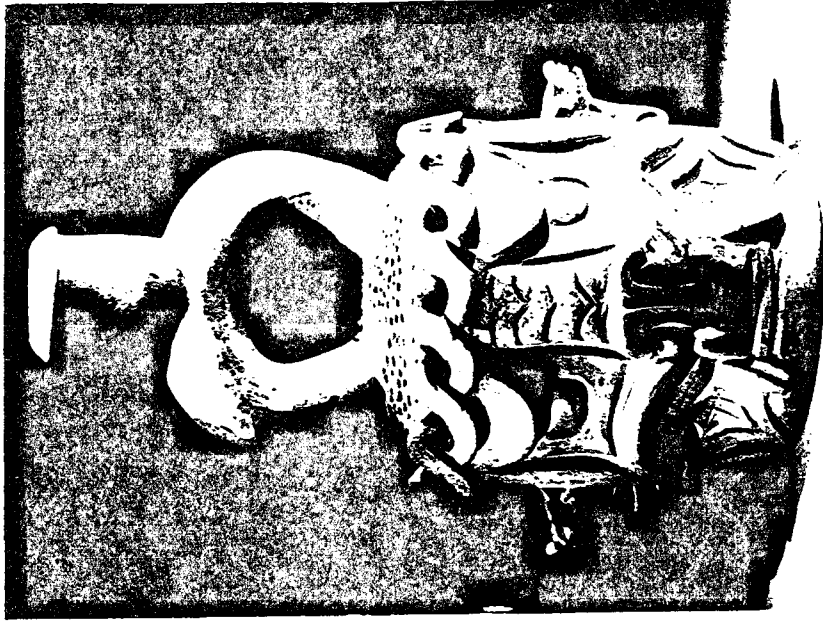
1. Peru Uygarlıkları

PERU

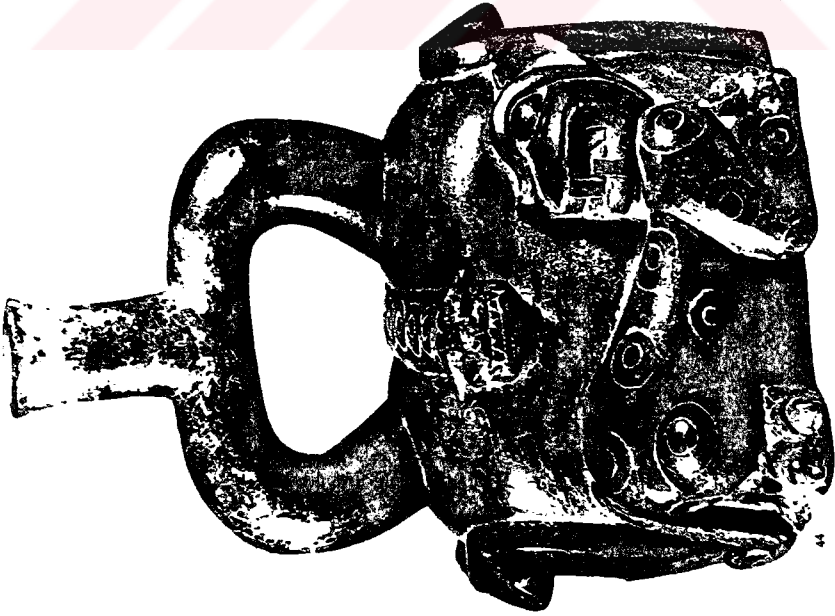
Kuzeyde Ekvador ve Kolombiya, doğuda Brezilya ve Bolivya, güneyde Şili'yle çevrelenen Peru topraklarının Büyük Okyanus'ta 2.000 km²'yi aşan kıyısı vardır. Büyük Okyanus kıyı şeridi alçak ve çölsü dar bir toprak şeridinden oluşur. Çölü aşır Büyük Okyanus'a dökülebilen akarsuların çevresinde yer yer vahalar oluşmuştur. Neredeyse hiç yağış almayan kıyı şeridi nisandan kasıma kadar sislere gömülüdür. Kıyıda bozkır bitkilerinden başka birşey yetişmez. Sahil şeridini çevreleyen And dağları yer yer geçit veren vadilerle kesilir. Güney Andları batıda büyük yanardağlardan oluşan bir dağ dizisiyle çevrilidir. And dağlarının

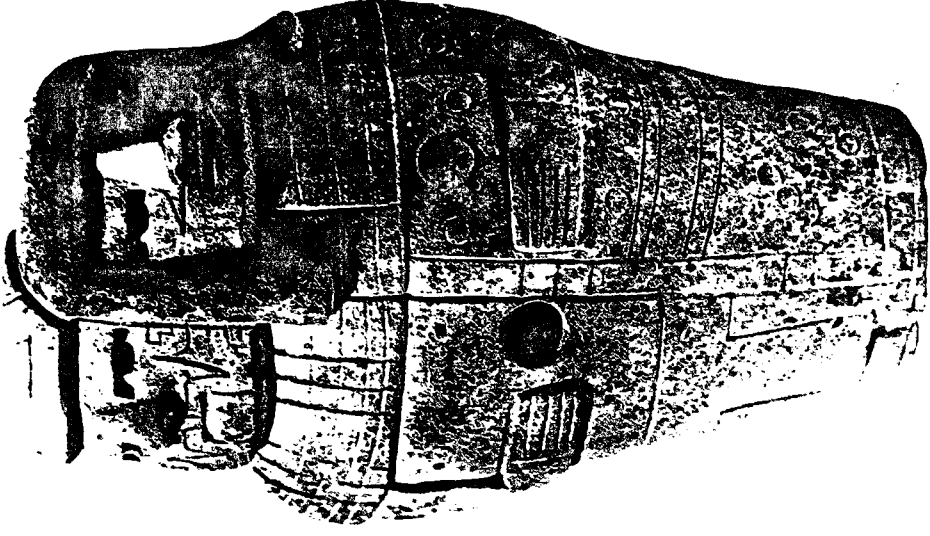
4. Tören kabı. Yılan motifi ile bezene-
rek biçimlendirilmiş olan kap üzer-
inde kırmızı boya kalıntıları var.
Jequetepeque. M.Ö. 700-400. 32cm.

3. İnsansı özelliklerle birleştirilmiş
"felin" motifi ile tören kabı.
M.Ö. 1400-100. 24cm.

5. Üzerinde yılan ve jaguar motiflerinin yer aldığı tören kabı. Tambladere M.Ö. 700-400. 24cm

6. Birbirine sarılmış iki figür. Tambladere M.Ö. 700-400. 16cm.

9. Chavin de Huantar tapınagının duvarlarında yer alan içiçe girmis yılan ve jaguar motifleri.

PARACAS
(MÖ-1000-MÖ 100)

Kuzeyde Canete'den güneyde Ocana ırmağı vadisine dek uzanan bölge Paracas yarımadasını oluşturur. Bu yarımada üzerinde Güney Peru sahillerinin ilk gelişmiş uygarlığı Paracas kurulmuştur. En önemli Paracas arkeolojik bölgelerinden bazıları Ocucaje, Callango, Coyungo ve Chiguerillo'dur.

Peru sahillerinin en kurak kısmı olan Güney bölgeleri hem bu kuraklık hem de yeraltı sularının olmayışı nedeniyle bölgeyi, kolay bozulabilen arkeolojik kalıntılar için mükemmel bir depo haline getirmiştir. İyi korunmuş dokumalar, ahşap eşyalar, tohumlar ve diğer bitki ve sebze özleri, deri, kuş tüyleri, insan ve hay-

van kemikleri en önemli arkeolojik kalıntıları oluşturur.

Paracas kültürünün zenginliğini ortaya çıkaran Cerro Colorado kazılarında (1929) cenaze törenlerine ait sarılıp sarmalanmış mumyalar bulunmuştur. Bu mezarlık "Paracas Nekropolü", bu mumyalar ile birlikte gömülmüş olan pişmiş toprak ürünler "nekropol stili" olarak adlandırılmıştır. Bu stilin bütün Paracas bölgesine yayıldığı bilinmektedir.

Gene aynı yıllarda daha eski dönemlere ait olmak üzere içlerinde çok değişik nakışlarla süslenmiş kumaş parçaları bulunmuştur. Bölge tek başına bir araştırma konusu olabilecek kadar zengin bir pişmiş toprak merkeziydi.

Chavin ile eş zamanlı olan Paracas uygarlığına ait pişmiş toprak kaplar Chavin etkilerini taşır.

Tipik bir Paracas kabının köprü şeklinde bir kulpla birbirine bağlanan iki ağzı vardır. Bu ağızlardan biri genellikle işlevsel değildir. Kabın yuvarlak gövdesi üzerine derin kazıma tekniği ile yapılmış motifler

işlenir. Kısmen veya bütünüyle boyanır. Boyama işlemi parça pişirildikten sonra uygulanır.

Geç dönem Paracas pişmiş toprak kapları su kabakları ve yumuşakçalar gibi yalın formlardır. Bu kaplar, Paracas bölgesinin kuzey bölümündeki Chinca'da geliştirilen bir çömlekçilik geleneğinin sonucuydu. "Topara" olarak adlandırılan bu yeni gelenek ince ve zarif çeperleri ve son derece kontrollü pişirme teknikleri açısından dikkat çekicidir.

Paracas, Chavin dinsel kavramlarını ve ikonografyasını benimsemiştir. Özellikle "hükmeden kedi" kavramı Paracas'ın hakim motifidir. Tipik iki ağızlı Chavin etkisi taşıyan kaplar, azı dişi çıkık, kedi başı şeklinde oymalarla bezemiştir. Bunun dışında sıkça görülen motifler "ölümsüz tanrı" ve geometrik şekilli bezemelerdir.

Chavin'ın güçlü etkisinin zayıflamasıyla Paracas döneminin sanat stili özgürleşti. (MÖ.600-MÖ.400) Chavin etkisinden yerel tanrılara dönüş, mitolojide ve inançlarda

belirgin bir biçim değişikliği yarattı. Bunlardan biri "tilki" motifiydi. Güney sahillerinin en iri hayvanı olan tilki güç sembolü olarak seçilmişti. Yeni dinsel kavramların kabulüne rağmen Chavın kedi motifi varlığını sürdürdü. Jaguar gibi iri gövdeli kedi cinslerinin Güney sahillerinde hiç var olmadıkları halde ikonografik motif olarak sıkça kullanımı Güney Amerika'da ortak ikonografik öğelerin varlığını kanıtlar.

Dönemin diğer bölgesel tanrıları maymun ve şahindi. Kuzey geleneğinde ikonografyaya kartallar, atmacalar, akbabalar hakimken güneyde şahin, diğer yırtıcı kuşlardan daha üstün tutulmuştur. Şahin motifi iki ağızlı kapların işlevsel olmayan kör ağzını süslemekte sıkça kullanılır.

Geç Paracas döneminde (MÖ.400-MÖ.100) kökleşmiş yerel tanrılar hükmetmeye devam etti ve önemleri "ganimet kafa" kültürünün doğusuyla arttı. Bu özel tanrı "Görsel Varlık" (Oculate Being) olarak adlandırıldı. "Görsel Varlık" çukur gözlü, dili dışarda ve insan, kedi,

maymun özelliklerini taşıyan figüratif bir motiftir.

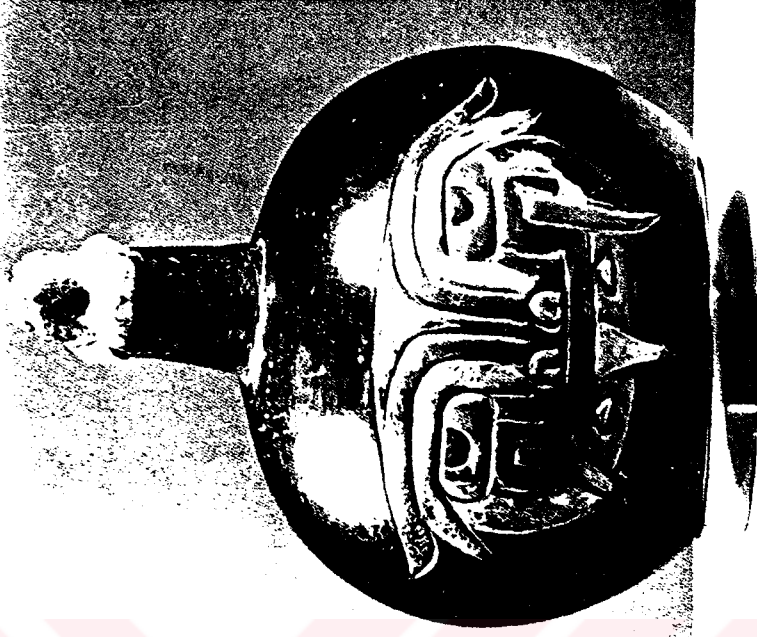
Ganimetçilik kültürüne ait olup çoğu kez bir elinde ganimet, bir elinde de üçgen şeklinde bir bıçak taşırken görülür. Chavın kedi kültürünün kalkmasıyla dinsel inanışın odak noktası haline gelir.
(2)

Paracas dönemi MÖ.300 yıllarında yeni dinsel kavram ve görüşlerin baskısı altında yerini Nazca geleneğine bırakmıştır.

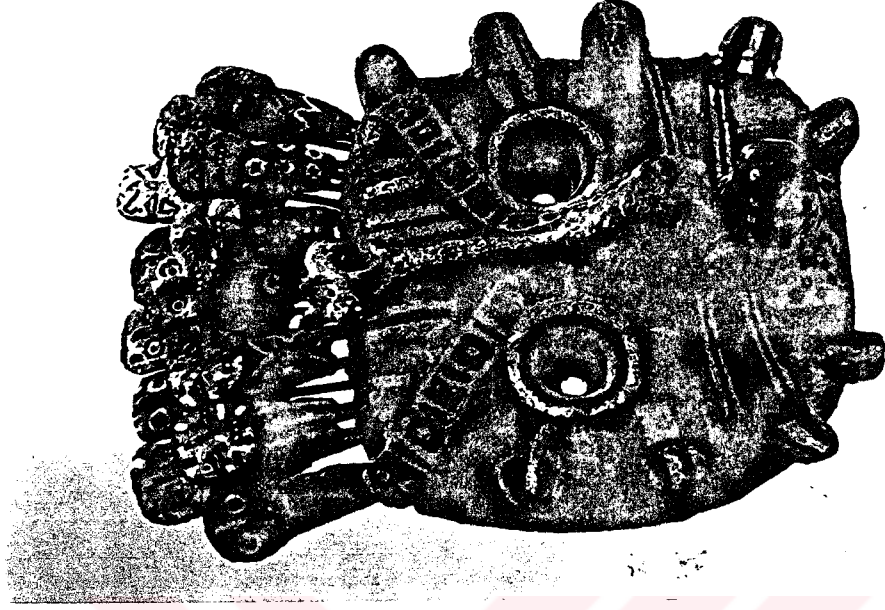

191

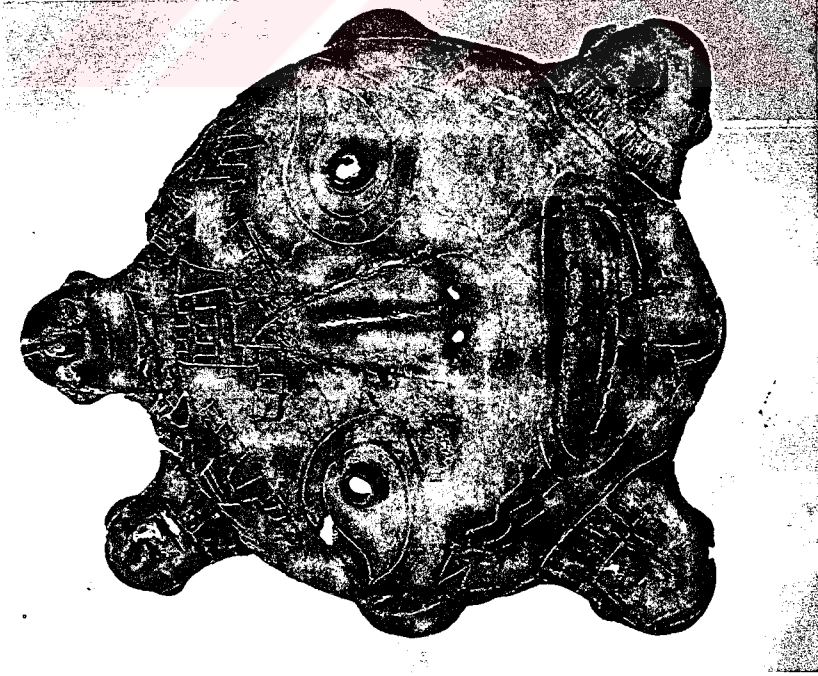
10. Üzerinde kazınarak işlenmiş maskın yer aldığı çift ağzılı kap. Chiquerillo. M.Ö. 1000-600. 16cm.

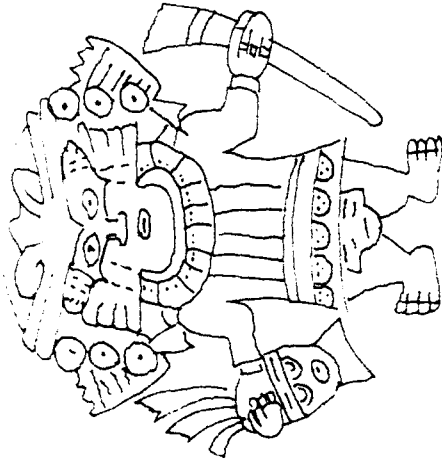
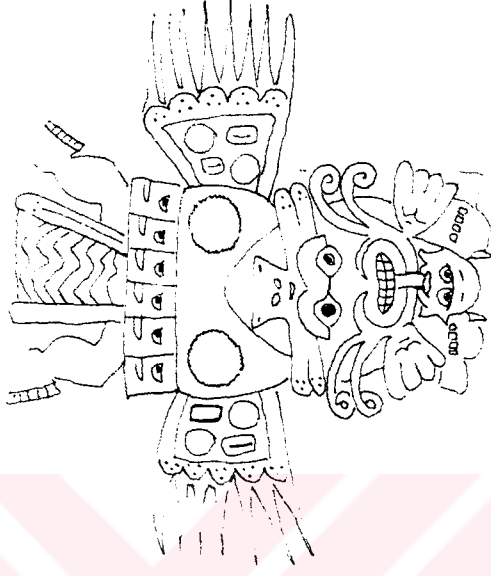
11. Tören kabı. Biri işlevsel olmayan iki ağzılı, şahin biçimli tören kabı. M.Ö. 500-300. 18cm.

13. Tilki başı biçimli mask.
M.Ö. 300-100. 25cm.

12. Ölü maskı. Ocucaje. M.Ö. 400-100.
24cm.

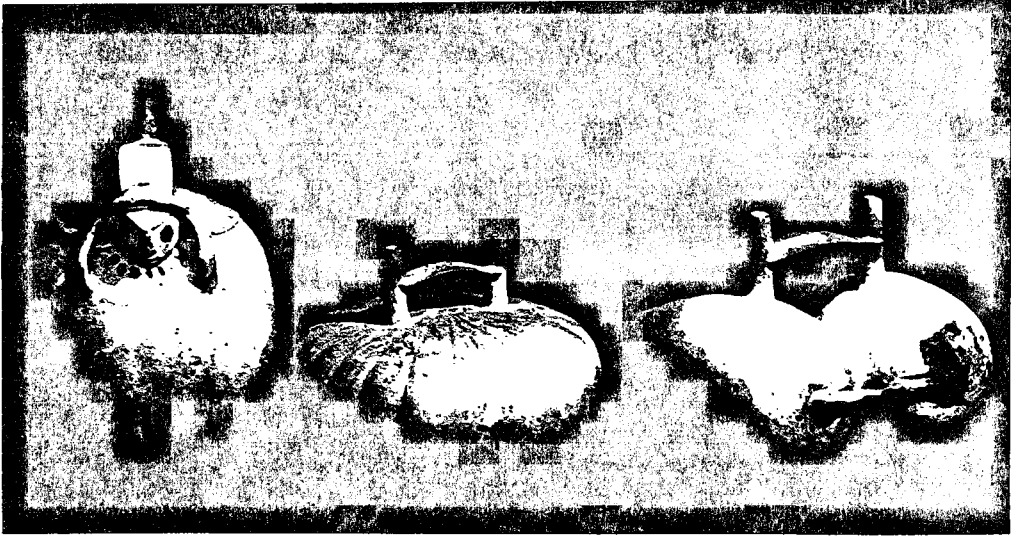
14,15 . "Ganimet kafa" kültüne ait motifler.

16. Görsel Varlık (Oculate Being) motifinin
yer aldığı iki ağızlı tören kabı. Ocucaje.
M.ö. 500-300..15 cm.

17. Deniz kabuğu biçimli kap. Paracas
Nekropolü. M.Ö. 200-100. 19cm.

18. Üç kap. Yük taşıyan bir adam, kabak,
ve meyva biçimli iki bölümlü kap.
M.Ö. 200-100. 19cm/ 11cm/ 19cm.

MOCHİCA
(MÖ.400-MS.700)

Inka egemenliğinin yayılmasından yaklaşık bin yıl kadar önce Peru'nun kuzey sahillerinde kurulan bu uygarlık Güney Amerika sanatının en seçkin ürünlerini vermiştir. Günümüze yazılı belge bırakmayan MOCHİCA topluluğu pişmiş toprak kullanımı açısından çok zengin merkezler oluşturmuştur. Sanat ürünlerinin büyük bir çoğunluğu bu malzeme ile üretilmiştir.

Malzemenin kullanımı açısından çok ustaca ürünler veren MOCHİCA topluluğu aynı zamanda şaşırtıcı bir anlatım zenginliğine ulaşmışlardır. Erkek, kadın, şeytan ve insanlaştırılmış tanrı figürleri çok çeşitli eylemler içinde

gösterilmiştir. Çok bölümlü tören kapları geleneği üzerindeki dekorasyon öğeleri zenginleşerek devam etmiştir. Bunların üzerine çeşitli av, savaş görüntüleri, bir cezanın yerine getirilmesi gibi törensel sahneler işlenmiştir. Kaplar üzerindeki bu bezemeler alçak kabartmalarla ve bazen de kazıma tekniği ile işlenirdi.

Pişmiş toprağın kullanımında doğrudan model oluşturma, kalıpla çoğaltma ve çok parçalı kalıp kullanarak değişik kombinasyonlar elde etmek gibi çeşitli yöntemler (3) bir arada kullanılmıştır.

Bu görsel referansların Moche yaşamında sembolik anlamlar taşıdığı ileri sürülebilir. Kuş biçimindeki bir sıvı kabı natüralist yorumuyla ilk mesajını bize ulaştırır. Ama aynı kap bir törenin anlatıldığı panoramik bir resimde tekrar karşımıza çıktığında onun sosyal ilişkilerde veya dinsel çerçevede sembolik bir rolü olduğunu anlarız. Bu rolün anlamını okumak her zaman mümkün olmasa da başka bir sorunu açıklarken bize bir referans noktası verebilir.

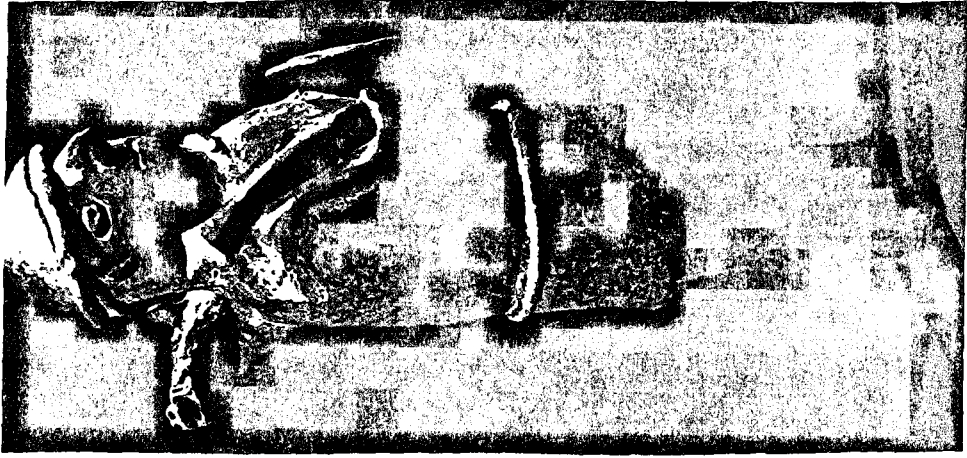
Mochica toplumunun hiyerarşik bir temel üzerine kurulu olduğunu bu hiyerarşik yapının dini inançları ile paralellikler taşıdığı görüyoruz. En tepede bir baş tanrı yok ama tanrılar topluluğu var. En önemli tanrıları tilki, akbaba, şahin, baykuş, sürüngen ve bazen de kedi biçimleri taşıyan insan sembolleri ile tanımlanıyor. Bunun dışında klanların, klan gruplarının, meslek gruplarının belirli tanrıları var. (4)

MS.100 ve 700 yılları arası Mochica pişmiş toprak ürünleri önceki döneme göre daha akıcı ve biraz daha abartılı bir anlatıma sahiptir. Üzerlerinde figürlerin de yer aldığı heykelsi sıvı kapları varlığını sürdürürken köprü biçiminde kulpu olan ağızlı kaplar da yuvarlatılmış biçimlerle geniş yüzeylere yer verecek biçimde üretilmiştir. Bu yüzeyler üzerinde tekrarlanan motifler MOCHiCA toplumunun kozmoloji bilgisi üzerine ipuçları verir.

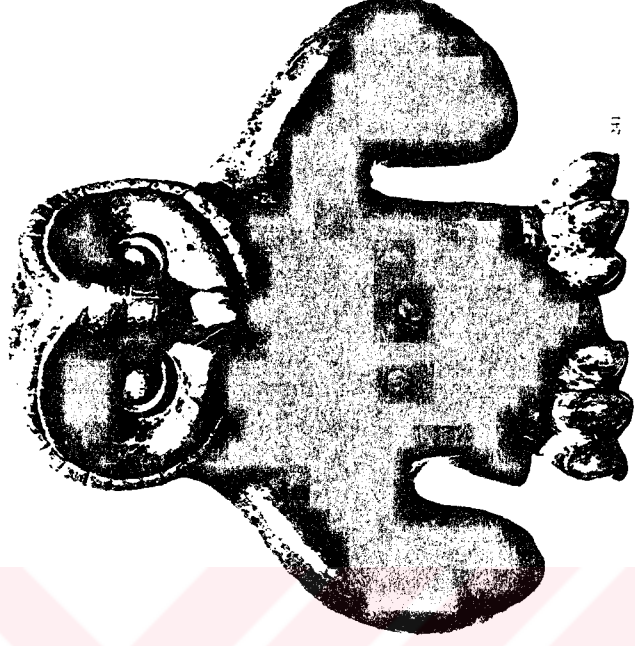
Genellikle 5-15 cm. arası yüksekliği olan Mochica pişmiş toprak figürleri nadiren 30 cm.'i aşar. Figürler arasın-

daki büyüklük farkları toplumsal konumun anlatımı için kullanılır. (Önemli şahıslar diğerlerinden daha büyük (5) ölçülerde üretilir). Giysi,takı,hareket biçimi gibi diğer öğeler de toplumsal konumun belirtilmesinde kullanılan araçlardır. Üst düzeyde kimseler daha süslü giysilerle anlatılırken diğerleri daha basit giysilerle,esirler ise çıplak olarak işlenir. Din görevlileri ve yöneticiler taht üzerinde otururken veya bir kerevet üzerinde taşınırken gösterilir. Bu kompozisyon genellikle bir jaguar motifi ile tamamlanır.

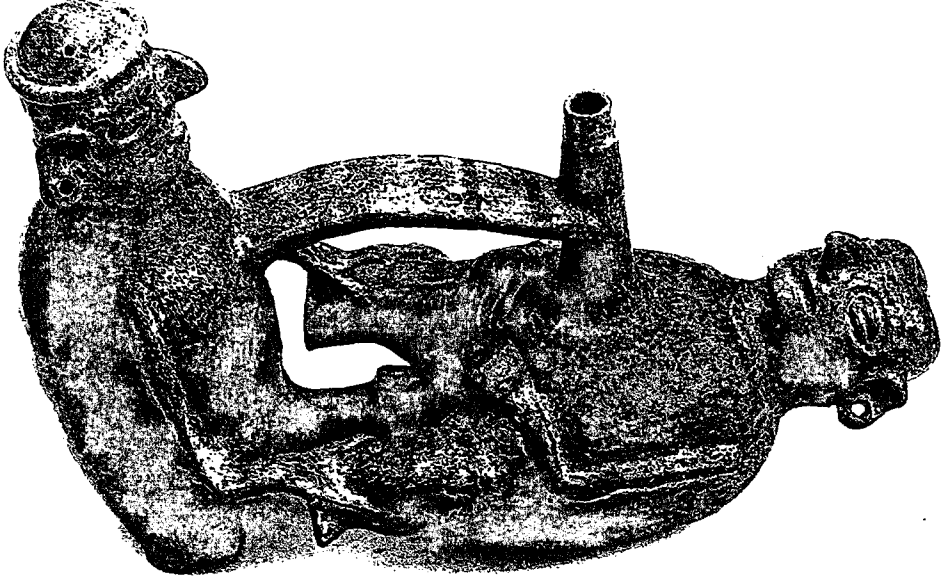
Çeşitli hayvan motiflerinin yanı sıra insan hayvan karışımı fantastik yaratıklar tören kaplarının yeni biçimleri olarak üretilir. M.Ö.500 yıllarından itibaren Mochica sanatında Huari uygarlığının etkisi belirmeye başlar.

19. Sırtında geyik taşıyan avcı.
Salınar. M.Ö. 500-300. 16cm.

20. Baykus biçimli tören kabı. Vicus.
Salınar. M.Ö. 500-300. 16cm.

21. İnsan biçimli, iki bölümlü kap.
Vicus. M.Ö.500. M.S.500. 26cm.

22. Kadın figürü. Lima. M.Ö.500-
M.S.400. 17cm.

29. Hayvan biçimli kap. İçindeki sıvıyı boşaltırken kabın içindeki hava sız-külasyonu nedeniyle ses veren kap, bir çeşit zil görevi görüyor. Lima. M.Ö.500- M.S.400. 19cm.

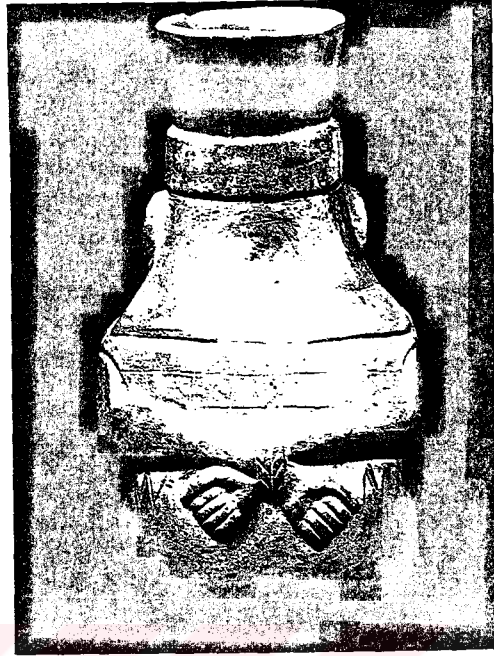
24. İnsan biçimli tören kabı. Vicus. M.Ö.400-100. 20cm.

25. Ağzında yılan taşıyan jaguar biçimli
kap. Vicus. M.Ö. 400-100. 16cm.

26. Üzerinde iki figürün yer aldığı kap.
M.Ö. 300- M.S. 100. 23cm.

27. İnsan biçimli kap. Elleri arkadan bağlı savaş esiri. Kulaklarındaki delikler küpelerinin çıkarıldığını gösteriyor. Genellikle çıplak gösterilen esir figürleri anlatımlarının yanında bu örnekteki gibi giysili olarak anlatılan esirler tutuklunun önemini belirtiyor. M.Ö. 100- M.S. 600. 19cm.

28. Törenselsel bir anı anlatan kap. Lima. M.Ö. 100- M.S. 600. 22cm.

29. Mochica topraklarında bugün de devam eden çamur kütlesine kalıbı bastırarak model elde etme işlemi.

30, 31. Mochica Uygarlığından günümüze kalan kalıp biçimleri.

CHİMU

M.S.(900-1420)

Peru'nun kuzey kıyılarında gelişen bu uygarlık Moche kültürünün mirasçısıdır. 1470 yılında İnka egemenliği altına giren Chimular'ın başkenti Chanchan adını taşır.

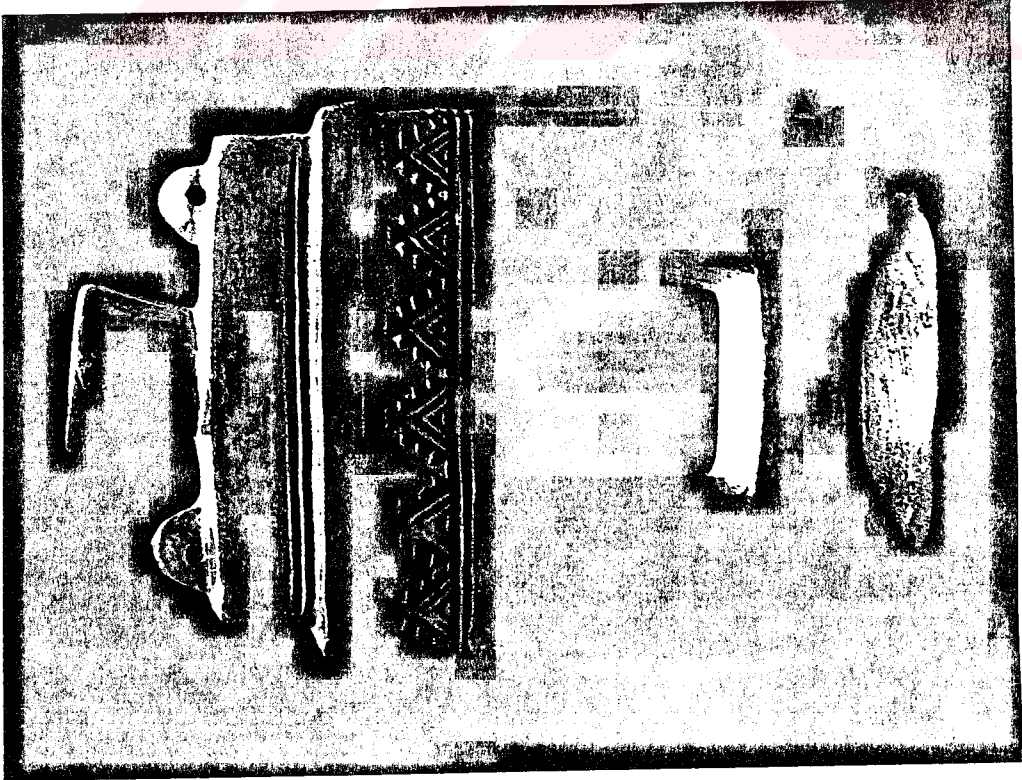
İspanyol tarihçilerine göre Chimu krallığı 14.yy. başında Tayeanamu tarafından kurulmuştur.

Chimu'dan günümüze çok sayıda pişmiş toprak kap kalmıştır. Bunların sayısı diğer Peru uygarlıkları ile karşılaştırıldığında şaşırtıcı bir sonuç vermektedir. Bu yoğun üretim bir çeşit seri imalat sonucu elde edilmiştir. Bu seri imalat ürünleri artistik olarak pek fazla bir çekiciliğe sahip değildir. Bazen tek bir kalıpla bazen kalıplar kombinasyonu ile üretilen bu kaplar zaman

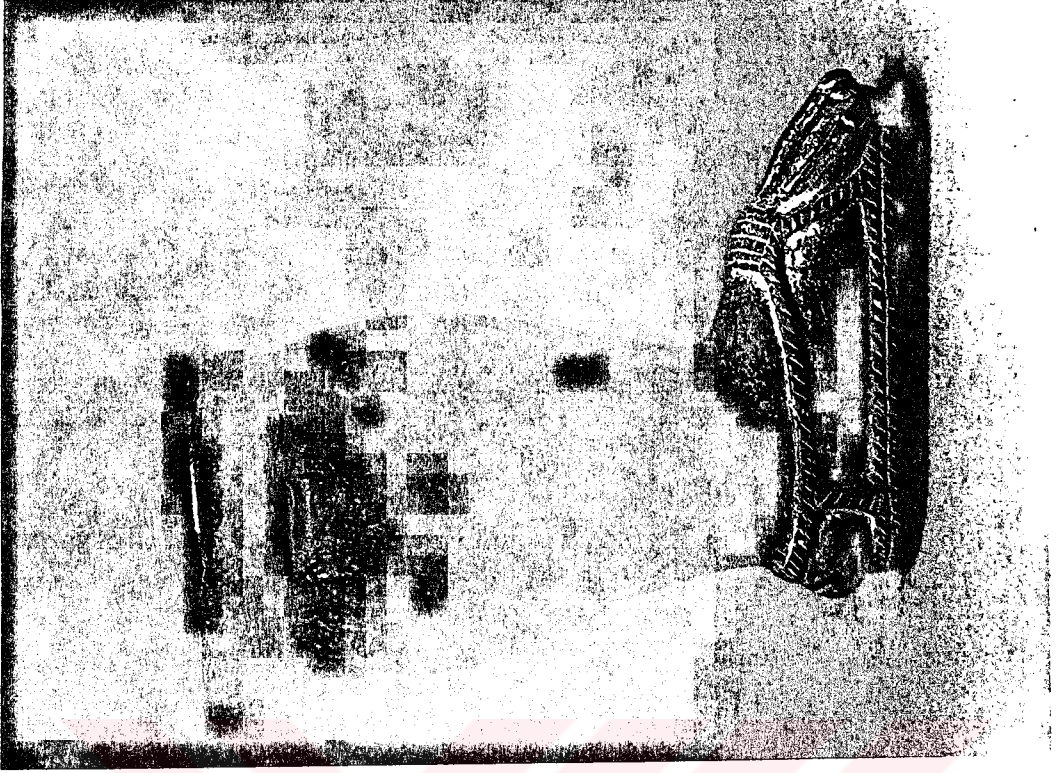
zaman sıkıcı bir tekrar etkisi uyandırmaktadır. Kırmızı üzerine siyah figürlü kaplar fırının dumana boğulması ile elde edilirdi. Bu boğulma oksijen girişlerinin kısmen (6) kapatılması ile sağlanır ve siyah yüzeyler oluşurdu.

Erken dönem Chimu sanatı Mochica etkisini taşır. Mochica sanatının birçok motifi Chimu sanatı içinde yaşamaya devam etmiştir. Lama, omuzlarında lama taşıyan adam, geyik, meyva, uzun boyunlu kuşlar, baykuşlar, sürtüngenler, çift başlı yılanlar, köpek vb. Pişmiş toprak kaplar üzerindeki alçak kabartma dekorasyon da bir Moche geleneğidir.

Sıvı kaplarının üzerinde yer alan insan ya da hayvan biçimli figürler arasında en sık tekrarlanan motif yatay vaziyette duran kol ve bacakları yüzme veya uçuş pozisyonunda görünen insan figürleridir.

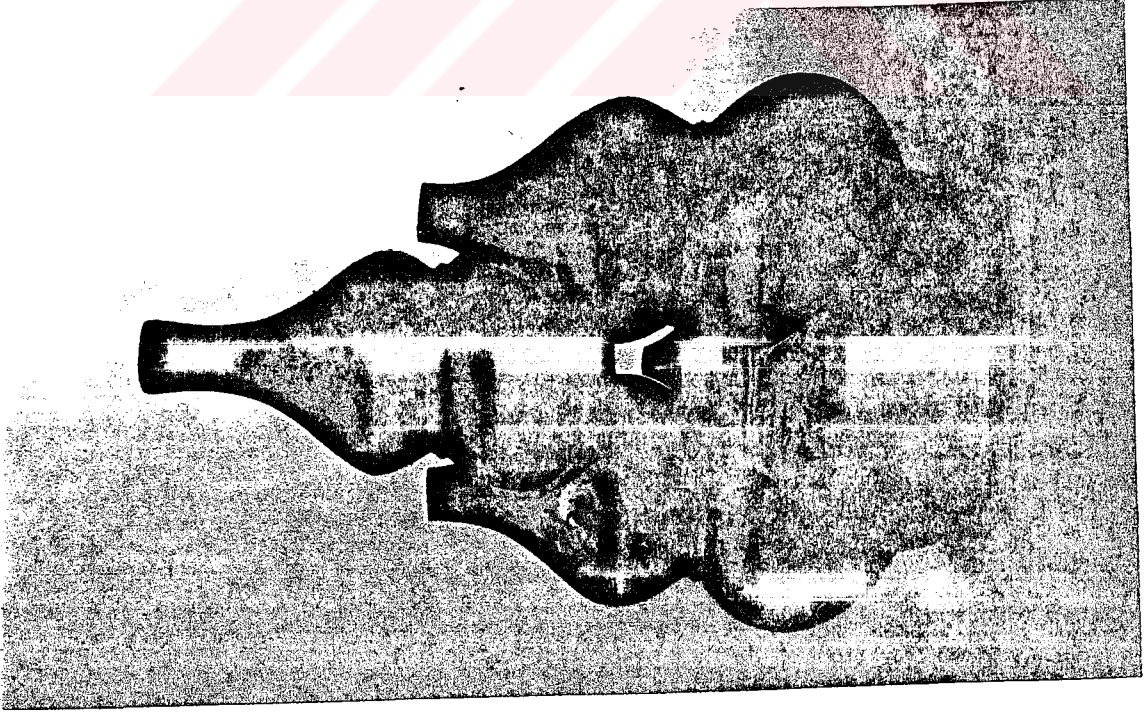
32. Kuzey Peru Sahillerinde sıkça görülen mimari biçimleri taşıyan bir kap.
Lima. M.S. 1100-1450. 19cm.

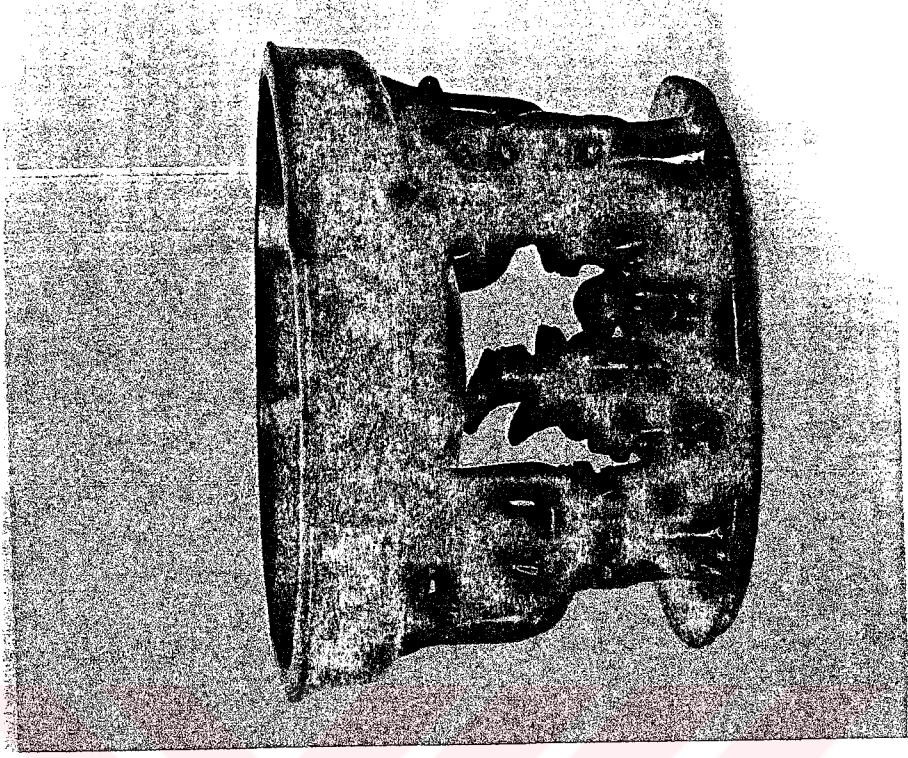
33. Ayak biçimli bir kap. M.S. 1100-1450.
20cm.

34. Kuş biçimli kap. Çok sayıda benzeri olan ve bir çeşit seri imalat ile üretilmiş olan bu kaplar ev kullanımı için yapılıyordu.

35. Çok bölümlü kap. M.S. 1100-1450. 29cm.

36. Biçim ve kompozisyon açısından seyrek karşılaşılan bir kap biçimi. M.S. 1100-1450. 22cm.

İNKA

(1420-1532)

1532 yılında İspanyollar tarafından yıkılan İnka İmparatorluğu 350.000 mil karelik bir alana yayılmıştı. Peru uygarlıklarının sonuncusunu kuran İnkalar'ın ülke sınırları bugün Güney Amerika Andları diye bilinen ve Peru'nun kıyı şeridi ile dağlık bölgelerini tamamen, Ekvador'un büyük bir kısmını, Bolivya, Şili ve Arjantin'in ise bazı bölgelerini içine alıyordu. Teokratik bir yapı üzerine kurulmuş olan İnka devleti birçok kabileyi, devleti, krallığı, krallıklar federasyonunu kontrol ediyordu. Ortak bir dil, din ve yönetim örgüsü içinde tüm bu bölge topluluklarını başkent Cuzco'da "Güneş'in Oğlu" İnka İmparatorunun egemenliği altında birleştirmişti.

Cuzco büyük tören alanları, tapınakları ve sarayları ile görkemli bir kentti.Yapıların inşasında,her biri birkaç ton ağırlığında ustaca işlenmiş taş bloklar kullanılmıştı.Bu bloklar, aralarında hiç boşluk olmaksızın mükemmel biçimde birbirine oturtulmuştu. Bazı yapıların duvarları kıymetli metallerle kaplanmıştı.Havuzlarla süslenen avlulara dövme altından heykeller yerleştirilmişti.
(7)

Kentin merkezinde soyluların konut alanı olarak inşa edilmiş ve puma biçiminde planlanmış bir iç kent yer alıyordu.
(8)

Zenginliği ile İspanyolları şaşkına çeviren ünlü Güneş Tapınağı Cuzco kentinin en büyük yapısıydı. Pedro de Cieza de leon'un notlarından bu tapınağın bahçesinin altın kaplı bir zemini olduğunu en az yirmi tane altın lama heykelinin gene altından yapılmış çobanları ile
(9)
birlikte bahçeye yerleştirildiğini öğreniyoruz.

Bu zengin ve güçlü imparatorluğun yükselişi ve

çöküşü doksan yıllık bir süre içinde gerçekleşmiştir. İnka devletinin ilk yöneticisi olan Monco Capac hanedanının kuruluş merkezi olarak Cuzco'yu seçmişti (1200). İmparatorluğun kuruluşu 1438 yılında komşu Changa konfederasyonunun işgali ile başladı. 1493 yılında İnka İmparatorluğunun topraklarını en geniş sınırlarına ulaştıran İmparator Topa Inca öldüğünde, C.Colomb'da Yeni Dünya'ya doğru ikinci yolculuğunu (10) yapıyordu.

İnka egemenliği altına giren ülkelerde yönetim barışçı ilişkilerle yürütülüyordu. İşgal edilen bölgelerin zenginlikleri merkeze taşınmıyor tam tersine bu bölgelerin gelişimi için yatırımlar yapılıyordu.

Ülkenin kuzey sınırından güney sınırlarına kadar uzanan iki ana yol, iki bin millik uzunluğu ve kalitesi açısından İspanyadakileri çok gerilerde bırakıyordu. Yerleşim merkezleri ikincil yollarla bu ana yollara bağlanırdı. Dağlık bir bölge olmasına karşın dönemi için çok gelişmiş sayılabilecek bir ulaşım sistemi ile etkin bir

iletişim ağı gerçekleştirmişlerdi. Yollar üzerine belli aralıklarla Selçuk Kervansaraylarının işlevlerini anımsatan sığınaklar inşa edilmişti.

(11)

Ekonomide para kullanılmıyordu. Ticaret ise trampa sistemine dayalıydı. Vergiler aynı olarak toplanıyordu (tahıl, altın, gümüş, yün, dokuma, post vs.). Devlet her türlü kalifiye işgücünü dilediği gibi mobilize edebiliyordu.

Tüm Colomb öncesi Güney Amerika topluluklarında olduğu gibi İnkalar da yazı kullanmıyor. Ancak "quipas" dedikleri bir sistem kullanarak bir tür tarihi kayıt yapıyorlar. Bir ana ip ve buna bağlanan boy, renk, düğüm sayısı ile birbirinden ayrılan ipler aracılığıyla tarihi olaylar belgeleniyordu. Buna bağlı olarak görevi bunları okumak olan özel bir meslek grubu gelişmişti: "quipu yorumcuları".

(12)

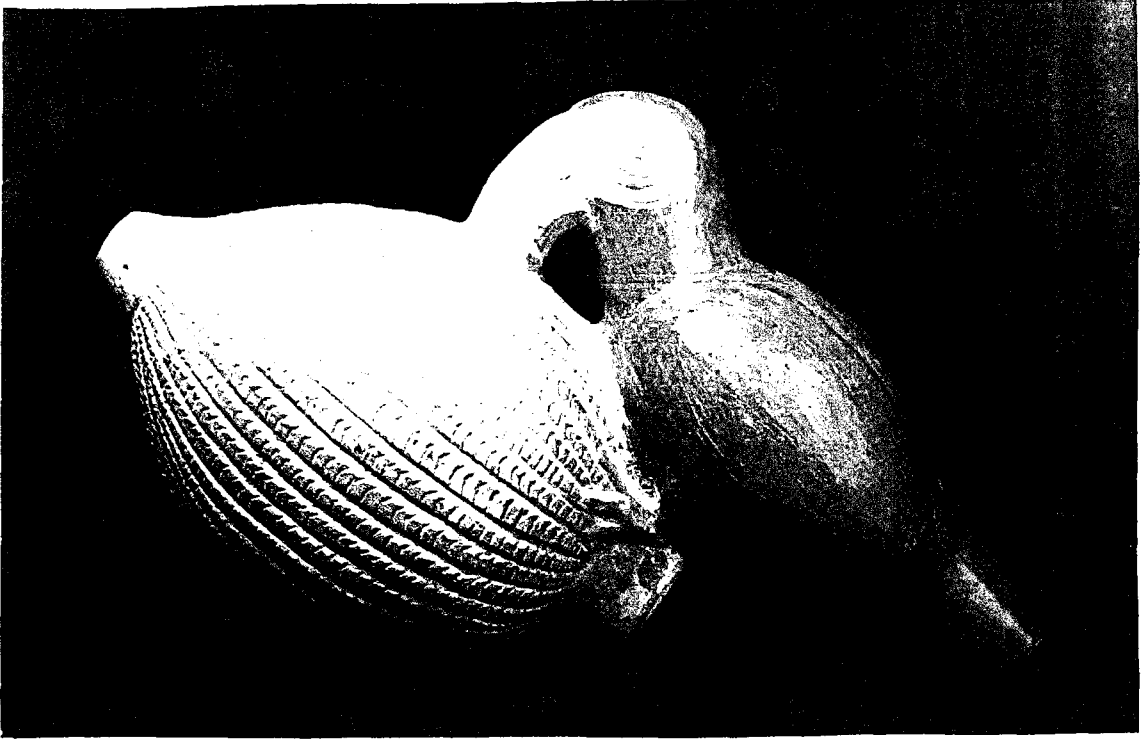
Bu grubun topluluk içinde saygın bir konumu vardı.

İnka topluluğunun en önemli tanrısı insan biçiminde temsil edilen "Viracocha" tanrıdır. Viracocha ikincil öneme sahip birçok tanrının da babasıdır. Bunlardan biri İnka

henadanının da yaratıcısı sayılan "güneş"tir.Yıldırım,
ay, yıldızlar, deniz vb.doğal olgular da tanrısallık
kavramı içinde değerlendirilir. İnka takviminin kutsal
kaynağı Ay tanrısıdır. Pek çok kutsal kutlama gúnleri
(13)
ayın hareketlerine göre belirlenir.

İnka toplumu sadece politik,askeri ve ekonomik olarak
değil kültürel olarak da çok iyi düzenlenmiş planlı bir
yapıya sahipti. İşgal edilen topraklardaki sanatçılara
İnka sanatının kuralları öğretilirdi. Böylece yerel özel-
(14)
likler İnka stiliyle karışır ve yeni bir stil doğardı.

İnka sanatı ile ilgili söylenebilecek en önemli özellik
biçimsel sadeliktir. Günlük kullanım için üretilen eşya-
lar işlevini çok açık olarak anlatan biçimler taşır. İnka
pişmiş toprak eşyaları arasında en sık karşılaşılan kap
biçimi "aryballos" adı verilen kaplardır. Uzun boyun, di-
be doğru sivrilen küresel gövde ve kenarda yer alan kulp-
lar bu kapların ana özellikleridir.

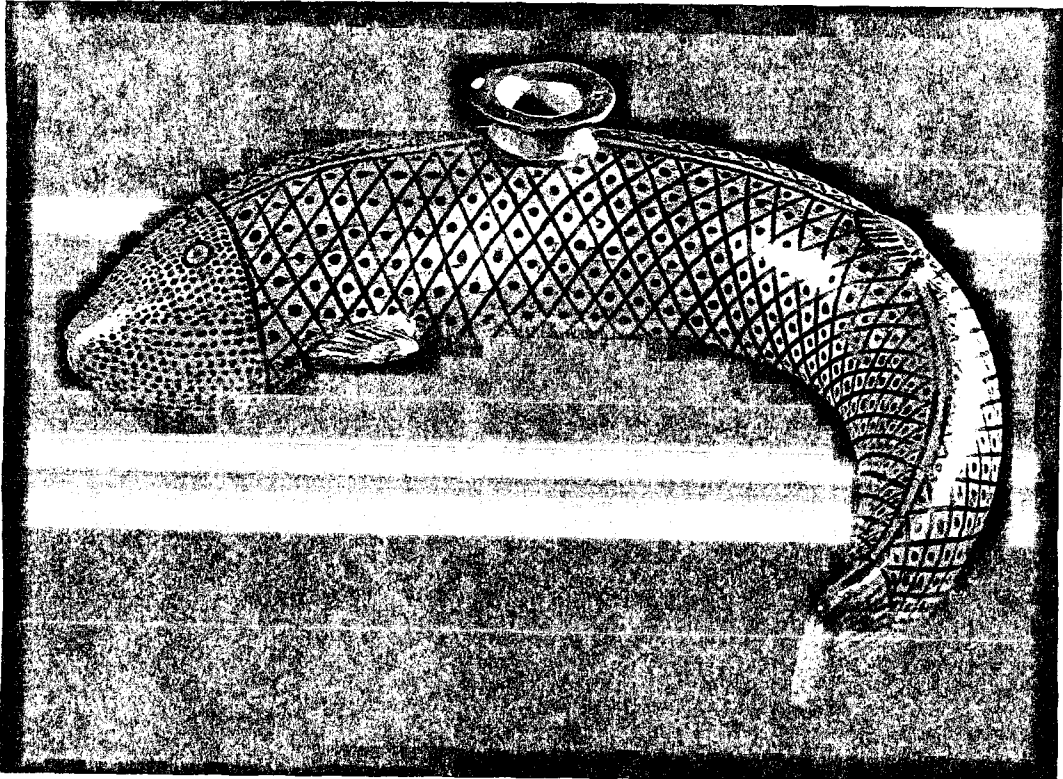
37."Paccha" olarak adlandırılan bu kap biçimi bereket amaçlı törenlerde kullanılmıştır. M.S. 1450-1533. 16cm.

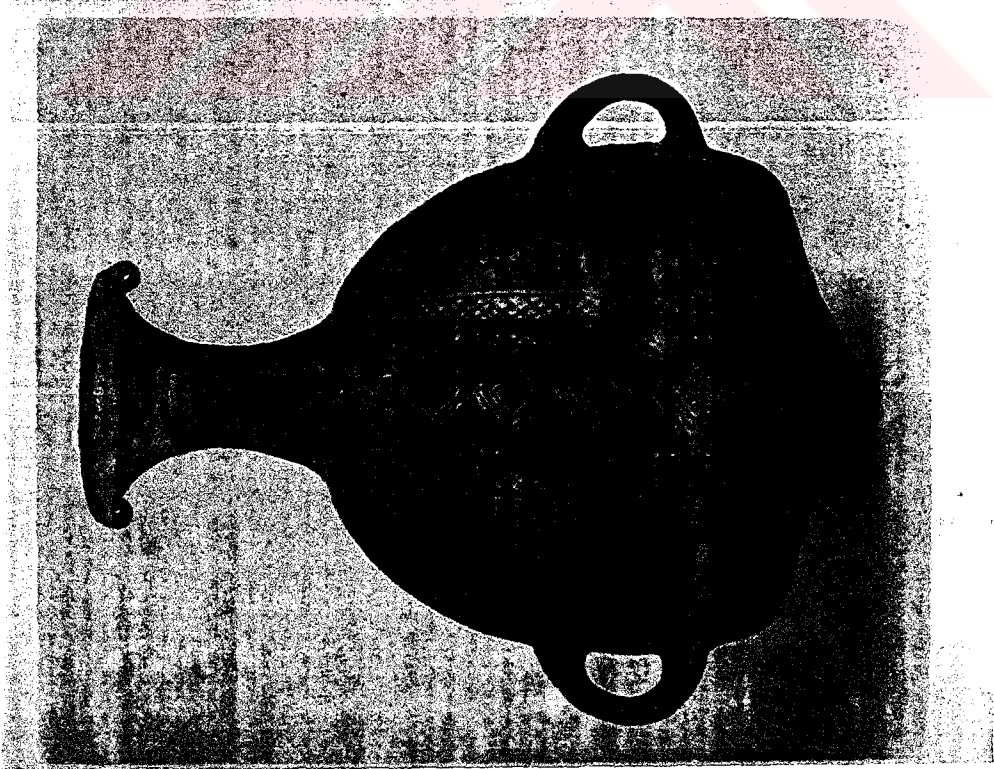
38.Mimari biçimli kap. M.S. 1450-1533. 20cm.

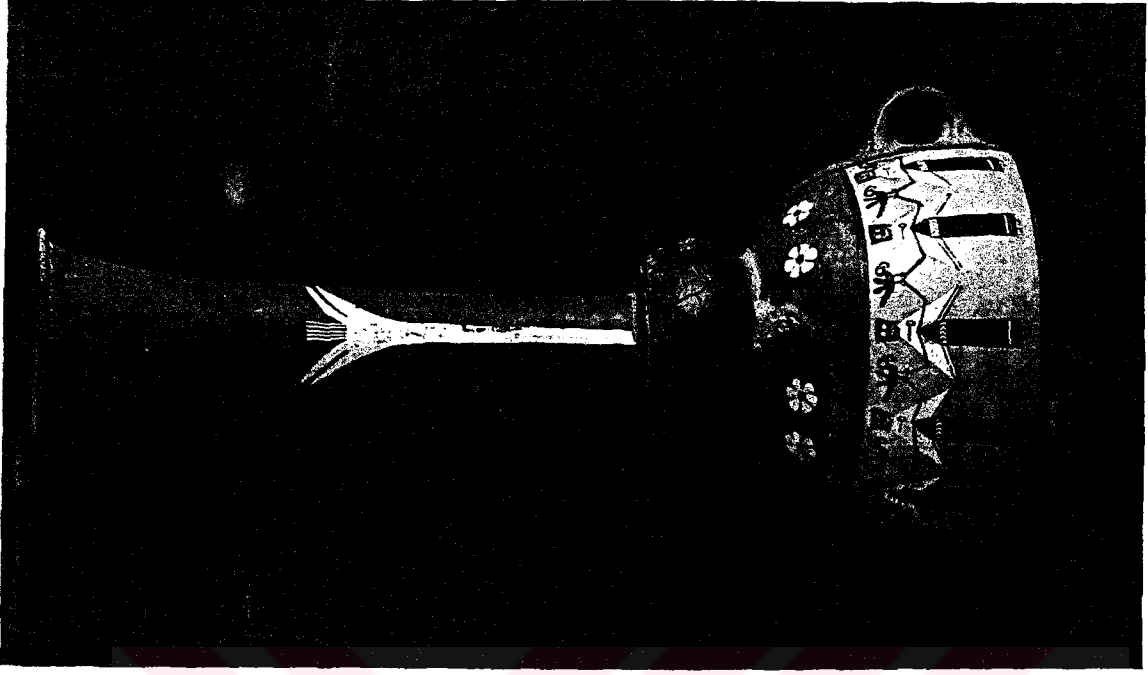
39.Sırtında bir ariballos taşıyan ve çocuğunu emziren bir kadın. Lambayaque. M.S. 1450-1533. 24cm.

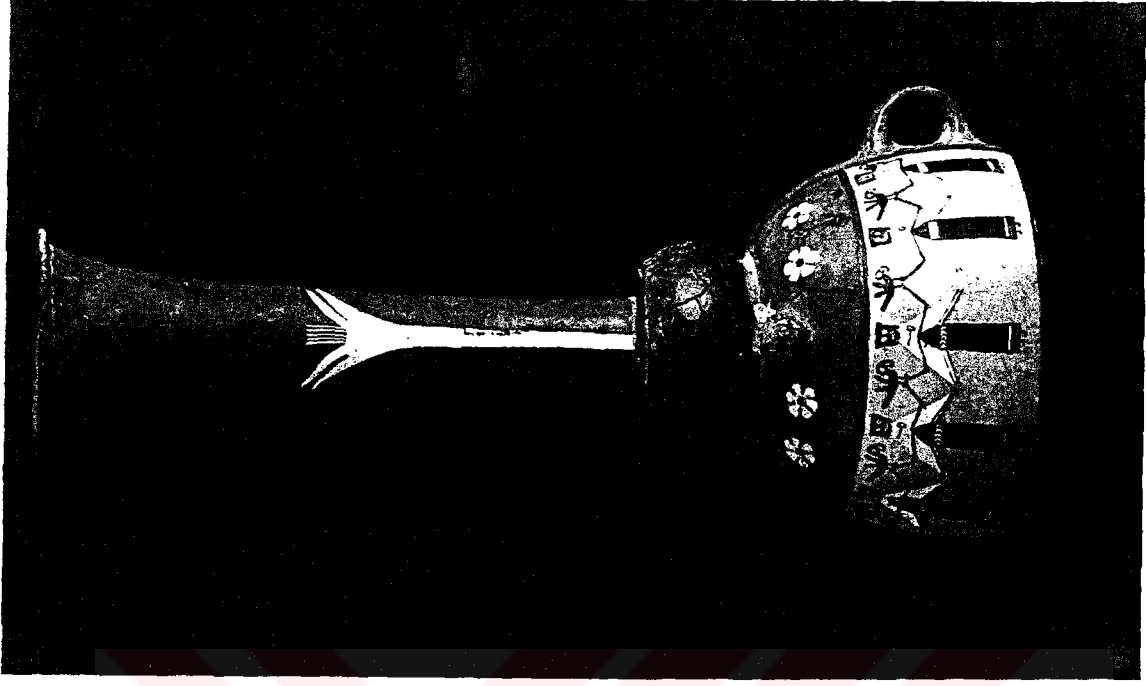
40.Yılan biçimli kap. M.S. 1450-1533. 19cm.

41. Aryballos. M.S. 1450-1533. 38cm.

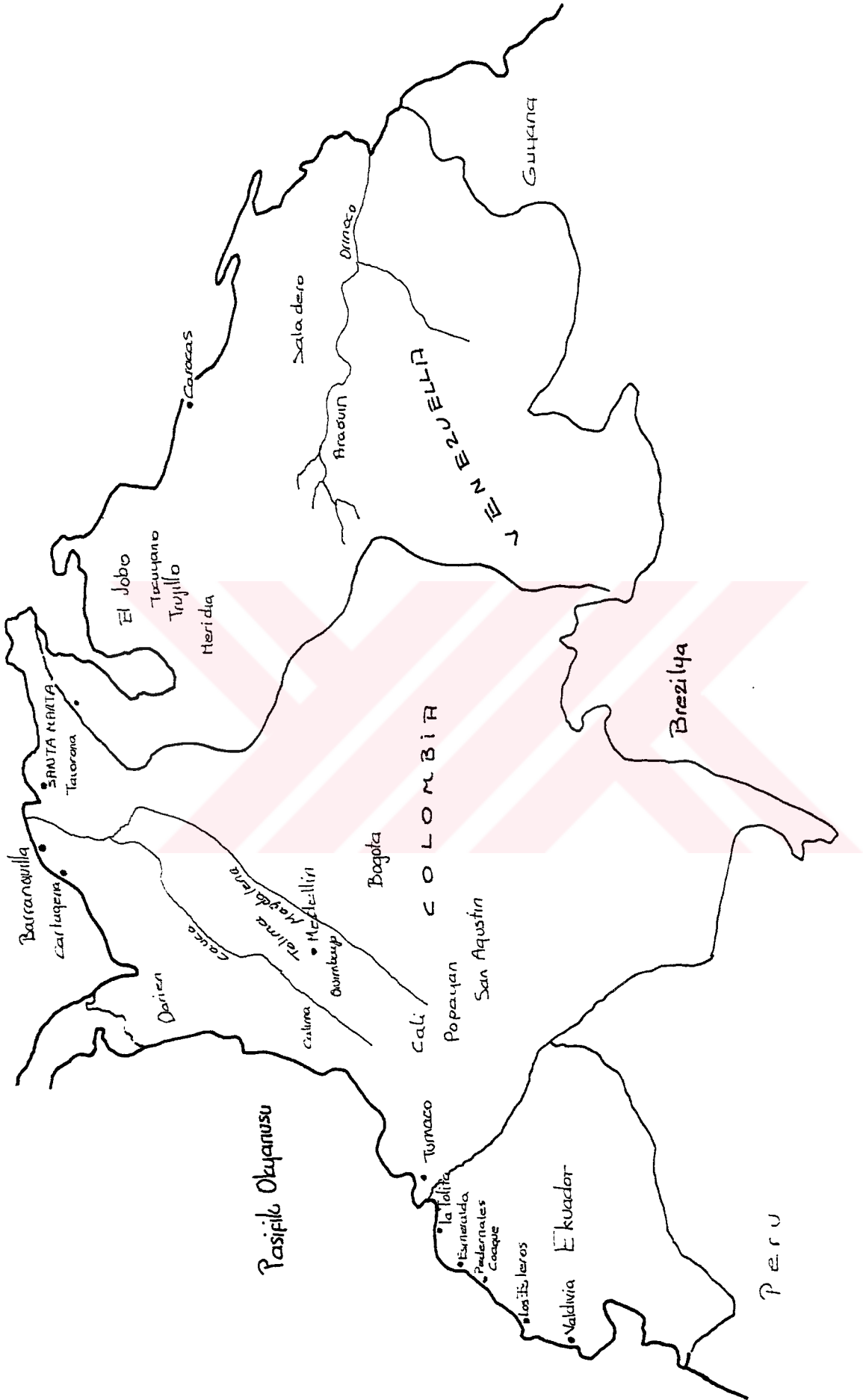
42. Vazo olarak kullanılan bu kaplar ince ve uzun boyunlarına rağmen ariballosların çeşitlemesidir. Cusco. M.S. 1450-1533. 34cm.

42. Vazo olarak kullanılan bu kaplar ince ve uzun boyunlarına rağmen ariballosların çeşitlemesidir. Cusco. M.S. 1450-1533. 34cm.

41. Aryballos. M.S. 1450-1533. 38cm.

EKVADOR
(M.Ö.500-M.S.1550)

Tropik Güney Amerika'nın kuzey batısında Pasifik kıyı-
larında yer alan Ekvador küçük bir ülke olmasına kar-
şın iklim ve topoğrafya açısından çok farklılık gösterir.
Arazi yapısı Okyanus bölgesindeki tropik alanda yükse-
lerek kayalık ve karlarla kaplı yüksekliklere ulaşır.

Ekvador topraklarındaki bu farklı özellikler diğer ta-
rihsel koşullarla birleşerek zengin bir kültür çeşitlili-
ği oluşturmuştur.

Kanıtlanmamış ama yaygın bir teori bu bölge halkları-
nın kökenini Güney Japonya'daki Kyushu adasından ge-
len göçmenlere dayandırır. Bu teoriye göre beş bin yıl
önce bölgeye ayak basan göçmenler gelişmiş bir seramik
gelenegini de Ekvador'a taşıdılar. Ekvador topraklarında

pişmiş toprak geleneğinin Peru bölgesi ile karşılaştırıldığında 1000 yıl daha önceye dayanması ve bu bölge seramikleri ile Japon'ların "Jomon" adı verilen seramikleri arasındaki şaşırtıcı benzerlikler bu teorinin dayanak noktalarını oluşturur.

Ekvador'un en eski tarihli seramikleri olan ve "Valdivian geleneği" içinde değerlendirilen bu çanak çömlek ve adak heykelciklerinin sofistifikeliği bunların bir öncüsü olduğu düşüncesini uyandırmaktadır. (15)

Önceleri bir kıyı uygarlığı olarak gelişen Ekvador M.Ö. 1500 yıllarından itibaren ekonomisi tarıma dayalı bir topluluk olarak gelişimini sürdürmüştür.

M.Ö.1500-M.Ö.500 yıllarına ait çok iyi modle edilmiş adak heykelcikler bulunmuştur. Bunların stilistik özelliği kahve çekirdeği biçimindeki gözleridir. (16)

Kahve çekirdeği biçimindeki gözler uzun bir süre adak heykelciklerde stilistik özellik olarak varlığını sürdürmüştür. Kask şeklinde işlenen saçlar, گردان-

lık,küpe gibi takılar,giysi detaylarının yanı sıra ellerinde bebek ya da küçültülmüş insan biçiminde heykel taşımaları, bu adak heykelciklerin ayırd edici özellikleridir.

Ecvador'un belli bölgelerinde taş kullanarak inşa edilen tören alanları daha sonra kentsel yerleşim alanlarının merkezi olmuştur. Bu döneme ait bir kültür merkezi olan Manabi'de yüzlerce kadın ve erkek figürü bulunmuştur.Fantastik bir abartı ile çalışılmış bu heykellerin üzerinde aplike ederek boyanmış kostümler,deniz kabuğu biçiminde gerdanlıklar, küpeler,bilezikler, burun halkaları ve benzeri süslemeler bulunmaktadır. Erkek figürler genellikle törensel eşyalar,kireç kapları,koka kaşıkları ve adak heykeller taşırken gösterilmiştir. Kulplu ve ağızlı kap geleneği bölüm sayıları giderek artan biçimde devam etmektedir.

Kapların üzerinde insan ve hayvan figürleri yer alıyordu. En sık rastlanan hayvan figürleri kedi ve yılan biçimindeydi.

Manabi'de bulunan heykeller genellikle eylem halinde bulunan gruplar içinde yer alır.Çocuk taşıyan kadınlar ve doğum sahneleri sıkça tekrarlanan görüntülerdir. Erkekler kap kacak taşırken veya müzik aleti çalarken gösterilir.

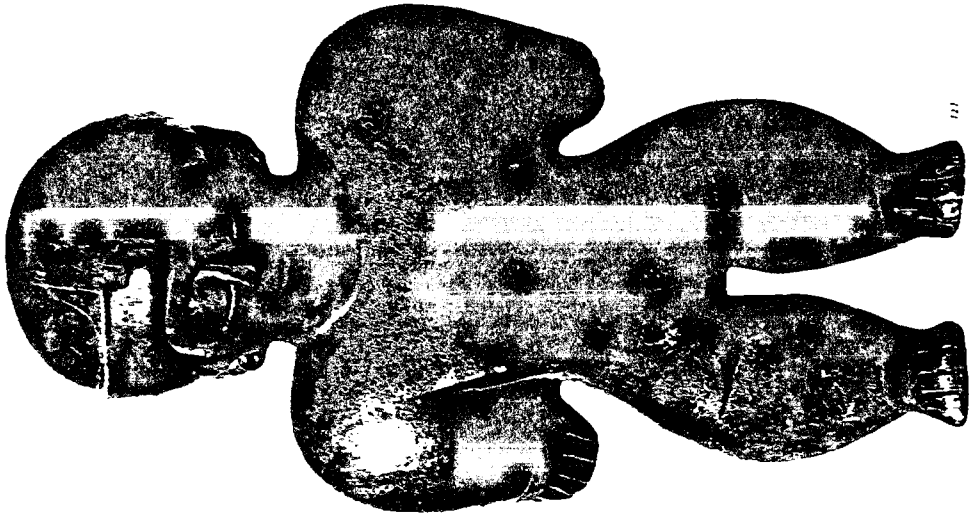
La Tolita bölgesinde bulunan seramikler kalıp kullanarak yapılmış ve titiz bir çalışma ile üretilmiş maskeli adamlar yarasa, kedi, balık,kara ve deniz kuşları yorumlarını kapsar.

Ecvador'un kıyı kesimlerinde büyük ölçekli parlak cilalı, içi boşaltılmış pişmiş toprak heykeller üretilmiştir. Bunlar, kolları yana sarkmış dikkatlice karşıya bakar pozda gösterilmiştir. Gövdeler deniz kabuğu biçiminde takılarla süslenmiştir ve başlarında dekoratif şapkalar taşırlar. Bu şapkalar, kap olarak kullanılan heykellerde huni ağzı gibi bir işleve sahipti.

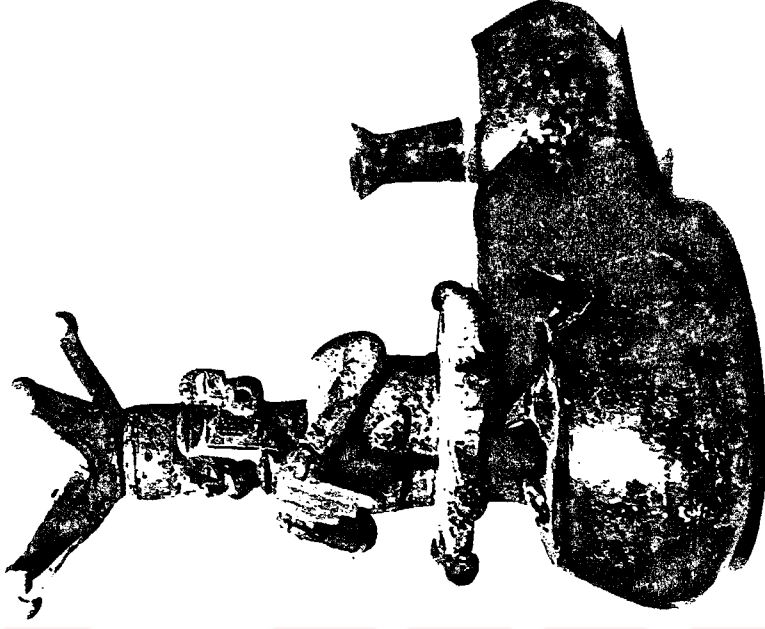
Ecvador'un yüksek bölgeleri de çok ince modle edilmiş koka yaprakları çiğneyen erkek figürleri bulunmuştur.

Tabure benzeri bir eşya üzerinde otururken gösterilmiş olan bu heykellerin yanı sıra çeşitli kaplar ve 45 cm. yüksekliğinde amforalar da diğer buluntuları oluşturur.

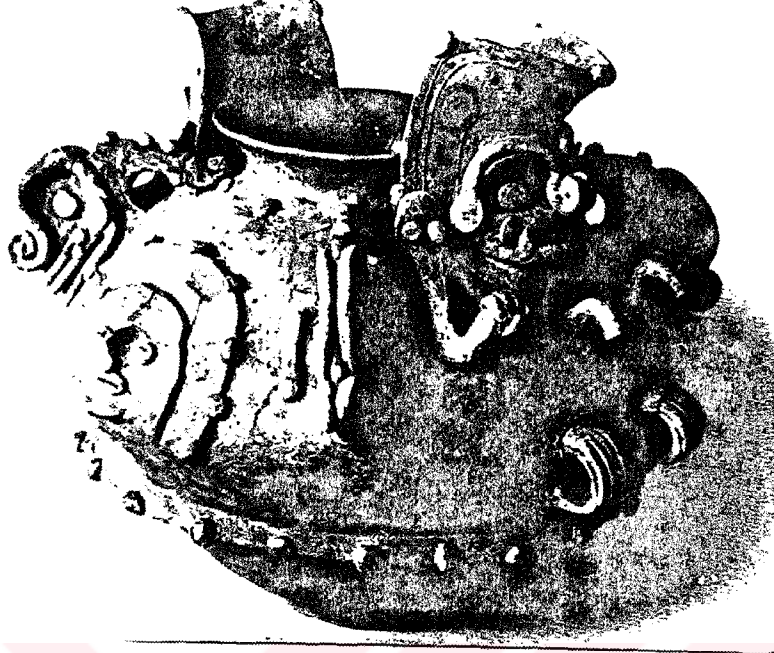

43. Figür. Chorrera. Bahía. M.Ö. 800-400.
22cm.

44. İki bölümlü kap. Üzerinde Pan flüt
çalan bir erkek figürü. Manabí.
M.Ö. 800-400. 13cm.

45. İnsan ve hayvan biçimleri ile bezenmiş bir vazo. Manabi. M.Ö. 500- M.S. 300. 29cm.

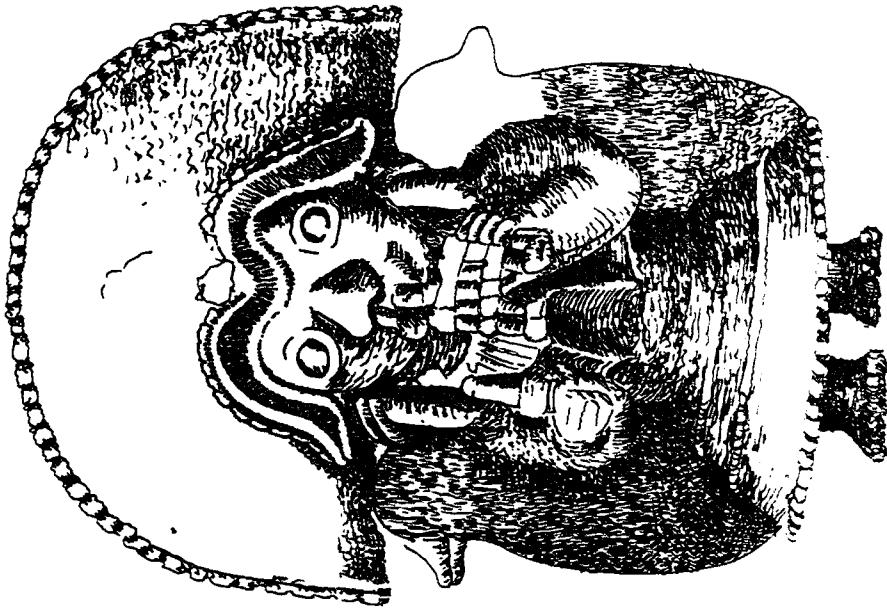
46. Üç bölümlü kap. Üzerinde yılan taşıyan iki erkek figürü. Manabi. M.Ö. 500- M.S. 300. 21cm.

47. Kucağında çocuk (?) taşıyan bir kadın.
M.Ö. 800-400. 66cm.

48. Elllerinde koka kapları taşıyan iki figür. Manabı.
M.Ö. 400- M.S. 500. 24cm ve 26cm.

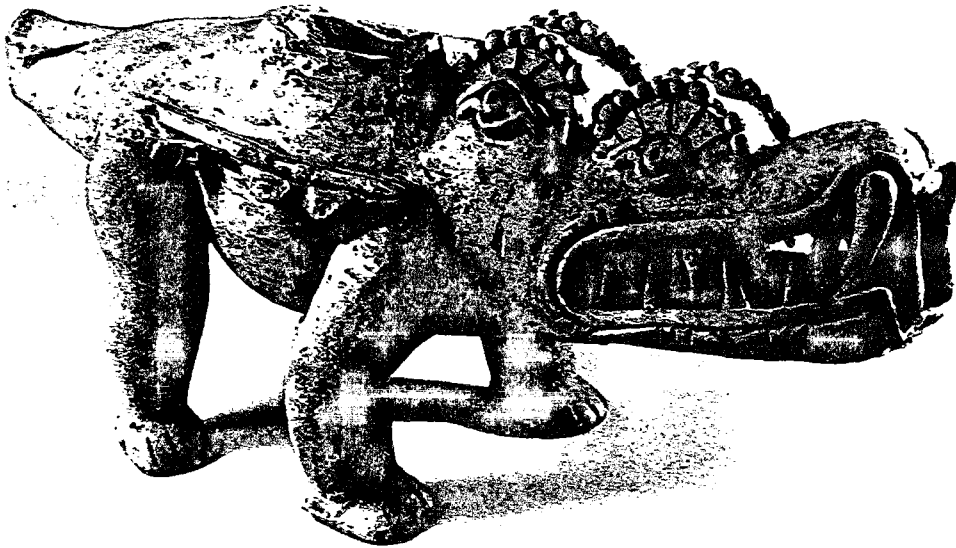
49. Müzişyen. Manabi. M.Ö. 400- M.S. 500.
36cm.

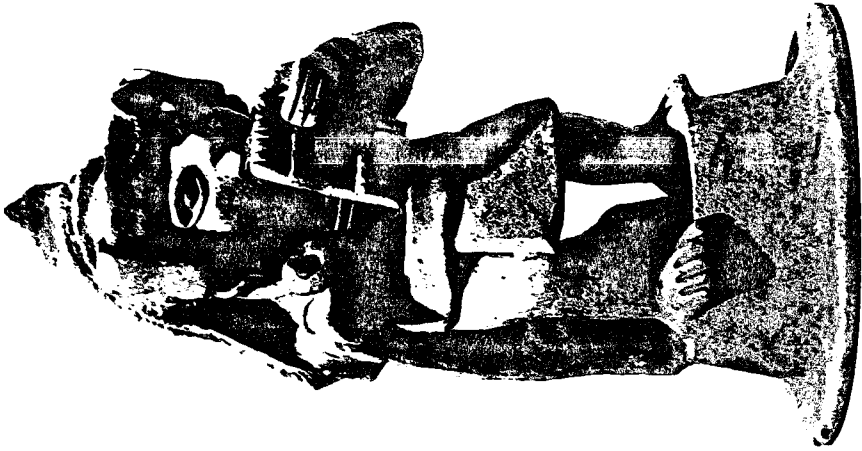
50. Müzişyen. Manabi. M.Ö. 500- M.S. 700.
41cm.

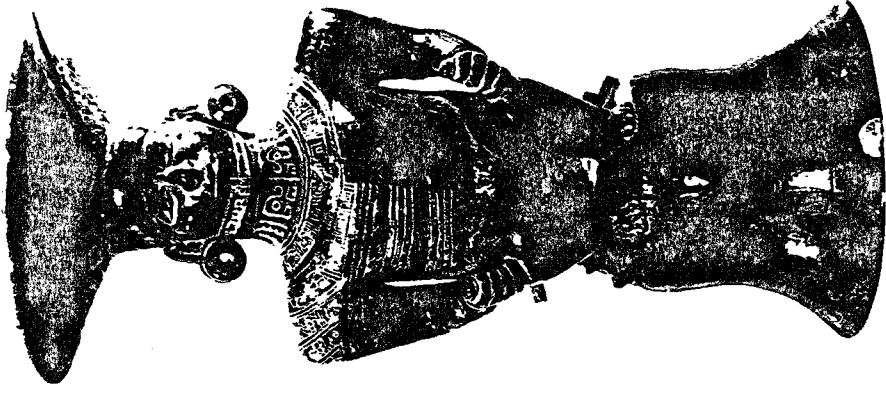
51.Figür. Manabi. M.Ö. 500- M.S. 300.
17cm.

52.Dört gözlü timsah. La Tolita. M.Ö. 400- M.S. 500. 20cm.

53. Pan flüt çalan müzisyen. La Tolita.
M.Ö. 400- M.S. 500. 36cm.

54. Figür. Manabi. M.S. 850-1500. 55cm.

KOLOMBİYA
(M.Ö.500-MS.1550)

Kolombiya, bütün Güney-Amerika için bir giriş kapısıdır.

Ülkenin kuzeyinde yer alan Magdalena ve Cauca nehir vadileri kara veya deniz yoluyla yapılan göçler için doğal ulaşım hatları oluşturur. Ülkenin Pasifik kıyılarındaki Mezo-Amerikan kolonizasyon nedeniyle ülkenin tamamında Mezo-Amerikan etkiler görülür. Ayrıca Kolombiya'nın içinde birbirinden çok farklı iklim ve coğrafya koşulları nedeniyle bölgelerde birbirinden kısmen de olsa bağımsız gelişmeler yaşanmıştır.

İ.Ö. birinci bin yıl boyunca Kolombiya'nın kıyı bölgelerindeki topluluklar kıyılardan uzaklaşarak Magdalena ve Couca vadilerine ve diğer alçak tropik bölgelere yerleşmişlerdir. Bu ilk topluluklarla ilgili ola-

rak çok az şey bilinmektedir. Ama eldeki veriler onların bir tür köy yaşamı sürdürdüğünü, balıkçılık-tarım karışımı bir ekonomileri olduğunu göstermektedir. Başlıca ürünleri yulaftır, ama onların urn (ölünün içine konularak gömüldüğü büyük toprak kap) ile gömme gelenekleri doğudaki yağmur ormanı topluluklarının (17) kültürleri ile bağlarını açıklar.

Kültürel gelişme, sürekli tarımsal üretim yapabilecek kadar stabil bir toplum gerektirmektedir. Bu gelişme içinde tarımın cinsi de önemlidir. Yulaf üretimine dayanan toplumlar, ekonomisi manyok üretimine dayanan toplumlardan farklıdır. Yulaf depolanıp saklanabilir, manyok saklanamaz. Öyleyse yulaf tarımı ile yaşayan topluluklar sadece var olma savaşı veren bir topluluk olarak kalmaz, yaşamsal önemi olmayan değerler üzerine düşünecek ve bunları biçimlendirebilecek zaman bulabilirler. (18)

Kolombiya'da bu tür bir üretimi gerçekleştirip, üst düzeyde örgütlenmiş olan topluluklar, İspanyol işgaline

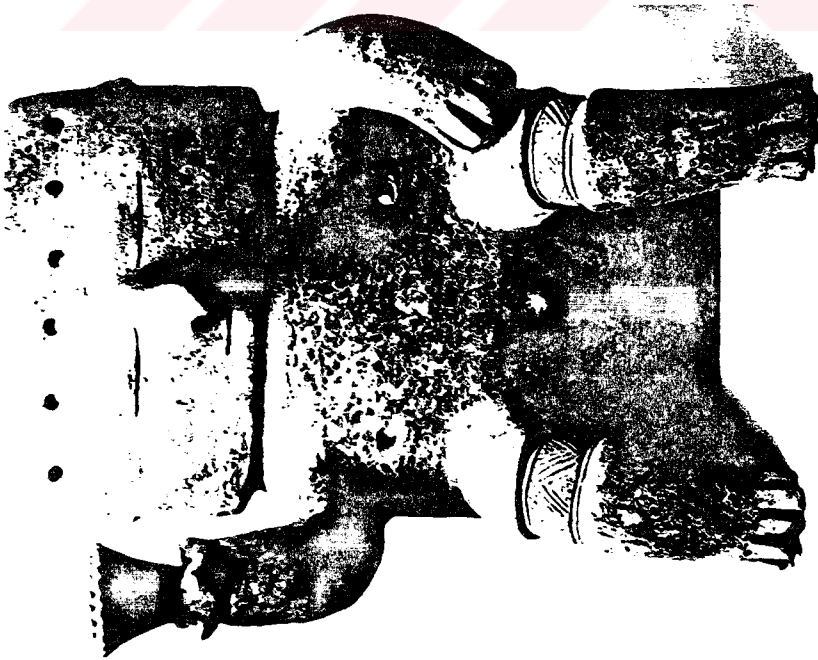
kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Gevşek bir federasyon içinde yer alan küçük devletçikler halinde yaşayan topluluklar, aralarında ticari ilişkiler geliştirmişlerdir. Kültürel bir bütün oluşan Kolombiya'da İ.Ö.

500 yılından başlayarak 12.yy.'a kadar çok büyük monolitik heykeller yapılmıştır. Her biri bir kaç ton gelen bu heykellerde hayvan ve insan biçimleri kullanılmış olmasına rağmen ikonografi esas olarak Jaguar kültüne dayanır. Bu "felin" imajı büyük ölçüde yerel özellikler taşır. Ama Chavin kültürünün etkisi de hissedilir. (19)

Eski Kolombiyalı sanatçıların en seçkin ürünleri altın işlemecilikte olmuştur. Yeni Dünya'nın en büyük altın heykellerinin döküldüğü bu bölgede pişmiş toprak ürünler, altın işlemeciliği düzeyine erişememiştir.

Mezarlarda bulunan pişmiş toprak ürünler Ekvador ve Peru kültürleri ile yakınlık taşırlar. Bunların çoğu iki bölümlü çift ağızlı, köprü biçiminde kulpu olan çok renkli (20) ve parlatılmış kaplardır.

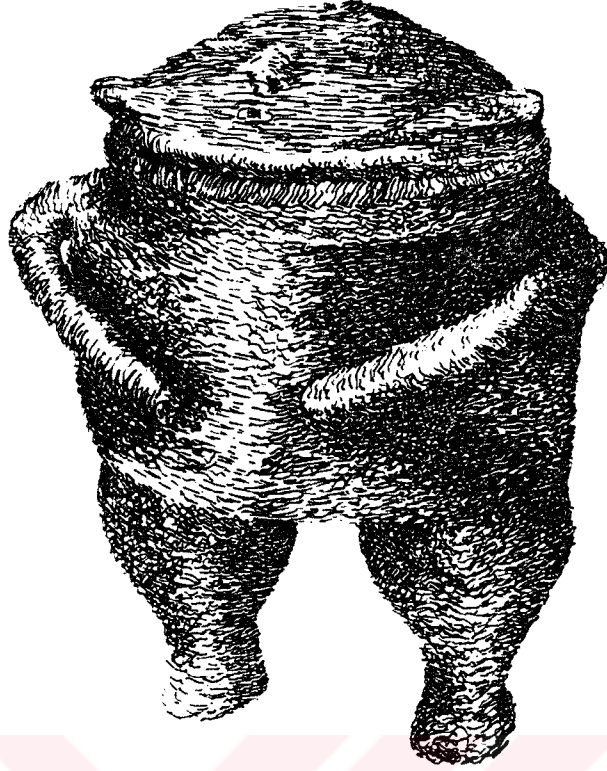
İspanyol işgali öncesi Kuzey doğuda Tairona ve doğudaki Muisca yaylaları sulama sistemleri, ticarete dayalı ekonomileri, üst düzeyde örgütlü dinsel yapıları ile iki önemli uygarlık merkeziydi. Savaşçılar ve din adamları gerek sayıları gerekse toplum içindeki güçlü yerleri açısından önemli sosyal gruplardı. Din adamlarının sayısının artması tapınak kültürünün içinde kozmolojinin önemli bir yer alması sonucunu doğurmuştu.

55. Figür. Qimbaya. M.S. 500-1000. 37cm.

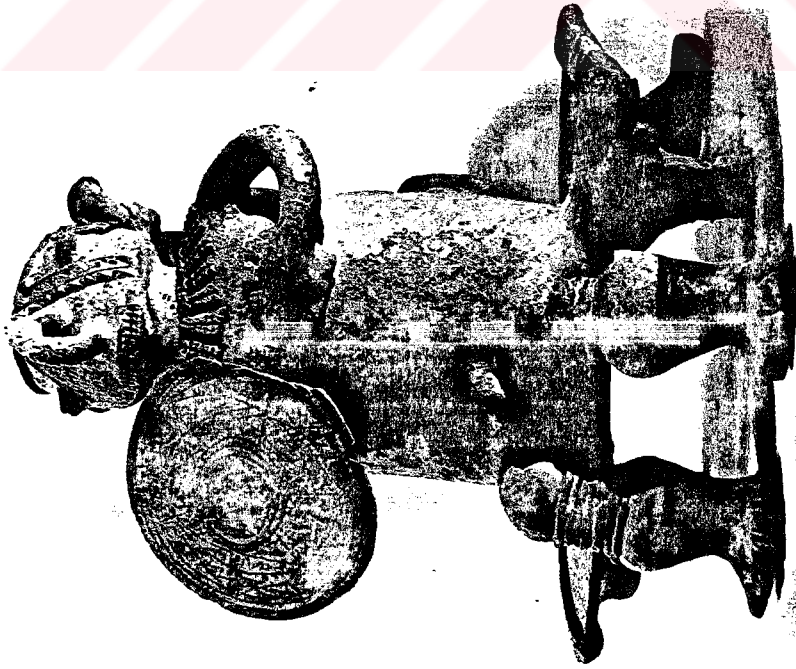
56. Figür. Qimbaya. M.S. 500-1000. 32cm.

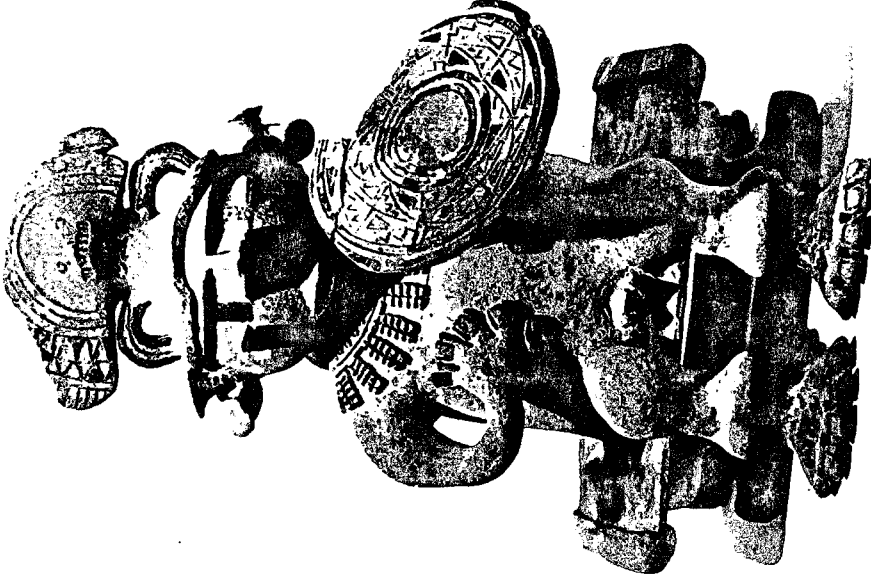
57. Figür. Qimbaya. M.S. 500-1000. 28cm.

58. 59. İki urn. Magdalena. M.S. 1200-1500. 150cm ve 82cm.

60..Urn. Oturan savaşçı. Cauca Vadisi.
M.S. 1000-1400. 31cm.

61.Urn. Oturan savaşçı. Cauca Vadisi.
M.S. 1000-1400. 33cm.

VENEZUELLA

(M.Ö.2000-M.S.1550)

Coğrafi olarak Orta Amerika, Peru ve Bolivya'nın And bölgeleri arasında yer alır. Kültürel olarak bu gelişmiş uygarlıkların etki alanlarında kalmasına rağmen bu bölgede ne büyük kentler, ne de büyük anıtlar bulunmuştur. Kültür ürünü olarak kabul edilebilecek kalıntılara da rastlanmamıştır. Ama Batı Venezuela'da gelişmiş bir topluluk yaşadığını kanıtlayacak çok sayıda pişmiş toprak eşya ve heykel ele geçirilmiştir.

Bunların arasında yer alan kaplar fitiller ve beneklerle dekore edilmiştir. Ölü gömmek için kullanılan küpler insan ve hayvan biçimli heykeller beyaz zemin üzerine kırmızı ve siyah boylarla dekore edilmiştir.

Orta Venezuela'da özellikle M.Ö.1000-500 arasında yapılmış olan insan ve hayvan biçimli figürler geniş ve dikdörtgen kafaları ile Venezuela sanatının en iyi bilinen formlarıdır. Heykellerin üzeri kazıma tekniği ile dekore edilirdi.

Bölgede ana ikonografik motif olarak İ.Ö.300 yıllarından itibaren yılan biçimi kullanılmaya başlanmıştır.

62. Kaide seklinde kap. Trujillo. Tarihi bilinmiyor. 29cm.

63. Oturan kadın. Santa Domingo. M.S. 1000-1500. 26cm.

ORTA AMERİKA

GENEL

Kuzey ve Güney Amerika topraklarını birleştiren Orta Amerika Tehuantepec(Meksika'da) ve Darien(Panama'da) kıstakları arasında yer alır. Bazı uzmanlar Antil Adalarını da bu bölgeye katar.

Fiziksel açıdan Atlas Okyanusu kıyısındaki ovalarla Büyük Okyanus yamacındaki dağ kütleleri ana bölümleri oluşturur. Bu dağ kütlelerinin çoğu yanardağ kökenlidir. Guatemala'dan Panama'ya kadar, bugün otuz tanesi etkin durumda olan sekseni aşkın yanardağ, uzunluğu 1100 km.'yi aşan bir dizi oluşturur. Dünyanın en büyük deprem bölgelerinden biri olan Orta Amerika topraklarında yağışlı bir tropikal iklim egemendir. Antil

denizi kıyıları sürekli yağış alırken Büyük Okyanus kıyılarında daha az yağışın görüldüğü kurak bir mevsim gözlenir. Dolayısıyla, Orta Amerika'da bitki örtüsü büyük bir çeşitlilik gösterir. Sürekli yeşil olan Ekvator ormanı; yükseklerde çam ormanları; kurakçıl ormanlar; dikenli ağaçsılar ve kaktüs bozkırları.

Toplam yüzölçümü 500.000 km²'yi aşan Orta Amerika topraklarında arkeoloji tarihi M.Ö 25.000 yıllarına kadar uzanır. Asya kökenli oldukları iddia edilen ilk göçebe avcı toplulukları ile bölge eski bir yaşam alanıdır.

Göçebe yaşamdan tarıma dayalı ekonomiye geçiş MÖ.5000 yıllarına rastlar. Mısır ekiminin öğrenilmesiyle başlayan tarıma daha sonra biber, fasulye ve kabak gibi bitkiler de katılmıştır. Fakat yerleşik bir düzenden söz etmek için MÖ.2000 yıllarını beklemek zorundayız.

Bölgedeki Uygarlık oluşumlarını belirli bir zamanlama sistemi içinde ele almak tarihi koşullar nedeniyle pek

fazla olanaklı değil. İç içe girmiş bu uygarlıklar dizisi bazen yer değiştirmelerle de karşımıza çıkmaktadır. Ama gene de ortak bir gelişim çizgisi içine yerleştirebilecek aşamaları kabaca sıralamak mümkün; çiftçiliğin başlaması, göl üzerinde ya da kıyısında yaşama, dinin ortaya çıkması ve kendini büyü ve sihirden kurtarması, ilkel anlamda da olsa dinsel ve toplumsal örgütlerin belirmesi; kentsel yerleşimler ve mimari bütünlüğün oluşması.

Bu gelişimler göz önüne alınarak Orta Amerika kültürleri Klasik Öncesi Çağlar ve Klasik Çağ olarak birbirinden ayrılarak incelenir.

Klasik Öncesi İlk Çağlar	MÖ.2000-1500
Klasik Öncesi Orta Çağlar	MÖ.1500-600
Klasik Öncesi Son Çağlar	MÖ. 600-MS.300
Klasik Çağ	MÖ.100-MS.900

Bu zaman dilimlerine bağlı olarak bölgenin fiziksel özelliklerine göre yapılan sınıflandırmayla Orta Amerika Uygarlıkları beş bölgeye ayrılarak incelenir. Bunlar Pasifik Kıyıları, Merkezi Yüksek Yayla, Oaxaca bölgesi, Meksika Körfezi Kıyıları ve Maya bölgesidir.

Klasik Öncesi İlk Çağlar:

Klasik öncesi ilk çağlara ait en eski yerleşimler Merkezi Yüksek yaylada kurulmuş olan El Arbadillo ve Tlatilco siteleridir. Bu sitelerde tarımın yanı sıra avcılık ve balıkçılık ekonomik yapının temelini oluşturmuştur. Teknik bir gelişimden söz edilebilir ama çömlekçilik dışında ayrıntılı bir işbölümü gözlenmez. Dokumacılık yeni yeni gelişmeye başlamıştır.

Ölüleriyle birlikte gömdükleri pişmiş toprak heykelcikler öteki dünyaya ilişkin inançlarının güçlülüğünü gösterir.

Tarıma dayalı ekonominin ilk basamaklarını yaşayan bütün topluluklarda olduğu gibi bereket ve tarım tanrıları birbirleriyle karışarak dinsel inançların odak noktası olmaya başlar. Bu inanç heykellerin biçimlendirilmesinde açıkça belirir.

Pişmiş toprak heykelcikler kabaca yapılmış gövdeleri ve küresel başları gene aynı malzemeden fitiller ilavesi ve delikçikler açılarak yapılan bezemelerle etkin ve anlattımcı bir nitelik taşırlar. Dinden, dindar şekilcilikten uzak yaşama sevincini kamçılaman özgür bir yaratıcılığı vardır bu çağ yapıtlarının.

(21)

Klasik Öncesi Orta Çağlar

Bir çok tarım merkezinin siteye dönüşmesiyle başlayan Klasik Öncesi Çağlar avcılık ve balıkçılığın da hızlı bir gelişme gösterdiği dönemdir. Bu gelişimin heykellere yansımaları yabandomuzu, ördek, kurbağa, suyulanları, kuşlar ve çeşitli balık motiflerinin işlenmesiyle görülür. Bu üretimde dinsel kurumların sanat üzerindeki etkisinde açıkca belirir. Tarım ve su tarıcılığı ana motiflerden biri olarak heykeller içinde yer almayı sürdürür.

Dönemin en önemli uygarlık merkezi Meksika Körfezi kıyılarında gelişen Olmeque olmuştur. Tüm Klasik Çağ

uygarlıklarının çekirdeği olarak görülen Olmeque Uygarlığı en parlak dönemini La Venta sürecinde yaşadığı için çoğu kez bu adla anılır. Olmeque dininin ana elemanı olan Jaguar motifi hem bu dönemde hem de daha sonraki yıllarda tüm Orta Amerika sanat ürünlerinde sıkça görülen bir eleman olmuştur. Daha önceki yıllarda beliren ve başı ibikli bir canavar olarak canlandırılan tarım ve su tanrıcığı Olmeque etkisiyle Jaguarla kaynaşır. O da giderek omuzunda testi ya da Brasero taşıyan kambur bir figüre dönüşecektir. (Huehuetotl) Pişmiş toprak kap-kacak ve vazoları insan ve hayvan biçimleri taşımaya başlar. Bu dönem kaplarında yeni kullanılmaya başlanan Kulplar Olmeque etkisiyle ortaya çıkmıştır.

(22)

Meksika Körfezi kıyılarında gelişen Olmeque uygarlığı daha sonra yüksek yaylalara değin yayılmıştır. Orta Amerika uygarlıkları içinde takvimi ilk kez kullanan topluluk olan Olmequeler hieroglif niteliğinde bir ya-

zının da ilk kullanıcısıydılar. Ayrıca ilk tapınaklar, ilk pazar yerleri de Olmegueller tarafından kurulmuştur. Olmeque sanatından bizlere kalan ürünler arasında garip portreler soyutlaştırılmış canavarlar, devler ya da cüceler yer alır.

Klasik Öncesi Son Çağlar

Site sayısında hızlı bir artış başlamıştır. Bazılarında tapınak dışında sivil yapılar da göze çarpmaktadır. Taş yontmakta kullanılan aletler gelişmeye başlamıştır. Yeni meslek grupları toplumsal işbölümü içinde yerini almaktadır. Bunların en önemlileri papazlık, duvarcılık, gökbilim, heykeltçilik ve mimarlıktır.

Tarımda pamuk üretimi önemli bir yer almaya başlamıştır. Büyücü tam olarak kaybolmamış ama yerini din adamına bırakmaya başlamıştır. Ateş tanrısı Huehuetotl omuzunda "Brasero" sı ile sık sık ortaya çıkar. Ayrıca yağmur tanrısı Tlaloc da boynunda küçük kaplarla
(23)
anlatılır.

Klasik öncesi son çağlarda Klasik dönemin güçlü bir organizasyona dayalı topluluklarının temeli atılmıştır.

Siyasal anlamda yönetim kurumları belirlemeye başlar.

Orta Meksika'da yüksek yaylalarda da la Venta uygarlığının yanı sıra güçlü siteler kurulur. Örn:Teotihuacan Pasifik kıyısında kurulan uygarlıklar ise Nayarit, Jalisco, Colima ve Michoacan Querrero bölgelerinde yer alır.

Klasik Çağ:

Klasik çağ olarak adlandırılan dönem Orta Amerika'da dört büyük kültürün geliştiği bir süreçtir.

- 1) Yüksek yaylada TEOTIHUACAN
- 2) Körfez kıyılarında Le Tajin
- 3) OAXACA eyaleti içinde Monte Alban
- 4) Güneyde MAYA siteleri

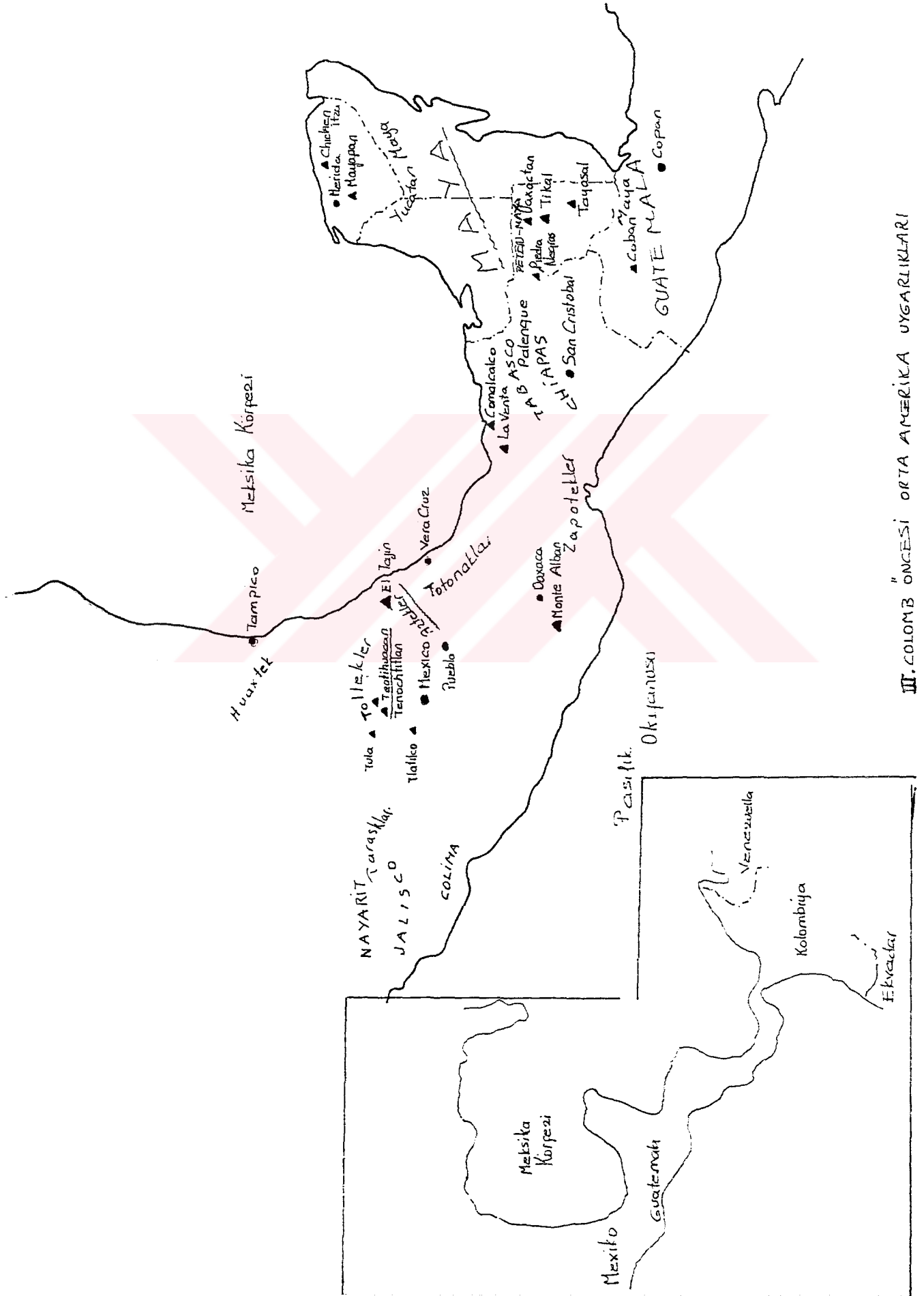
Bu toplulukların pek çok ortak nitelikleri vardır.

Örn: Mısır yetiştirmek, kutsal takvim, göksel prensipler. Her birinde temeli din olan belirli bir yönetim sistemi. Ortaklık daha da ileri gider. Bu uygarlıklar temellerini din üzerine kurmuş, sosyal düzenlerini ise önemli yükselme ve ilerlemelerden sonra bir duraklama, çözüme süresi gösterirler.

Bu durum onlara hız veren, onları besleyen kutsal yasaların zamanla katılaşıp yenilenme olanaklarını yitirdiğinden olsa gerek.

Oaxaca bölgesinde Klasik dönem sonrasında kurulan önemli bir uygarlık olan Zapoteque'ler Azteque işgaline kadar yaşamıştır.

Orta Amerika Uygarlıklarının son halkası AZTEQUE 'lerdir. İspanyollar'ın teknik üstünlükleri karşısında acı ve kesin yenilgi onlar için kaçınılmazdı. Varlıklı yaşantı yerini yoksulluğa bıraktı, yerleşmişlik göçebeliliğe dönüştü. Ulu ve yüce yapıtların hemen tümü yıkıldı. Kalan veriler bize sembollerle dolu, usta, bileşimci bir biçim anlayışı yanı sıra tok sözlü gerçekçi bir sanatın kapılarını açıyor.

III. COLOMB ÖNCESİ ORTA AMERİKA UYGARLIKLARI

TEOTIHUACAN
MÖ.500-MS.1000

Klasik öncesi dönemden itibaren Orta Meksika ve yüksek yayla uygarlıkları arasında Teothiucan çarpıcı bir gelişim gösterir. Din, uygarlık, kültür ve şehircilik merkezidir. Kalıpla seramik çoğaltılması ilkin burada görülür. Vadi doğuya doğru tatlı bir eğimle uzanır. 2280 m.yükseklige ulaşan yaylalar yaşama elverişlidir. Çeşitli sürelerde çeşitli topluluklar gelişip yerleşmiş ve bölgede bir kültürler topluluğu oluşmuştur. Teothiucan sanatı ciddi, sade, salt dinsel spekülasyona dayanan bir sanattır. İnsan ve tanrının ham maddesini açıklayan sihirli eşyalar, maskeler soyut bir niteliğe bürünmüştür. Görüntü giderek bir anlam

içerisinde kendini yitirir. Düşey ve yatay ritmlere çokça rastlamamızın nedeni de bu olsa gerek. Her küçük işaret bir anlam taşır. Başka uygarlıklarda rastlayacağımız gibi düşey ve yatay ritmlerin, başka bir deyimle haç motifinin anlamı genellikle içe dönüşüm, dört yön, merkez, kımıldatılmayan gök ve de en önemlisi zaman ile mekanın eksenidir. Bu bir hayli karmaşık olan dinsel inançlar, giderek Azteoue (26) teolojisine temel olacaktır.

64. İki figür. Mexico. M.S. V.yy- VIII.yy. 17cm.

65. Figür Mexico. M.S. V.yy- VIII. 10cm.

PASİFİK KIYISI UYGARLIKLARI
(MÖ.1000-MS.1521)

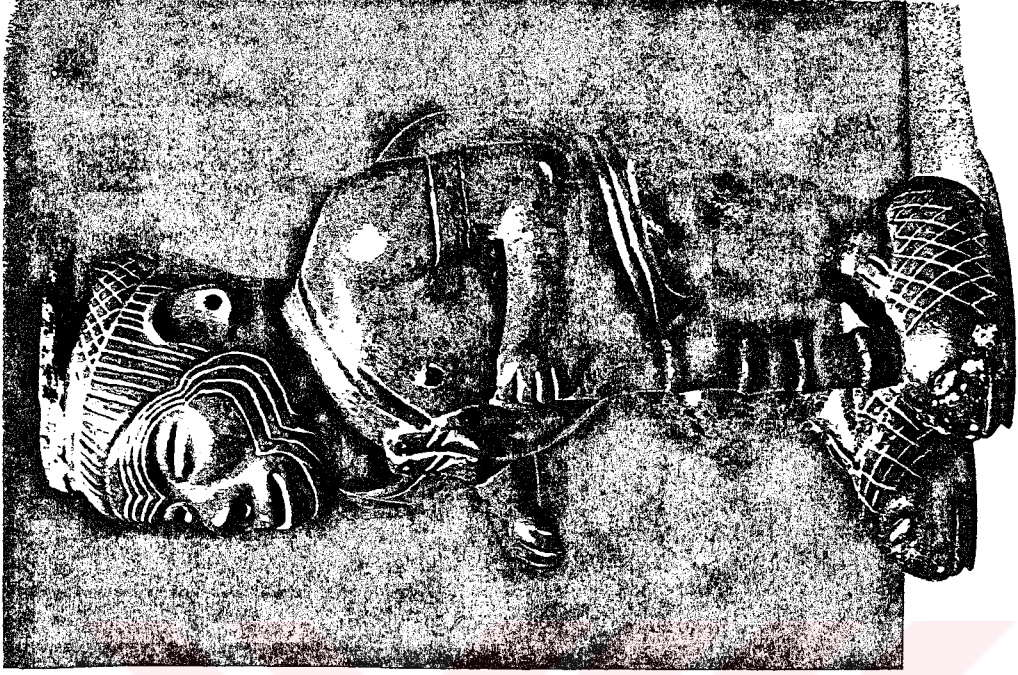
Batı Meksika ya da Pasifik Kıyısı olarak tanımlanan bu bölgenin en yaşlı sitesi EL OPEN'dir. CHUPICUARE sitesi ise başlıca seramik merkezlerinden olduğu için önem kazanır. Bu site Klasik Öncesi son çağlarından kalmadır. Buluntular arasında geometrik desenlerle bezenmiş tek ve çok renkli eşyalar modle edilmiş figürcükler vardır. Bu figürcükler peştamallarının üzerinde deniz kabuklarından yapılmış kemerler taşırlar. Erkeklerin yüz, saç ve gövdeleri beyaz, kadınların ki ise kırmızı boyalıdır. Bunların aralarına günlük yaşantılarından gelme izlenimler de katılır. Beşikte uyuyan çocuklar, çocuklarını taşıyan kadınlar, küçük oyuncak kaplar gibi.

(27)

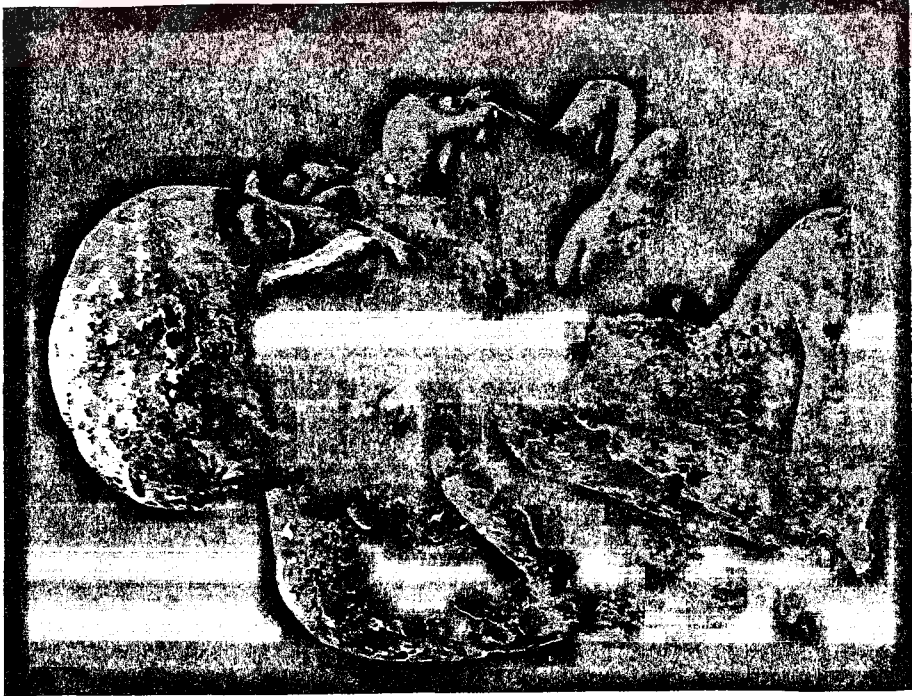
COLİMA:

Tapınak çokluğu ile dikkati çeken bu sitede bulunan heykellerin çoğu pişmiş topraktır. Çeşitli hayvan heykellerinin yanısıra günlük yaşantılarını dile getiren parçalara rastlıyoruz. Anlatımcılığı, kişiselliği su götürmez usta bir biçim dili ile yüklü yapıtlardır bunlar. Çocuk emziren, doğuran, su taşıyan, tahıl ayıklayan, saç tarayan kadınlar, sevgili grupları, arkalıklı sıralara oturmuş başkanlar yada önemli kişiler, sapan atanlar, hastalar, sakatlar gibi.

(28)

67. Figür. Colima. M.S. 1000. 42cm.

66. Anne ve çocuk. Colima.
M.S. 500-1000. 14cm.

68.Figür. Colima. M.S. 1000. 38cm.

EL TAJİN- TOTONAQUE
(MÖ.1000-1521)

Veracruz eyaletinde gelişen bu uygarlığın en önemli merkezleri Zempoala, Castillo de Teayo ve EL TAJİN'dir.

Tajin'in gelişmesi MS.VII. ve MS.XIV.yy.a rastlar. Daha sonra AZTEQUE askeri ve politik baskısı hatta boyunduruğu kendini gösterir. Sonuç her iki uygarlığı da aynı derece etkilemiştir.

Dinleri bakımından pek fazla birşey bilinmemektedir. Bununla beraber en yüce tanrılarının Tajin olduğu kuşkusuzdur. (Tajin Tlaloc tanrının yöresel adıdır. Siteye ve uygarlığa kendi adını vermiştir. Yağmur tanrısıdır).

Çok gelişmiş bir seramik sanatı vardır. Çok renkli vazolar, tanrılar, av sahneleri, stilize edilmiş zarif desenli hayvanlarla bezenmiştir. Ayrıca bitümle süslenmiş pişmiş toprak figürçükler vardır. Tanrılar, savaşçılar, müzikçiler.

Üzerleri parlatılmış, hayvan ve meyva resimleri kazılmış vazolar başka uygarlıklarda rastlanmayacak kadar ilginçtir. Bunlar kalıpla yapılmış boş, sonradan bitirilmiş toprak yapıtlardır. Kadın erkek çocuk gibi çeşitleri hep o gülen, alay eder ifadeleriyle neşe ve bereketi sembolleştirirler. XOCHİPİLLİ, yani taze mısırın anlatımcılarıdır.

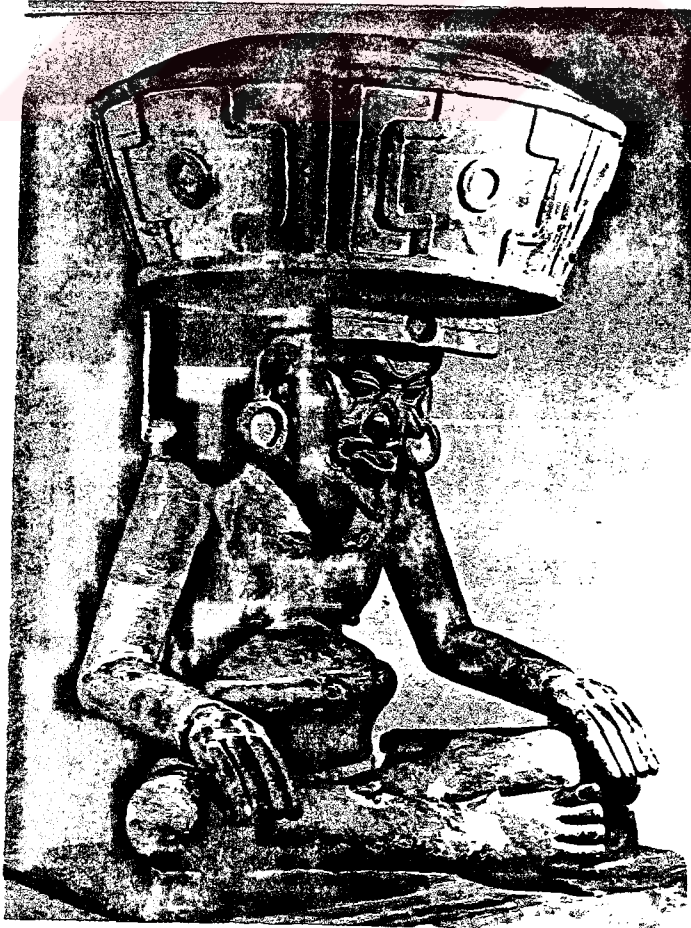
Maya' nın ululuğu Teotihuacan'ın ciddiliği yanında
(29)
Tajin'ın sanatı fanteziyi canlılığı getirir.

69, 70. Xochipilli. (Taze mısırın anlatımcıları)
Vera Cruz. M.S. VII.yy- X.yy.

71. Jaguar başı. Vera Cruz. M.S. 500-1400.
19cm.

72. Huehuetotl. (Ateş tanrısı). Vera Cruz.
M.S. V.yy.- VIII.yy. 88cm.

ZAPOTEUQUE UYGARLIğI
(MÖ.650- MS.1521)

Başkenti Monte Alban olan Zapoteque uygarlığı QAXACA sıra dağlarında, teraslar üzerinde kurulu bir kale gibidir.

Bu uygarlıkta tanrılara adanmış toprak kap kacak aşığı yukarı (MÖ.200) lerde başlar ve genellikle tek renkli parçalardır.

Mezarlarda bulunan bağışlar genellikle insan figürleridir.

Oturmuş, elleri dizlerinde ve başları tüylerle bezenmiş tarım ve deniz tanrıları ve benzeri nice semboller.

Onuncu yüzyılda barışçı ve yerleşik Zapoteque'leri, savaşçı ve göçebe Mixtegue'lere karşı savunmada ve direnmede görüyoruz. Sonuç olarak yüzyıllar boyunca

beraber yaşamak üzere kaynaşmış olduklarını izliyoruz
Bu birleşme ilerde sanat ürünlerinde kendini kolayca
belli eder. Bu iki toplumun kaynaşması o kadar ileri
gitmiştir ki sonradan gelen Azteque saldırılarına karşı
(30)
birlikte direnmişlerdir.

Zapoteque'lerde de başka uygarlıklarda olduğu gibi ka-
fatası biçimi değiştirilirdi. Buluntular arasında bu iş-
lem için kullanılmış özel araç gereçler vardır. Dişler,
eğelenir üzerlerine turkuaz ve pirit takılırdı.

Hayvanlarda, ağaçlarda, taş ve mağaralarda doğanın
güçlüklerinde ve de her yerde, koruyucu ve yok edici
ruhların varlığına inanan bu insanlar, dinsel örgütler-
le giderek sayısı belirsiz tanrıların peşi sıra sürük-
lendiler. Böylece din çok karışık bir görünüm kazandı.
Bunun yanısıra derinliğine gökbilimleri, oldukça hassas
takvimleri olduğunu biliyoruz.

Parşömen ve taş üzerine coğrafi ya da tarihsel bilgile-
rini, tanrılarını, zaferlerini(qlyptique) hatta (phonetique)

diyebileceğimiz yazılarıyla yazmışlardır.

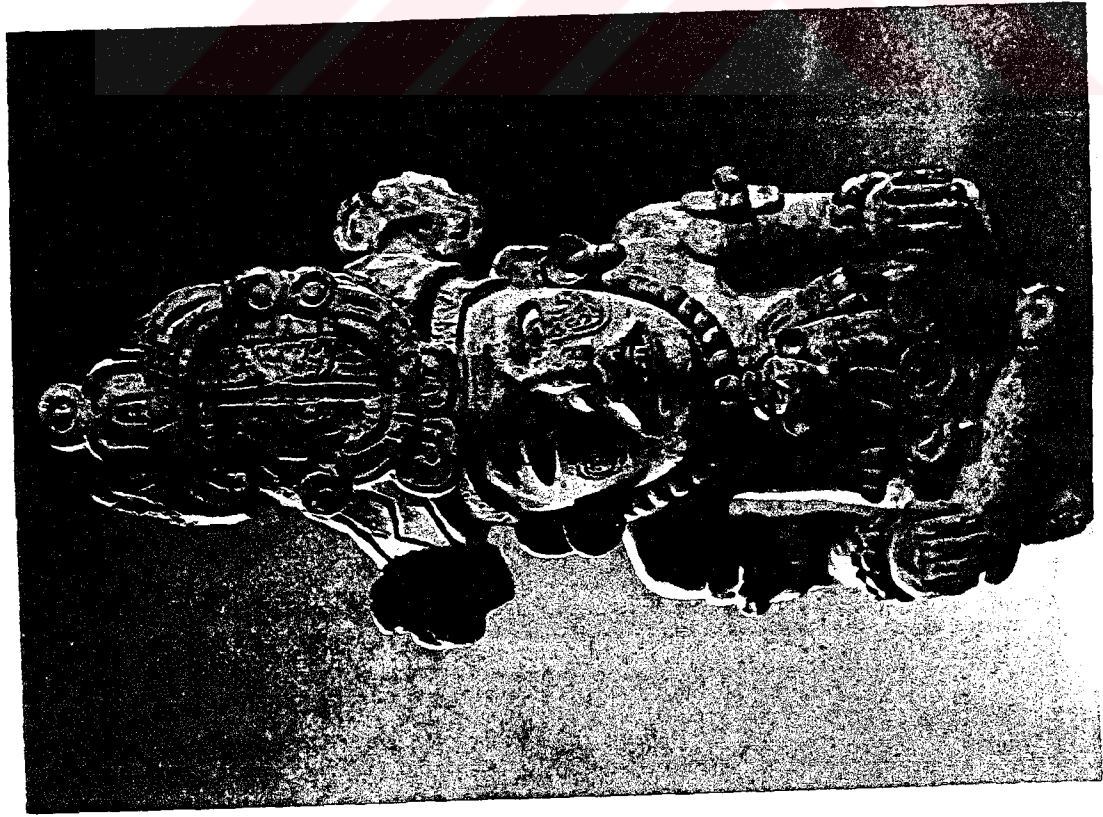
Mezarlarını taş yontular ve resimlerle süslerlerdi, ölümler sosyal durumlarına göre özel mezarlara ya da doğrudan toprağa çeşitli bağışlarla gömülürlerdi.

En fazla seramik buluntusu ile karşılaşılan kent Monte Alban olmuştur. İlk Olmeque sanatını hatırlatan gri kahverengi, krem, beyaz lekeli siyah, kiremit rengi, kırmızı üstüne beyaz seramiklerle ilk boya ve freks görülür. Geometrik motifler, çizgilerle kazınarak yapılmışlardır. Figürçükler, kurbağa, salyangoz, ördek, (31) hindi vb. hayvanlardır.

Daha sonraları ise MONTE ALBAN (MÖ.200-MS.200 lere tarihlenen) ikinci süresine ait Maya etkileri taşıyan vazolar, geniş kenarlı tabaklar, üç ayak üstünde kaplar, kulplu ve kapaklı çanakları freks boyaları ile süslemişlerdir.

Bunu izleyen üçüncü süre arkeologların (loma larga) olarak adlandırdıkları süredir. (MS.200-350).Teothuacan etkisi bu dönemde açıkca kendini gösterir.Kapaklı ikiz vazolar tırtıklı taşıyıcıları olan testiler, çeşitli kaseler, stükle süslenmiş ya da yarasa pençeleriyle bezenmiş büyük vazolar vardır.

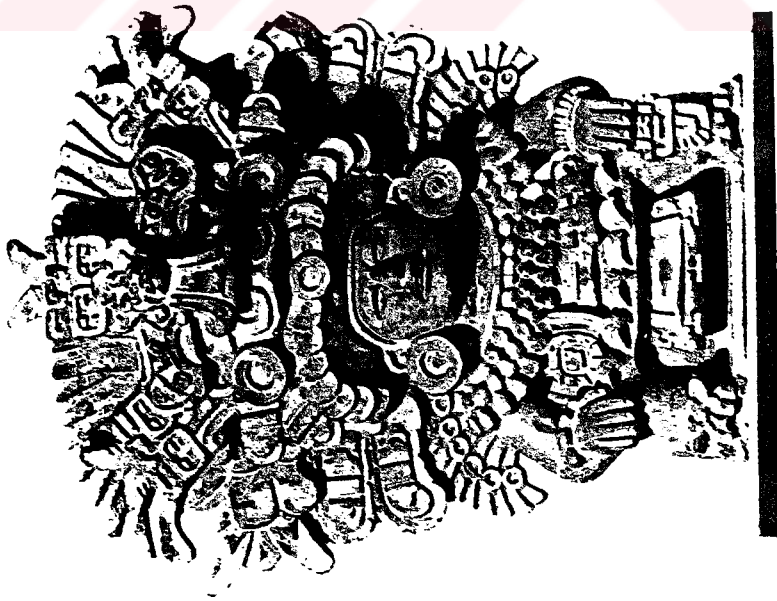
Bundan sonra çöküntü dönemi başlar. Mixteque etkisi kendini gösterir.

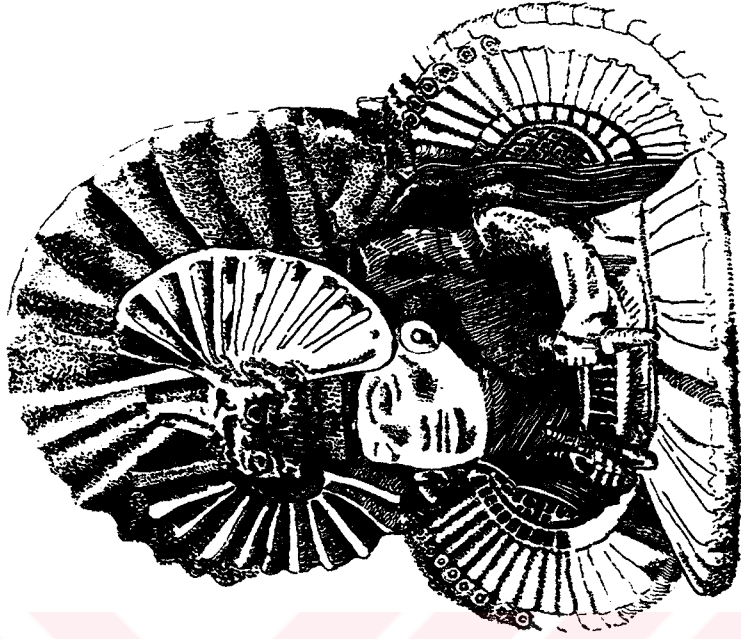
73. Urn. Oaxaca. M.S. 1000-1400.

74. Figur. Oaxaca. M.S. 1000-1400.

75. Urn. Oaxaca. M.S. 700-900. 26cm.

76. Urn. Monte Alban. M.S. 250-750.
65cm.

MAYA

(M.Ö.1000-M.S.1697)

Bu topluluğunun yaşadığı topraklar Campeche, Yucatan, Chiapas, Tabasco, Quintana Roo, Belice, Guatemala, Honduras ve Salvador'un bazı bölgelerinde yer almaktadır. Mayalar olarak adlandırılan bu topluluklar ortak bir kültürel temele dayanmakla birlikte homojen bir yapıya sahip değillerdi. Kültürel yapı doğal olarak yerel farklılıklar taşıyordu.

Maya Klasik öncesi dönemi M.Ö.1000 yıllarında başlar. M.S.300'lere kadar uzanan sürenin sonlarına doğru kentleşme başlar. Mimarlık alçak "platform"lar üzerine tapınaklar ya da evler yaparak ortaya çıkar. Peten bölgesi Uaxantun sitesi dönemin önemli yerleşim merkezlerinden-

dir. Gene bu döneme ait boyasız kap-kacak ve çok sayıda insan figürleri bulunmuştur.

Klasik öncesi Maya kültürü bir oluşum dönemi olarak nitelendirilebilir. Giderek tapınaklara dönüşecek olan ilk piramitler görülür. Bu yapılar Maya topluluğu için dinin taşıdığı önemin göstergesidir.

M.S.300-900 yılları Maya Kültürünün klasik dönemidir. Yazı ve takvim bu sürede bulunur. Mimaride taş tonozların, anıtsal taş stünların yapımı başlar. Toprak çömlekçilik çok renkli ve figürlü dekorasyonu ile zenginleşir. Klasik dönemin kültür merkezleri: Copan, Tikal, Uaxantun, Piedras Negras, Xaxchilan ve Palenaque siteleridir. Bunlardan bir süre sonra Yucatan'ın büyük siteleri kurulur.

Klasik dönemin yapıtları çoğunlukla din kaynaklıdır. Büyük yapılar tümüyle dinsel, tanrıya adanmıştır. Tapınakların cephesinde belli tanrıları sembolize eden masklar bulunur. Tapınak girişleri dev bir maskın ağ-

zı gibidir. Kapıların üstündeki ahşap sövelerdeki yılan, kedi, jaguar vb.motifler tanrıların simgesidir.

Steller genellikle çağ değişimleri anısına dikilmişlerdir.

Yazılarında bazı göksel olaylar işaretlenmiştir;güneş tutulması gibi. Bu yazıtlar bazı kesintilerle yaklaşık olarak altı yüz yıllık bir sürenin tarihini verir.(M.S.317-981)

Orta Avrupa'nın ilk çağlarında Romalılar'ın bile başaramadıkları büyük sayıları kullanabilmeyi sıfır sayısını tanımaları sayesinde başarmışlardır.
(32)

10.yy.Maya uygarlığı için yeni bir dönemin başlangıcıdır.ITZA'lar diye adlandırılan kuzey kökenli Tolteque boyları Maya topraklarını işgal edip Chichen de yerleşmeye başladılar. Bu olay Maya sitelerindeki yaşamı alt üst etmiştir. Savaşçı Tolteque kültürü tapınakları önemsiz sarayı önemli kılmıştır. Tolteque dini inançlarının en önemli simgelerinden biri olan yılan motifi Maya sanatında etkin biçimde yer almaya başlamıştır.

Bu değişim maya dini inançları ile Tolteque'lerin

Quetzalcoatl dininin karışması sonucu oluşur. Quetzalcoatl kuş tüylü yılan anlamına gelmektedir. Gökyüzü ile yer yüzünün uzlaşmasını simgeler.

Yörede kutsal savaş için kurban geleneği bu dönemde başlar. Bu süreye dek yönetimi elinde tutan ruhban sınıfı yerini askeri yönetime bırakır.

1200 yıllarına doğru iki yüz yıl süren Tolteque egemenliğine karşı ayaklanmalar başlar. Tolteque egemenliğinin yıkılmasıyla kuzeyli elemanları da içine almış eski Maya geleneklerine dönük bir düzen kurulur.

Yılanın mitolojik öneminin gerilemesi ile Jaguar biçimi yeniden ön plana çıkar. Yeraltının ve gecenin sembolü olan Jaguar güneş tanrının da güçlü silahıdır. Dünyayı omuzlarında taşıyan bir çeşit atlas gibi değerlendirilir.

Jaguar biçiminin öne çıkışı taş anıtlar üzerinde dramatik bir anlatımla sahnelenir. Bu çatışma eskilerle yeni gelenler arasındaki sürtüşmenin anlatımıdır. Tarihin çok

sıkça tekrarlanan bir olgusudur bu: Bastırılan kültürlerin şu veya bu biçimde kendine yeni bir yaşam alanı bulup gelişmeye devam etmesi...

Yeryüzünde pek çok uygarlık gelişip yok olmuş veya başka bir uygarlığın içinde erimiştir. Bazıları kendi iç dinamiği açısından bir çeşit "ölüm" sayılabilecek bir yokoluş süreci yaşamışlardır. Maya uygarlığı ise tüm Orta Amerika uygarlıkları ile birlikte öldürülen ve yaşama olanağı tümüyle elinden alınan bir uygarlık olmuştur. Oysa Mayalar bugün de yaşıyorlar. Sayıları bir milyona yakın. Boynu vurulan bu kültürü incelemek için dayanak noktaları eski dünya kültürleri ile karşılaştırıldığında çok daha az. On altıncı yüzyılın başında atları ve kılıçları ile gelen İspanyollar'ın yanı sıra papazlar da gelmiş ve bize bu kültürden haberler verebilecek yazılar resimler odun yığınları üzerinde alev alev yanmıştır.

(33)

Günümüze kadar yaşamayı başarabilen Maya sanat ürünleri göz kamaştırıcı bir anlatım zenginliğine sahiptir.

Maya sanatının bu zenginliği sembollerden oluşan bir dile dayanır. Bu sembollerin kaynağı ise mitolojidir.

Mayalar'ın tanrı kavramı sık sık insanları ziyaret eden onlarla konuşan bir tanrı düşüncesi üzerine kurulmuştur. Tanrı yeryüzündeki insanlar arasındaki eylemlerini sembolik bir figür aracılığı ile yapar. Bu sembolik biçimlerin oluşturulmasında çok geniş bir hayal gücünün ürünü olarak onları masalsı bir dünyanın yaratıkları gibi gösteren anlatım biçimi gelişir.

Maya sanatçısı için önemli olan bir düşün maddeleştirilmesidir. Bunun için deforme eder soyutlar ve yeni bir biçim örgüsü kurar. Kendi içinde kuralları olan alabil-diğine fantastik bir örgüdür. Bu biçimler rastlantısal sonuçlar olmaktan çok kuşaktan kuşağa aktarılan bir geleneğin sürdürülmesidir.

Mayalar tüm Orta ve Güney Amerika' da olduğu gibi mitler dünyasının ortasında yaşardı. Onlara göre mitler kendisini çevreleyen realitenin yorumlanması için

ideal yoldu. Yağmur, fırtına, deprem gibi doğal olaylar büyümlü bir zekanın veya iradenin kendini ifade etmesiydi. Sonuç olarak mitler, Orta Amerika insanının yaşamı inancı, bilinçaltı ve herşeyiydi.

Güneşin kızıl enerjisiyle bizi beslemeyi sürdürebilmesi için kana gereksinim duyması kurban töresinin altında yatan düşünceydi.

Din ve mitolojinin içiçeliğe Maya sanatında da kendini açıkça gösterir.

Orta Amerika'nın pek çok bölgesinde olduğu gibi Mayalar'ın yaşadığı topraklarda da göz kamaştırıcı pişmiş toprak ürünler bulunmuştur. Biçimler önceleri basit ve tek renklidir. Tabaklar, düz tabanlı olan vazolar, kúpeler, üzerleri yivlerle süslü testiler ve gözleri delik toprak heykelcikler daha sonraki ürünlerdir. MS.600-950 yılları arasında insan ve hayvan figürleri ile ya da dinsel sahnelerle süslü çok renkli vazolar görülmeye başlar. Ayrıca vazolarda kabartmalara rastlanır. Tırtıl ayaklı üzerleri kakma ve çizgilerle bezenmiş tabak-

lar, kalıpla elde edilmiş figürçükler vardır.

Maya pişmiş toprak ürünleri arasında Jaina tipi olarak adlandırılan heykeller özel bir yer tutar. Jaina, Golfstream'in bir kolu ile karadan ayrılan küçük bir adadır. Maya dilinde Jaina sözcüğünün anlamı "deniz üzerindeki ev" dir. Bu adayı ilk gören Avrupalı'lardan biri olan Diego de landa Jaina ile ilgili izlenimlerini şöyle anlatıyor: "Denizin ortasında bir kale gibi görünen ama aslında kalkerden yapılmış beyaz tapınağı ile küçük bir ada. Tapınağın duvarlarında yılan ve çeşitli hayvan motifleri yer alır. Arka kısımdaki sunağın üzerinde büyük bir tanrı tasviri var.

Altında bir yılan, kırk ayak uzunluğunda bir aslana
(34)
sarılmış".

Şimdiki görüntüsü ise yığıntı mezar tepeciklerinden oluşan bir kalıntı alanı şeklinde. Adanın mezarlarında içine ölülerin yerleştirildiği büyük küpler bulunmuş. Bunların içinde ölünün yanında yer alan pişmiş toprak heykelcikler ve çeşitli adak eşyaları Jaina tipinin

ana örneklerini oluşturuyor.

Mezarlarda bulunan heykellerin çoğu kalıpla çoğaltma yöntemi ile üretilmiş. Üzerlerinde çok renkli olduklarını gösteren boya kalıntıları var.

Bazıları çingırak benzeri sesler çıkaran belki bir müzik aleti olarak belki de haberleşme aracı olarak kullanılan, insan ya da hayvan biçimli heykelcikler.

Güneş tanrısı tasvirleri, rahipler, tahtlarında oturur vaziyette gösterilen yöneticiler çeşitli sosyal gruplardan kadınları simgeleyen heykelcikler yok edileceğini hisseden bir uygarlığın gelecekteki bir zamana var olduklarını anlatma çabası gibi görünüyorlar.

Kartal tüylerinden yapılmış süsleriyle rahip yöneticiler bilezik, kolye, gerdanlık, hal hal gibi takılarıyla Asya lüksünü anımsatıyor. Kadınlar bazen bir su testisi taşıırken bazen de kucağında çocukla anlatılıyor. Buna rağmen bu görüntülerin günlük yaşamdan sahneler olmadığı tören sahnelerinin bir parçası olduğu hissediliyor.

Figürlerde tiplene geleneğinin titizliği yüz ifadelerinde belirirken gövdeler daha özgürce işleniyor. Bu figürler dışa vurumcu anlatımları ve anıtsal etkileriyle Güney Amerika sanatında özel bir yere sahip.

(35)

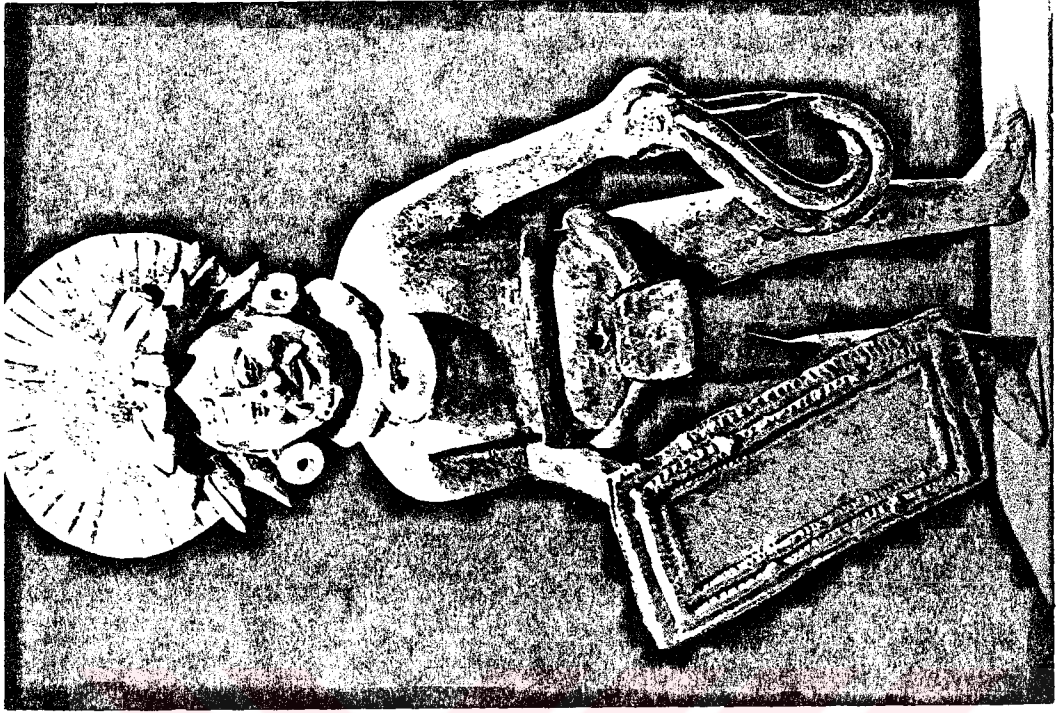
Bunların dışında soytarı maymun cüce, müzisyen, dansçı veya çeşitli hayvan figürleri düşsel bir dünyanın kahramanları gibi görünüyor.

Bu heykelciklerin Jaina' da ne şekilde üretildiği üzerine pek fazla bilgi elde edilememiş. Çünkü atölye veya benzeri bir üretim mekanının kalıntısı ile karşılaşılma-
mış. Ayrıca bu figürlerin içinde ölen kimsenin ya da yakınlarının anlatıldığı heykellerin var olup olmadığı veya bunların tümünün simgesel anlamlar mı taşıdıkları soruları da cevapsız kalıyor. Hatta bazı figürler için (yaşlı kadınlar, tüniginde cüce taşıyan genç kadınlar vb.) anlamlarına ilişkin bir açıklama yapmak tümüyle olanaksız.

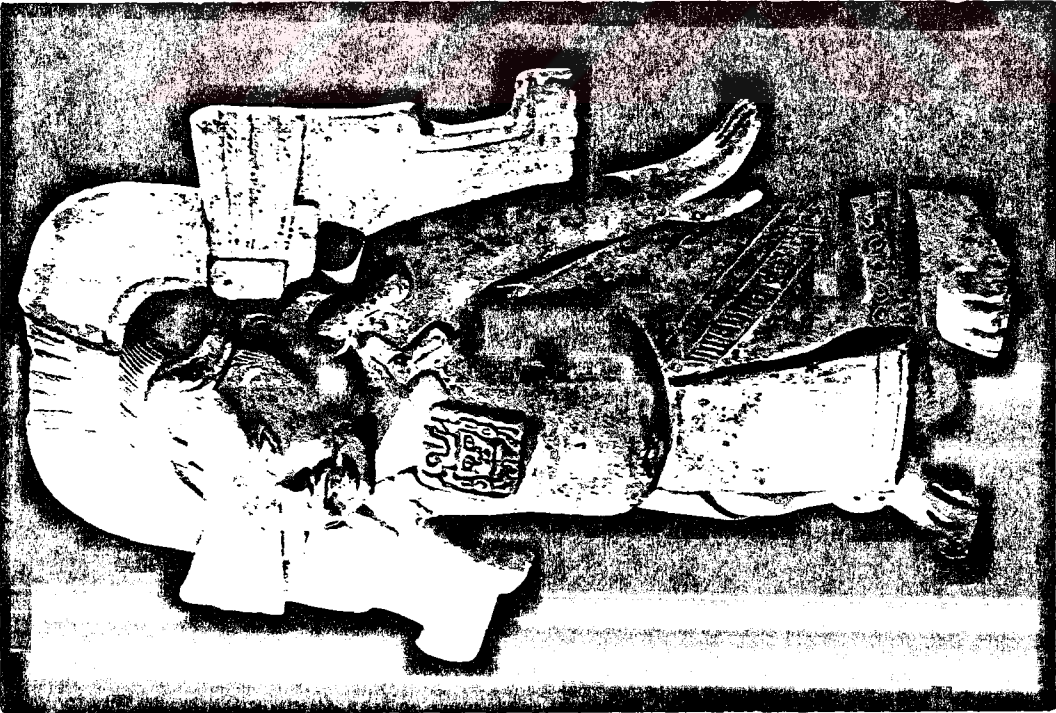
Mezar heykeli geleneği İspanyol işgaliyle sona ermiştir. Bölgenin Hristiyanlaştırılması ölü gömme törenlerini tümüyle değiştirdiği için on altıncı yüzyıldan itibaren adak heykelcikleri ve mezar heykelcikleri üretilmez olmuştur.

'77.Maya Tapınaklarında yer alan kuş ve yılan
biçimlerinin bir araya getirilmesiyle
oluşmuş motif..

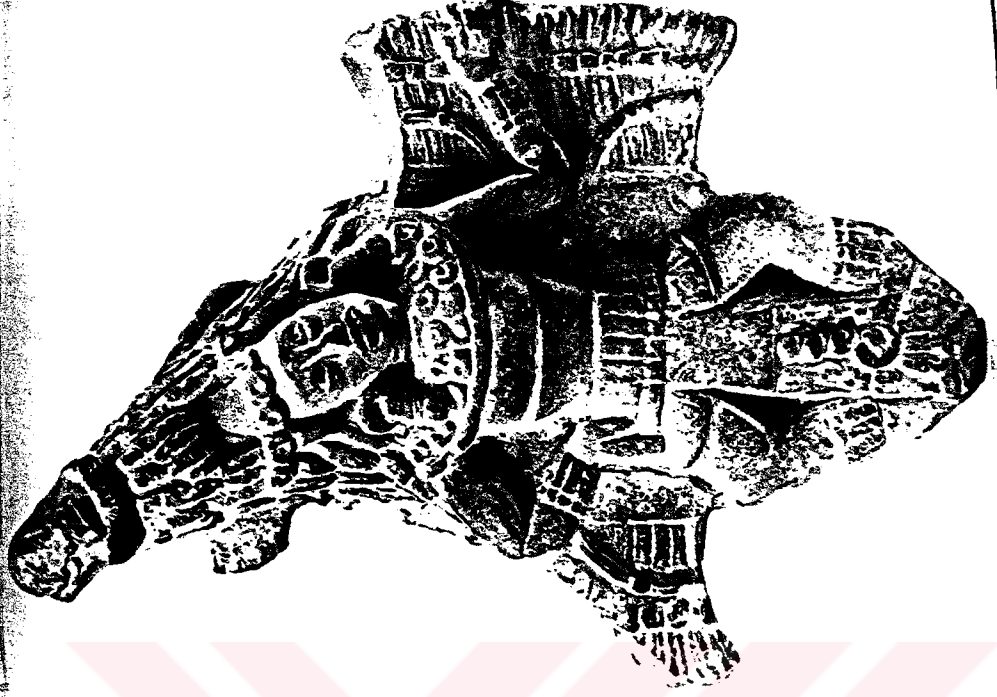
79. Savaşçı. Jaina. 23cm.

78. Dansçı. Jaina. 25cm.

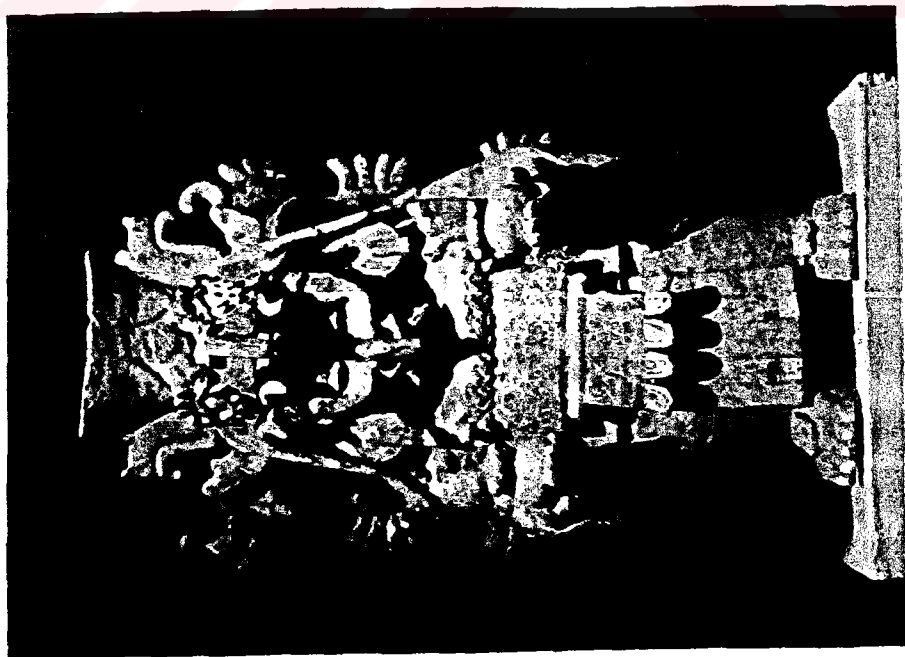
80.Genç kız. Jaina. 15cm.

81.Dansçı. Jaina. 15cm.

83. Chac. (Yağmur tanrısı). M.S. 1000-1500.

82. Chac. (Yağmur tanrısı). M.S. 1000-1500.

ANADOLU UYGARLIKLARI

Genel

Bugünkü fiziksel yeteneklerine 40.000 yıl önce ulaştığı halde insanoğlu uygar denebilecek duruma ancak on bin yıl önce geçebilmiştir. M.Ö. 8000 yıllarından itibaren yeryüzünde yerleşik düzene geçmiş topluluklar görülmeye başlamış ve bu yerleşimlerin önemli bir kısmı Anadolu topraklarında gerçekleşmiştir. Hem yaşam alanı hem de yerleşim bölgesi olmak açısından Anadolu çok uzun bir tarihe sahiptir. Bu uzun tarih süreci boyunca Anadolu toprakları zaman zaman çevre uygarlıkları içinde önder duruma geçmiş bazen de duraklama dönemleri yaşamıştır. Uygarlık oluşumlarını diğer

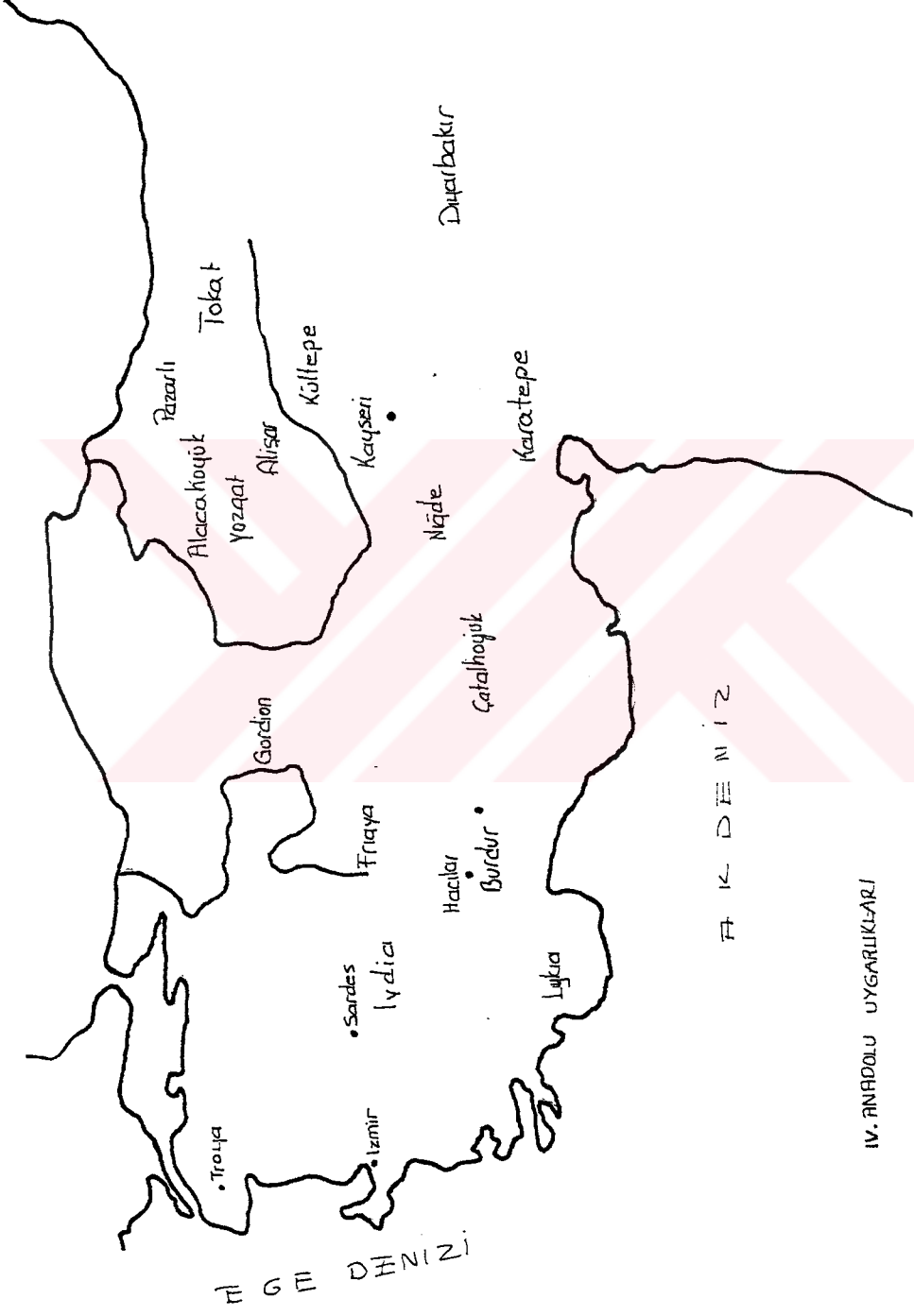
faktörlerle birlikte etkileyen önemli bir olgu Anadolu'nun jeomorfolojik özellikleri ve coğrafi konumudur. Kuzey ve Güneyde uzanan sıradağları ile birlikte doğudaki yüksek dağların ve güneydoğuda anti toros dağlarının varlığı Anadolu'da «kapalı» bölgeler oluşturmuş bunlar da yer yer birbirinden bağımsız uygarlıkların gelişmesi sonucunu vermiştir.

Anadolu'nun doğudan batıya 1560 km.'yi bulan bir doğrultu üzerinde yer alması bazen doğuya bazen de batıya bağlı uygarlıkların gelişmesinde etken olmuştur. Bu olguların başka bir sonucu Anadolu topraklarında merkezi bir siyasi iktidarın kurulamamasıdır. Pers işgaline (MÖ.545) değin Anadolu'nun bütününe egemen bir devlet kurulmamıştır. 200 yıllık Pers işgali boyunca bile gerçek anlamda bir mekan birliğinden söz edilemez. Bir çok kent devletçiliği yarı bağımsız olarak varlığını sürdürmüştür. Anadolu'da mekan birliğinin oluşması Roma döneminde yollar ve taş köprüler

sayesinde kurulmuş ancak bu dönemde de yerel gelenekler Roma etkisi altında kalıp erimedikleri, tam tersine güçlü biçimde varlıklarını sürdürdükleri için (1) köklü bir kültürel bütünlükten söz edilemez. Anadolu'da bütün tarihi boyunca Leleg, Girit, Hatti, Hint-Avrupalı (Hitit, Frya, Lydia, Hellen, Roma vb.) Hurri Kafkas, Semitik ve Ural-Altay (Türkler) gibi birbirleri ile hiç ilgisi olmayan 7-8 ayrı dil grubunun dilleri konuşulmuştur.

Kültürel değerler açısından birbirlerini besleyerek var olan bu uygarlıklar Anadolu'yu bir «Uygarlıklar Mozaği» durumuna getirmişlerdir.

Anadolu'da yazının kullanılması MÖ.2000 yıllarına rastlar. Daha öncesine ilişkin arkeolojik veriler oldukça zengin olmakla birlikte bilgi kaynağı olarak kullanılan yazılı belgeler Mezopotamya ve Mısır uygarlıklarına aittir.

IV. ANADOLU UYGARLIKLARI

Anadoluda Tarih Öncesi Dönem:

Eski Taş Çağı : MÖ.600.000 lerde başlayan Taş Çağı Anadolu'da MÖ.10.000 yıllarında sona ermiştir. Doğada bulunduğu ile geçinen insandan, avlanmayı bilen ilk alet kullanımına başlayan insana doğru, uzun bir evrim sürecini içine alır. Ateşin keşfi de bu döneme rastlar. Eski Taş Çağına ait fildişi heykelcikler ve mağara resimleri hem bu dönemin hem de insanlığın ilk sanat ürünleridir. Daha bu dönemden Anadolu'da bir dişi tanrıçaya tapıldığı, mezarlarda ölümlerin yanına bırakılan yiyeceklerden yaşamın ölümden sonra devam ettiğine inanıldığı anlaşılmaktadır. Antalya çevresindeki Karain, Beldibi ve Belbaşı Mağaraları Eski Taş devrinin sonlarına doğru kullanılmıştır. Orta Taş Çağı (MÖ.10000- 8000): Taştan aletler daha ha yetkin biçimde kullanılmış ve gıda biriktirme başlamıştır.

Yeni Taş Çağı (MÖ.8000-5500): Yeni Taş Çağı Anadolu tarihinin önemli bir dönüm noktasıdır. Yerleşik düzene geçen insan toplulukları tarihin ilk önemli uygarlıklarını oluşturur. Bunlar Çayönü (Diyarbakır) Hacılar(Burdur), Catalhöyük(Konya) ve Köşkhöyük(Niğde) yerleşim merkezlerinde gelişir. Bu topluluklar tarım yapmayı öğrenmişlerdi. Ev duvarlarını resimlerle süsleyen bu uygarlıkların bereket ve çoğalmanın sembolü olarak anatanrıçaya taptıkları bilinmektedir. Öküz ve boğa gibi hayvanlar tarımda oynadıkları güçlü rol nedeniyle dinsel inançlar içinde önemli bir yer alır. Kilden yapılmış kaplar ilk bu dönemde karşımıza çıkmaktadır.

Khalkolitik Çağ (MÖ.5500-3000) : İlk bakır aletlerin kullanılmaya başlaması insanlara yeni olanaklar sağlamıştır. Üretimin artması dokuma ve seramik gibi mamul eşyayı değiştirme isteğiyle birlikte ticaret yeni bir

ekonomik kurum olarak gelişmeye başlar. Khalkolitik Çağda Anadolu'nun en parlak merkezi Burdur yakınındaki Hacılar'dır. Hacılar dışında başlıca Khalkolitik merkezler Alishar, Alaca, Kuruçay, Beycesultan, Karataş Semayük Can-Hasan, Mersin Yumuktepe, Tarsus, Karaz, Elazığ Tepecik, Malatya Değirmentepe, Norsuntepe İstanbul-Kadıköy Fikirtepe'de kurulmuştur.

Tunç Çağı (MÖ.3000- 2500): Orta ve Güneydoğu Anadolu'da MÖ. 2000'den itibaren yazı kullanılmaya başlanır. Tarıma dayalı köy kültürü egemendir. Dört tekerlekli araba dönemin en önemli teknik buluşudur. Disk şeklinde tekerleği olan bu arabalar öküzler tarafından çekilirdi. Tunç çağının önemli merkezleri Troya I, Alishar, Alacahöyük ve İkiztepe yerleşimleridir. Tunç çağının sonlarına doğru Anadolu'da çömlekçi çarkı kullanılmaya başlandı. Sanayileşmenin ilk adımı olarak görülebilecek bu olay insan yaşamında önemli gelişmeleri başlamıştır.

Yazının kullanılmaya başlamasıyla Anadolu'da Tarih Öncesi dönem sona erdi.

Orta Anadolu'da MÖ.2500 yıllarında kurulmuş olan Hatti devleti bir ön tarih uygarlığıdır. Hatti Beyliklerinin kullandığı dil, tapındığı din ve gelenekleri hakkında Hititler aracılığı ile bilgi sahibi olabiliyoruz.

Anadolu'da MÖ.2000-1750 yılları arasında Hitit, Hurri, Troya VI. gibi önemli uygarlıklar yaşamıştır. Bu uygarlıklar Anadolu'nun ilk Tarih Çağı Uygarlıklarıdır. Hitit devletinin ve Troya VI Krallığının yıkılmasından sonra Anadolu'da küçük krallıklar kurulur.(MÖ.1200-300) Bunlar Geç Hitit Krallıkları, Frygia, Lydia, Karya ve Iykia krallıklarıdır.

ANADOLU'DA TARİH ÖNCESİ YERLEŞİMLER

Hacılar

Burdur yakınlarında yer alan Hacılar yerleşmesi MÖ. 7040 yıllarında kurulmuştur. Bölgede yapılan kazılar sonucu evlerde buğday, arpa, mercimek, büyük ve küçükbaş hayvan kalıntıları bulunmuştur. Biricik evcil hayvan olarak daha Orta Taş çağında ehlileştirilmiş olan köpek görülmektedir.

Hacılar'da MÖ.5500 yıllarından itibaren ilk bakır aletler kullanılmaya başlanmıştır. Khalkolitik çağın en önemli merkezi olan bu yerleşimde ele geçirilen anıtsal vazolar pişmiş toprak kullanımının ulaştığı düzeyi göstermektedir. Genellikle çok renkli olan bu kaplar iyi pişmiş ve perdahlanmıştır. Biçimler gelişkin ve yalın, S kıvrımı yaygındır. Disk biçiminde dipler ve dikey olarak takılmış kulplar görülür. Tören kapları arasında oturan ve ayakta duran hayvanlar (geyik, boğa, domuz vb.) insan biçiminde, bukranum'la bezenmiş, kabartma olarak yapılmış ayı ve

(2)

boğa başı ile bezenmiş kaplar da vardır.

Yerel bir kültün varlığı, her evde bulunan pişmiş topraktan yapılmış ayakta duran kadın heykelleri veya kaşı, gözü, saçı ve çenesi kazınarak belirtilmiş taş benzerlerinden anlaşılmaktadır.

Küçük heykellerde tanrıça betimlenirken, erkek, çocuk veya sevgili olarak ikincil bir rolde yanında yer alır. Tanrıça bir veya iki leoparın üzerinde oturur veya ayakta dururken bir leopar yavrusu tutar. Tek başına, bazen bir çocukla birlikte ayakta, otururken, çömelmiş, diz çökmüş veya yatarken betimlenmiştir. Bazen çıplaktır, bazen de beyaz, mayo benzeri bir giysi veya uzun, çizgili bir elbise giymektedir. Genç gösterildiği heykellerde sayıları at kuyruğu yapılmıştır ve az giyimlidir. Daha yaşlı gösterilenlerde ise çıplaktır ve saçları topuz yapıp toplanmıştır.

(3)

MÖ.5435-5050 yıllarına ait çömlekçi işlikleri bulunmuştur. Bu döneme ait çanak çömleklerin niteliği olağanüstüdür. Bunların yanı sıra obsidyenden kakma gözlü, tanrıçayı betimleyen insan biçiminde ve büyük bir olasılıkla törensel olan özel bir kap bulunmuştur.

Çatalhöyük

MÖ.6500-5500

Konya yakınlarındaki Çatalhöyük Yerleşmesinde bin yıllık bir süre içinde yeryüzünün ilk parlak uygarlığı gelişmiştir. Ev duvarlarını süsleyen renkli kabartmalarda av dans sahneleri çeşitli insan ve hayvan resimleri yer almaktadır. Fresklerden bir tanesi tarihin en eski manzara resmidir. Resimdeki yanardağ büyük bir olasılıkla Hasan Dağı'nı patlama sırasında göstermektedir.

Taşınabilir ağaç merdivenlerle girilen kerpiç evler

arasında tapınak odaları inşa edilmiştir. Evlerde üzerine oturulan öteberi konulan ve döşek serilen sedirlerin içine etleri güneşte kurutulmuş ölümler gömülüyordu. Tapınak ve evlerde duvarlara ya da sedir kenarlarına boğa başları gömülürdü. Tarımın başlaması ile birlikte tarımda oynadığı önemli rol nedeniyle öküz ve boğaya tapınma başlamıştı. Bununla birlikte inançların merkezinde Ana tanrıça yer almıştır. Catalhöyükte anatanrıçayı betimleyen çok sayıda pişmiş toprak heykelcik bulunmuştur. Bunların arasında doğum sahnelerinin oldukça sık biçimde yer alması anatanrıçaya özellikle insanlığın devamını sağlayan bereket ve çoğalmanın sembolü olarak tapıldığını göstermektedir. Genellikle iki leopar arasında gösterilen anatanrıça motifi, Hititlerden Roma Çağı'na kadar rastlanan Kybele adlı kadın tanrının ilk şekli ile MÖ.7.binde Orta Anadolu'nun güney bölgelerinde ortaya çıktığını kanıtlamaktadır.

(4)

M.Ö.5500 yıllarına değin dünyanın en parlak uygarlığına sahne olan Anadolu Ticareti geliştiren ve yazı kullanmaya başlayan Mısır ve Mezopotamya'nın gerisinde kalmıştır. Uzun bir duraklamadan sonra MÖ.2500 yıllarından itibaren Anadolu yeniden parlak bir dönem yaşar. Bu dönemde şehircilik, mimarlık heykeltraşlık ve çömlekçilikte Anadolu önder olmamakla birlikte dünyanın en önde gelen merkezlerinden biriydi. Teokratik beylikler tarafından yönetilen Anadolu kentleri içinde en önemlileri Kızılırmak yayı içinde yer alan Hatti Rahip Beylikleri ile Çanakkale yakınında yer alan Troya II krallığı idi.

Hatti Uygarlığı

MÖ.2500-2000

Anadolu yarımadasının bugün için bilinen eski adı , "Hatti Ülkesi" idi. Anadolu'nun ilk yerlileri olduğu kabul edilen bu uygarlık küçük krallıklar, beylikler halinde idare ediliyordu. Bu beylikler MÖ.200 tarihlerinde birer birer Hitit egemenliği altına girmişlerdir.

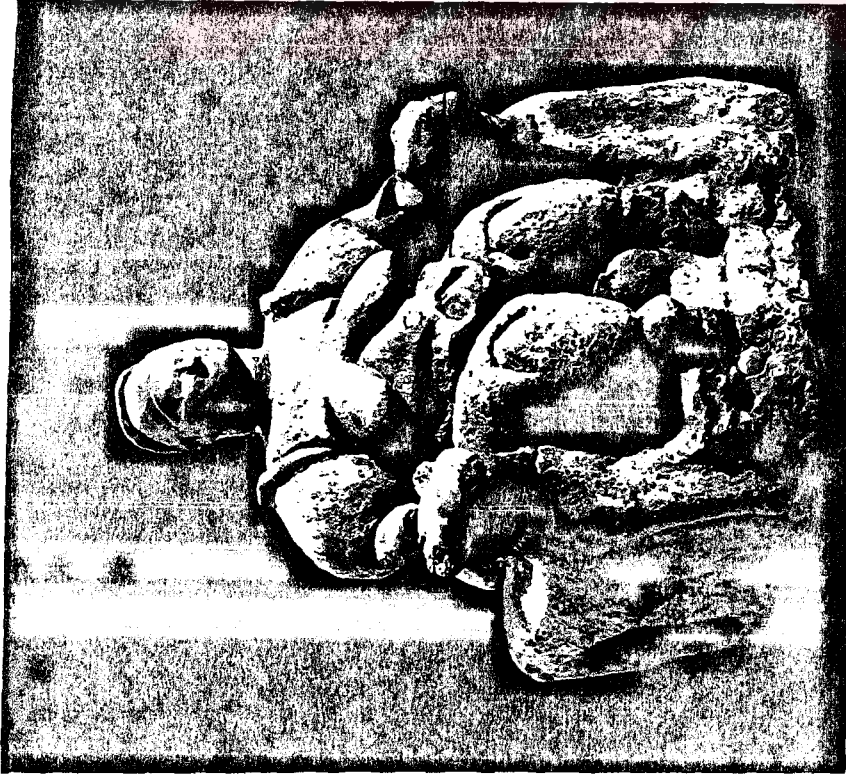
Hattiler'in kendilerine ait bir yazıları olmadığı, Asurca bilen katipler kullandıkları, buna karşı vazo biçimleri, heykel tipleri ve bezeme çeşitleriyle belirgin bir üslup bütünlüğüne ulaştıkları bilinmektedir.

Hatti vazolarında sıkça rastlanan oluklu bezeme, oluklarla meydana getirilen artı işareti, fııldak çeşitleri MÖ.2500-2000 tarihlerinde Anadolu'nun tipik bezemele-ri olmuştur.

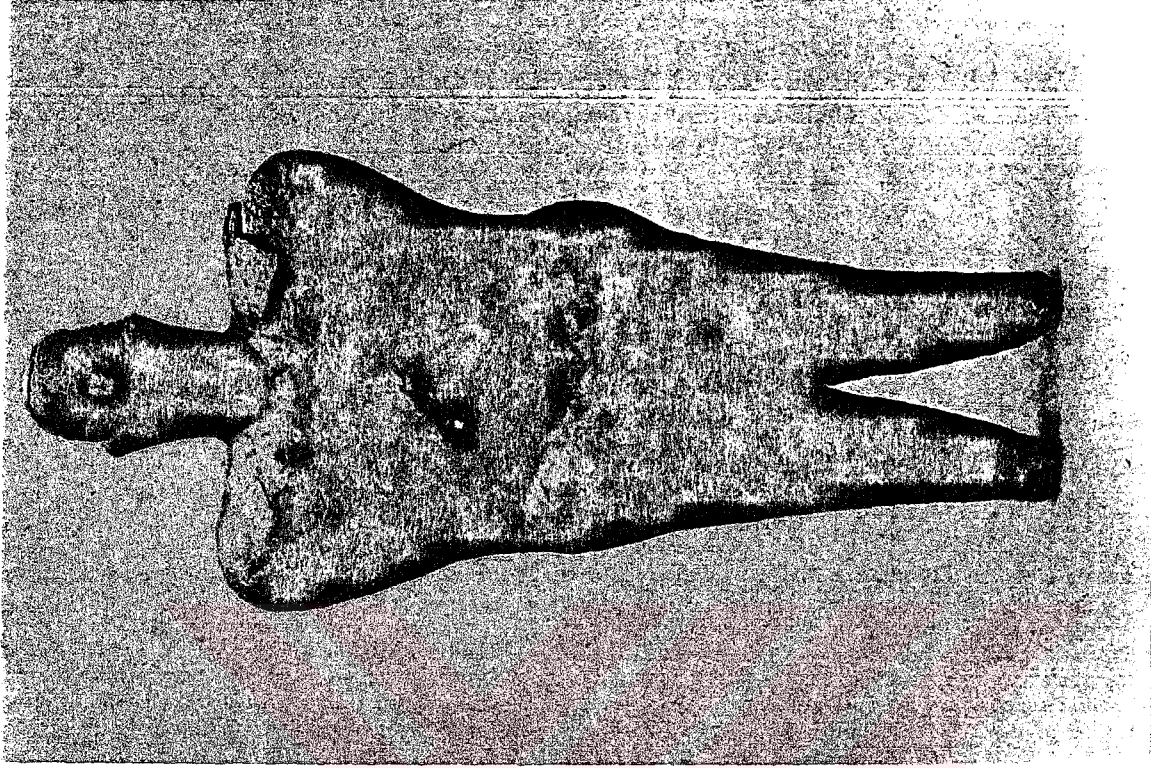
Hatti tanrıları genellikle insan biçimiyle sembolize edilirdi. İnsan biçimli tanrı sembolizasyonu uygarlığın belli bir evrimini oluşturur. İlkel insan grupları genellikle önce gökten düşen meteorlara ya da başka fetişlere sonra hayvan biçimli simgelere daha sonra da insan biçimli tanrılara tapınmıştır. (5)

Önemli Hatti yerleşimleri; Boğazköy, Alacaköy, Horoztepe ve Kültepe idi.

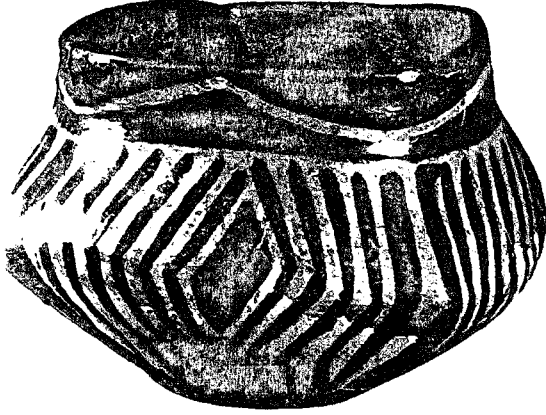
Hattilerden sonra bu topraklarda yaşayan Hint-Avrupa kökenli Hititler, Hatti gelenek ve göreneklerini, dini inançlarını, sanat ürünlerindeki biçimlendirme anlayışlarını çoğu zaman olduğu gibi kullanmışlardır.

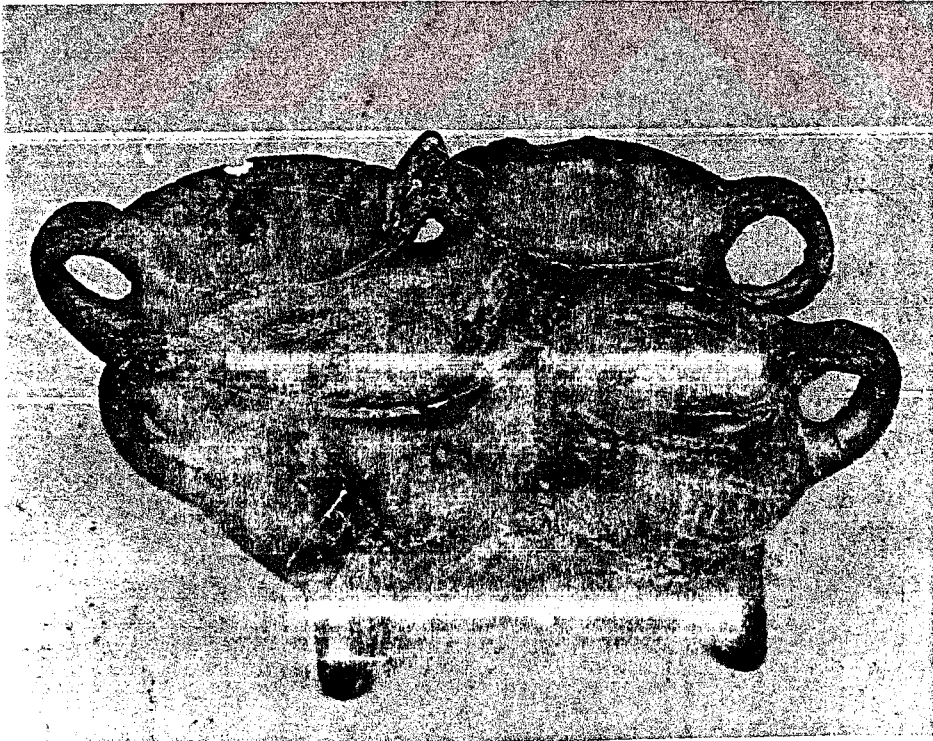
1. Ana Tanrıça. Hacılar. M.Ö. 5500.
24cm.

2. Ana Tanrıça. Hacılar. M.Ö. 5000.
21cm.

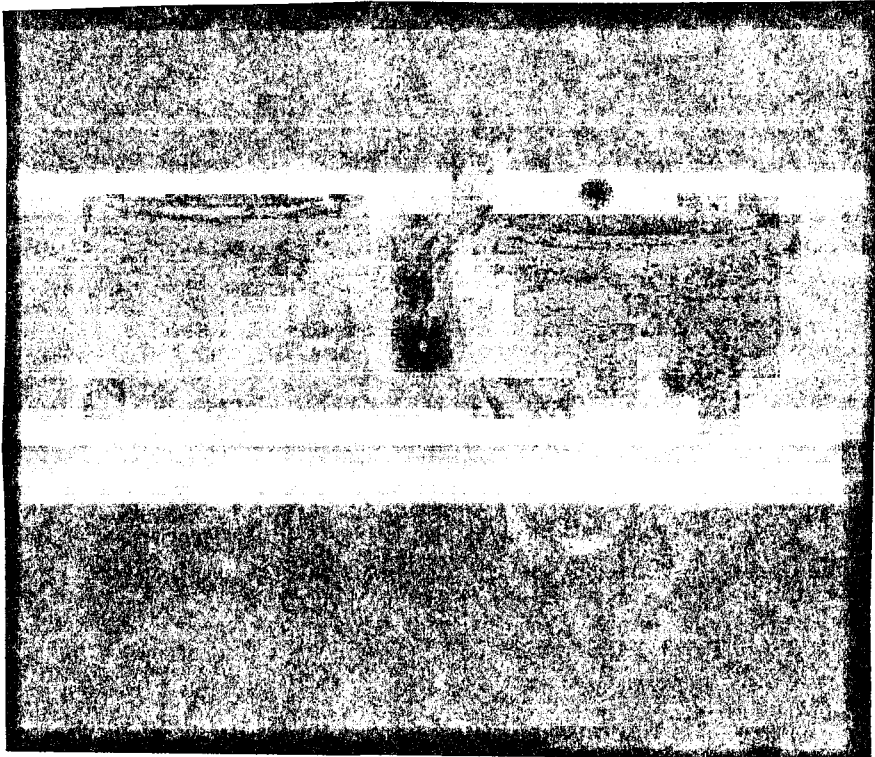
3.Hacılar`da bulunmuş olan iki kap.
M.Ö. 4000. 12cm ve 10cm.

4.Dört bölümlü kap. Beycesultan. M.Ö.3000.
7,5cm.

5.Tören kabı. Karataş-Semahöyük.
M.Ö. 2500. 28cm.

6.İki bölümlü tören kabı. Kültepe.
M.Ö. 2250. 5.5cm.

ANADOLU'DA TARİHSEL ÇAĞLAR

(HATTİ-HİTİT BEYLİKLERİ VE ASUR KOLONİLERİ)

MÖ.2100-1700

Hatti devletinin gücü Anadolu'da MÖ.2000 yıllarından itibaren gerilemeye başlamıştır. Bu dönem Anadolu , gene bir çalkantı sürecine girmiştir. Anadolu'ya Kafkaslar yoluyla gelen Hint-Avrupa kökenli topluluklar Hatti toplulukları ile karışmış ve Mezopotamya uygarlıkları ile ilişkiler artmıştır. Anadolu'ya gelen bu toplulukların bölgede egemenlik kurmaları bir işgal sonucu değil, yıllar süren bir tür sızma yolu ile gerçekleşmiştir. Daha sonra Büyük Hitit Devleti'nin kurulmasıyla sona erecek olan bu dönem

sanat ürünlerinde zenginleşmenin yaşandığı bir dönemdir. Büyük ölçüde Hatti geleneği devam etmekle birlikte bu karışımlar yeni bir anlayış doğurmuştur. Hatti döneminin sonunda çömlekçilik çarkının kullanılmaya başlaması pişmiş toprak kap kacak üretiminde hızlı bir artış başlatmıştır. En sevilen kaplar boğa ve koç biçimleri taşır. Ryton diye adlandırılan bu kaplar libation kabı olarak yani tanrıya içki sunmak için kullanılırdı. Uzun gagalı kaplarla çaydanlık biçimli kaplar daha önceki Bronz Çağı örneklerinden (6) izler taşır.

Beylikler döneminin önemli bir merkezi Karahöyüktür. Karahöyük evlerinde ocaklar, fırınlar, erzak saklamaya yarayan büyük küpler bulunmuştur. Sarayın banyosunda içinde oturup yıkanabilen pişmiş topraktan bir banyo teknesi bulunmuştur. (7)

Aksaray yakınlarındaki Acem Höyük yerleşiminde Beylikler dönemini tüm özellikleriyle yansıtan kaplar, Anadolu'nun yerel geleneklerinin Hint Avrupa topluluklarının taşıdığı yeni motiflerin ve Mezopotamya etkilerinin bileşimi durumundadır.

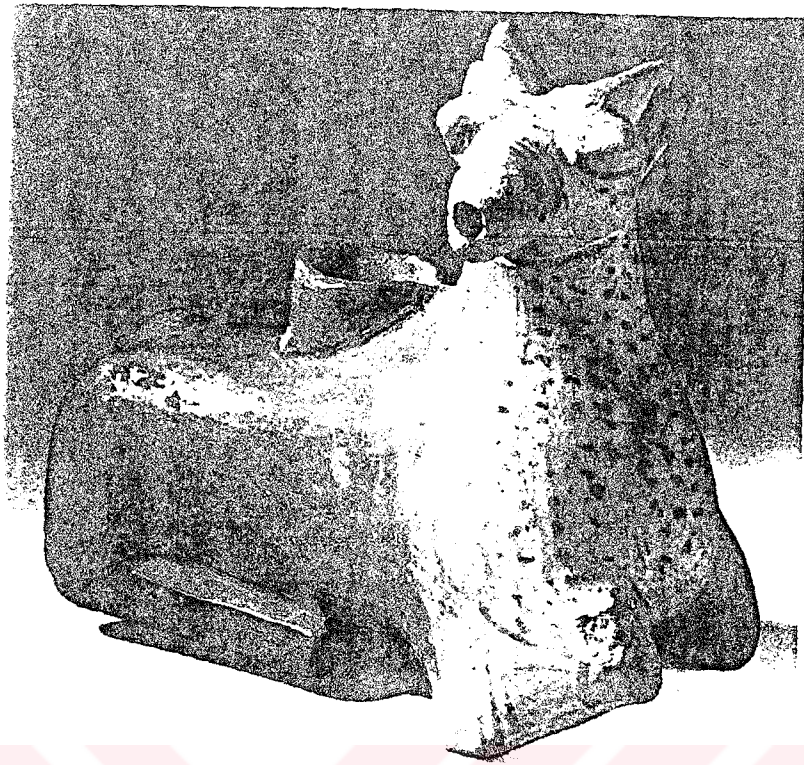
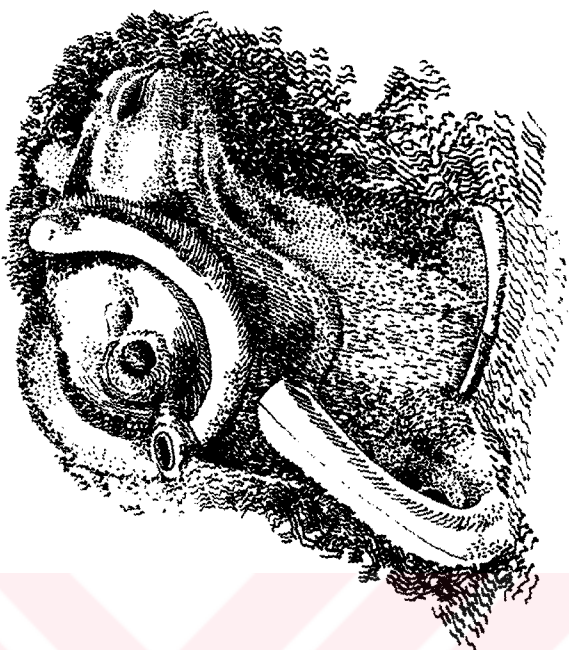

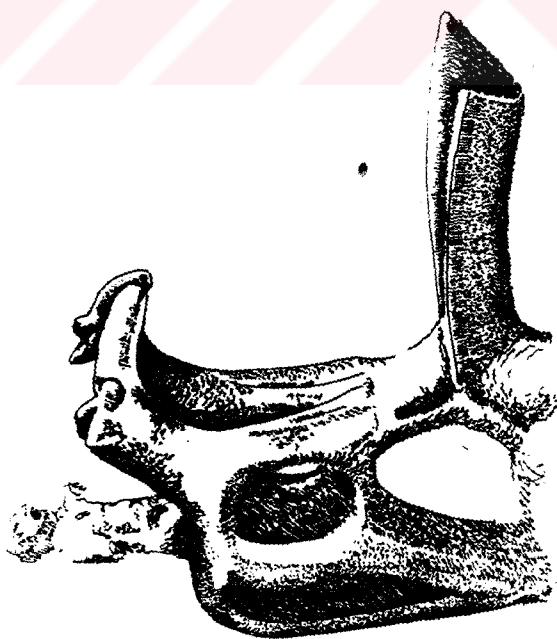
Fig. 1. Dog, sculpture. W. I. 1931, 127.

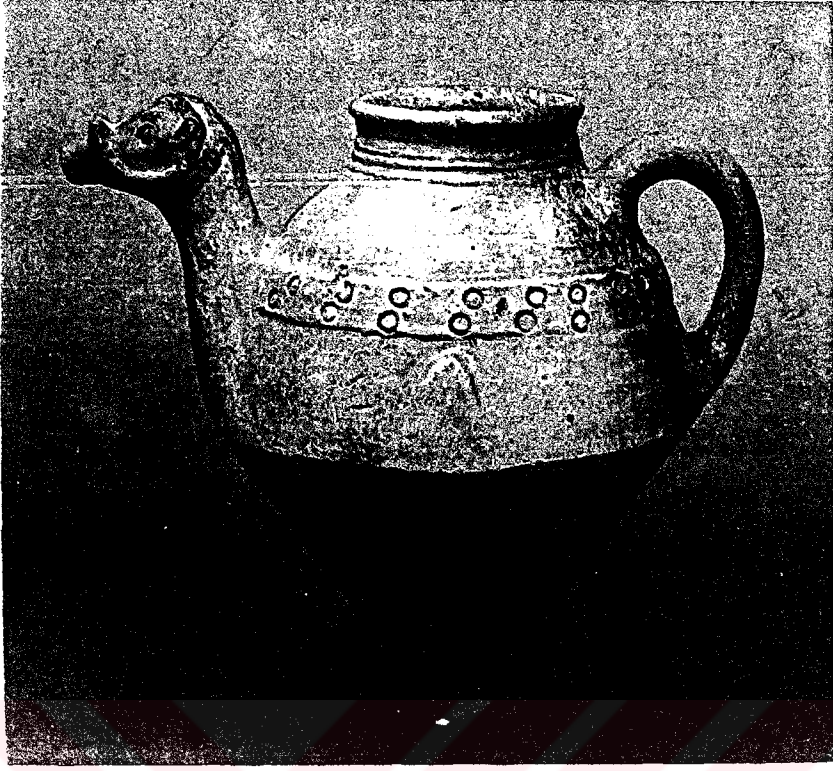
Fig. 2. Dog, sculpture. W. I. 1931, 127.

10. Rhyton. KÜltepe, M.Ö. 1900. 12cm.

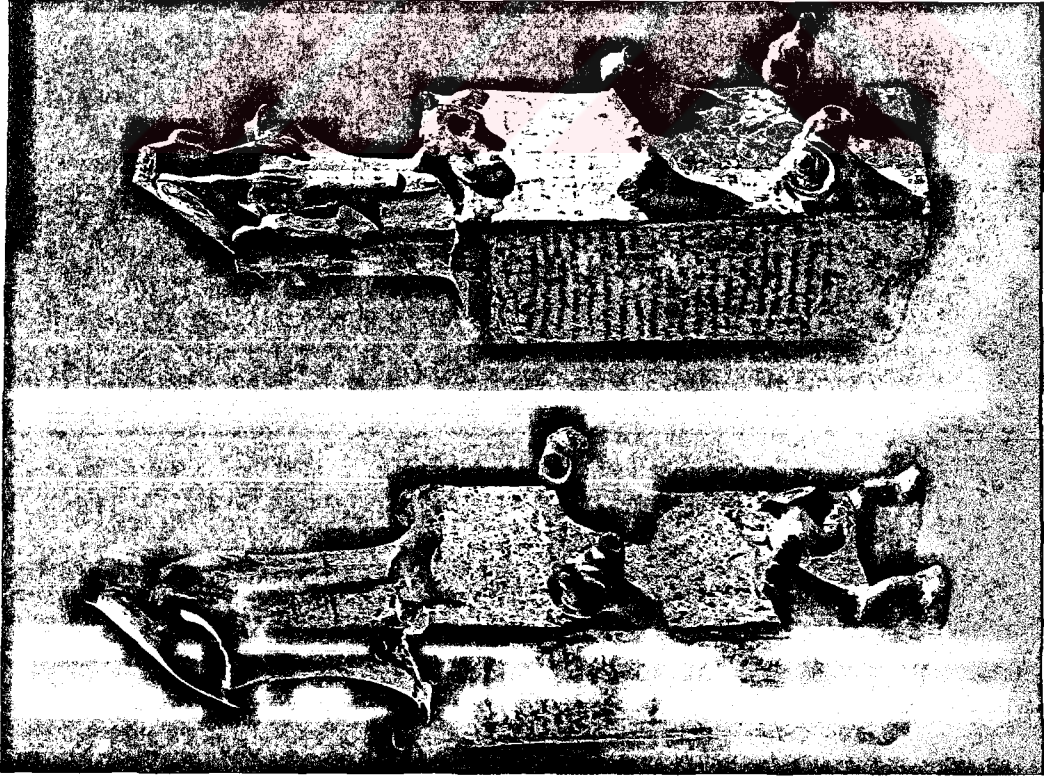
9. Sıvı kabı. (Detay). KÜltepe,
M.Ö. 1900. 24cm.

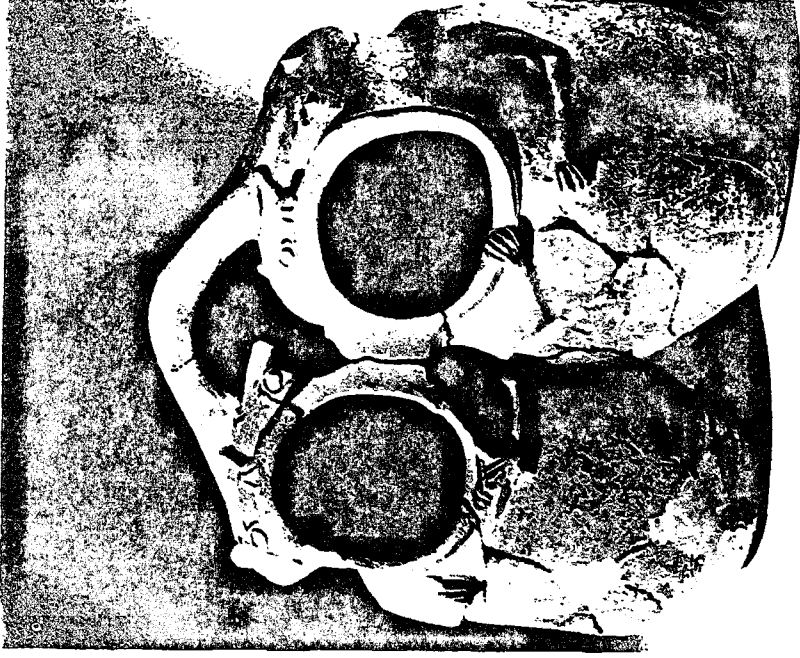
11.Sıvı kabı. Kültepe. M.Ö. 1800. 23cm.

12.Aslan biçimli Rhyton. Boğazköy.
M.Ö. 1800. 21,5cm.

13. Mimari biçimli tören kapları.
Boğazköy. M.Ö. 1800. 32cm ve 31cm.

14. İki bölümlü kap. Kültepe. M.Ö. 1900.
31cm.

16. Makyaj kutusu. Kültepe. M.Ö. 1800.
4cm.

15. Libation. Kültepe. M.Ö. 1900. 20cm.

HİTİTLER M.Ö.(1800-1200)

Hititlere ait ilk izlere Neşa'da yani Kültape'de rastlıyoruz. Hint Avrupa kökenli olan Hititler Anadolu'ya Kafkaslar yolu ile gelmişlerdir. 1200 yıllarında Anadolu'da geniş bir alana yayılan Hitit devleti öncele-ri bölgedeki Hint-Avrupa kökenli toplulukların temsilcisi durumundaydılar.

1660 yılında Hitit devleti Anadolu'nun iç kısımlarında egemen olmuş ve birliği sağlamıştı. Kurdukları uygarlık Anadolu'nun yerlileri olan Hatti uygarlığının temelleri üzerine kurulmuştur. 1460 yılında Büyük Hitit İmparatorluğu kurulmuş, Mezopotamya

ve Mısır devletleriyle birlikte dönemin en büyük güç merkezlerinden biri olmuştur.

İmparatorluğun federatif yapısı Anadolu'daki siyasi profile çok iyi uyan, zaten bu nedenle gelişmiş bir sisteme sahipti. Çok çeşitli kültürel yapılar ve siyasal bölünmeler ancak federatif bir yapı içinde biraraya gelebilirdi.

(8)

Hititler Anadolu'da daha sonra Hellen ve Roma çağlarında görüldüğü gibi Synkretizm yöntemine, yani yabancı dinleri birbiriyle kaynaştırma yöntemine başvurarak inanç dünyasını federatif bir anlayış içerisinde bütünlüğe ulaştırmanın yolunu bulmuşlardır.

(9)

Hitit tabletlerinde sık sık "Hatti Ülkesinin Bin Tanrısı" sözcükleri sıralanır. Her beylikte değişik bir epithet taşıyan bu tanrılar birkaç tanrı tipinin yerel çeşitlemeleridir. Örneğin, Gök Tanrısı Teşup ile

Hepat ve Iştar gibi tanrıçalar birçok yörede değişik yerel tipler gösterdikleri halde, özünde aynı erkek ve kadın tanrıdan gelmektedirler. Nitekim metinlerde "Bütün Göktanrıları", "Bütün Hepatlar" ya da "Bütün Iştarlar" gibi deyimler bu yaklaşımı açığa vurur. Bu hoşgörölü tavır Hititlerin Anadolu'da yaşayan topluluklar üzerinde egemenliklerini sürdürebilmek için seçtikleri bir politik davranıştı. (10)

Hitit dinsel inançları ve mitolojisi büyük ölçüde Hatti etkisi taşır. Bu etki o kadar güçlüdür ki uzun bir süre Hatti ve Hitit uluslarının ayrı kökenlere dayandıkları anlaşılamamıştır. Hitit topluluğunun din, mitoloji ve sanatı üzerinde çağdaş Mezopotamya uygarlığının da etkileri görülür. Daha önemli olan bir nokta Hitit inançlarının kendisinden sonraki Anadolu Uygarlıkları Grek ve Roma toplulukları üzerindeki etkisidir. Grek mito-

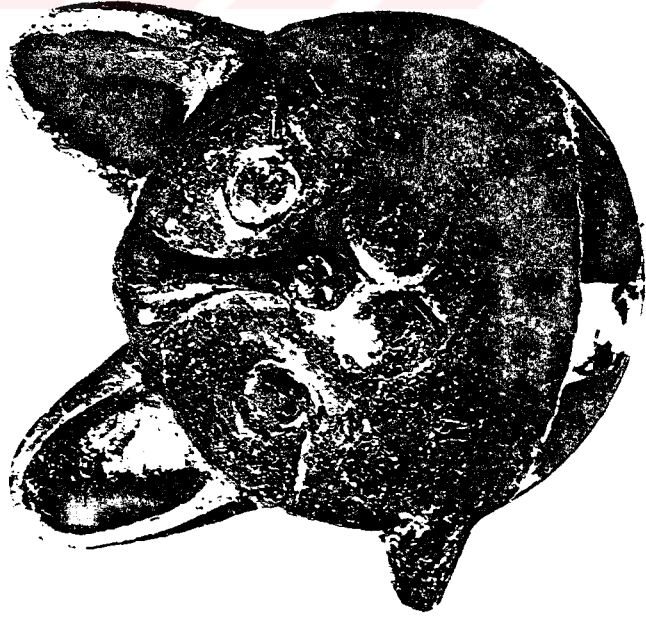
lojisinde yer alan pek çok öykünün kökeni Hititlere dayanmaktadır. Hititlerin Gök Tanrısı Telepinu ile Ejder İlluyanka arasındaki çatışma (Gök ve Yer kavramlarının çatışmasının en eski yorumlarından kabul edilir), Grek mitolojisinde Zeus ile Typhon arasındaki çatışmada temel öğeler alınarak tekrar edilir.
(11)

MÖ.1200 yıllarında bugün halâ çok iyi bilinemeyen nedenler yüzünden Büyük Hitit devleti yıkılmıştır. Bu yıkılışın ardından Çorum, Yozgat, Tokat, Boğazköy, Konya, Kırşehir gibi önemli Hitit merkezlerinde 450 yıl boyunca Karanlık bir çağ yaşanmıştır. Bu döneme ait arkeolojik veriler yok denecek kadar azdır. Bu bölgelerde MÖ.750 yıllarından itibaren Frig egemenliği başlamıştır.

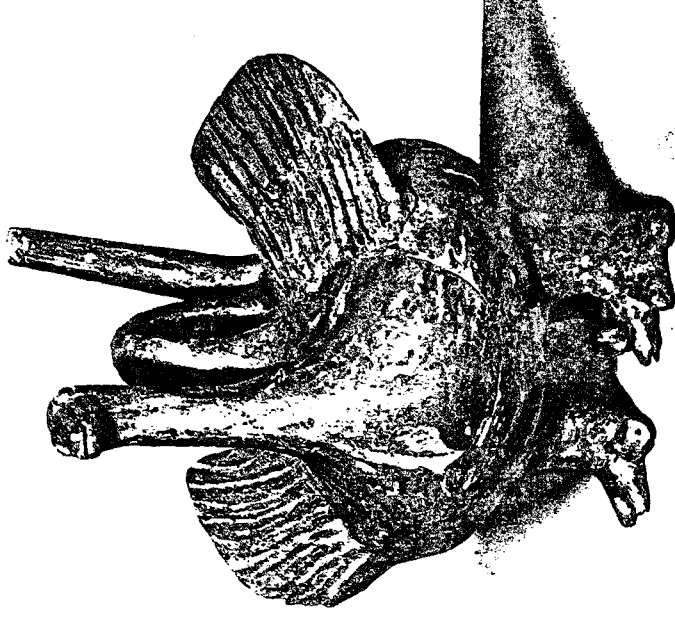
Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Mezopotamya'da ise küçük beylikler aracılığı ile Hitit geleneği devam etmiş-

tir. Geç Hitit d6nemi olarak adlandırılan bu ağ Asur ve Fenike etkileri taşır. Geç Hitit Beylikleri d6nemi Grek sanatını derinden etkilemiştir.

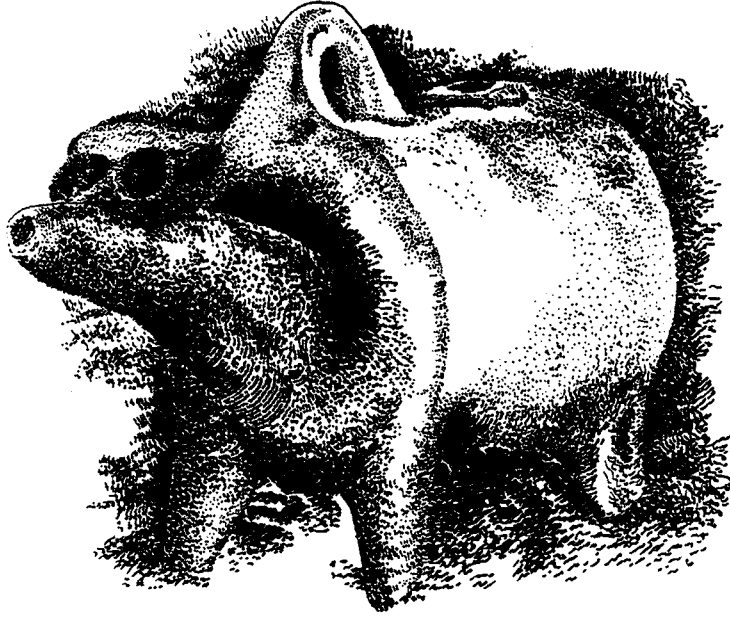
M6.8 yy.başında hala okur yazar olmayan Yunanlılar ticari ilişkilerin yaygınlaşması nedeniyle M6.3000 yılından beri yazı yazmayı bilen, k6lt6rel 6r6nler açısından kendilerinden çok 6st d6zeylerde bulunan doğu d6nyası ile Geç Hitit Beylikleri aracılığı ile tanıştılar. Hitit mitolojisindeki ana 6gelerin ve Hitit sanatındaki çeşitli motiflerin Yunan sanatına taşınması bu yıllara rastlar. Doğu motiflerinin Yunan sanatına taşınarak kullanılması-
(12)
nın ilk 6rnekleri Attika ve Korint vazolarında g6r6l6r.

17. Kedi biçimli. Rhyton. Alişar.
M.Ö. 1700. 9cm.

18. Ördek biçimli kap. Beycesultan.
M.Ö. 1700. 15cm.

19.Domuz biçimli kap. Ilıca. M.Ö. 1600.
20cm.

20.İki başlı ördek biçimli kap.
Boğazköy. M.Ö. 1500. 20cm.

21. Bir vazo üzerinde yer alan rölyef.
Bitik. M.Ö. 1600. 36cm.

22. Tarihin en eski devletlerarası
antlaşması: Kadeş. M.Ö. 1269.

FRYGLER
M.Ö.750-547

Frigler Anadolu'ya gelen Balkan kökenli topluluklardan biridir. Yerleştikleri bölgeler Orta Anadolu'nun yüksek yaylası Kızılırmak ve Konya Bölgeleri ile, Tuz gölüne değin uzanan toprakları içine almaktaydı. Anadolu'ya geliş tarihleri MÖ.1000 yıllarına rastlamakla birlikte Anadolu'daki varlıklarına ilişkin bulgular MÖ.750 yılına tarihlenmiştir. Büyük bir olasılıkla bu topluluk uzun bir süre göçebe olarak yaşadıkdan sonra MÖ.750 yıllarında yerleştikleri bölgelerde güçlü bir krallık kurarak siyasi bir güç olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bir yandan Geç Hitit bir yandan Grek etkileri almakla birlikte özgün bir kültür oluşturmuşlardır.

Frig ülkesi Anadolu'nun en eski yollarının kavşak noktasında kurulmuştu. Ege Denizi kıyılarından Doğu Anadolu'ya ve Suriye'ye uzanan yolların ana bağlantıları Frigya toprakları üzerindediydi. Nitekim Anadolu'da Pers egemenliği döneminde kurulan ve Sardes'ten Susa'ya değin uzanan Kral Yolu'da Frigya'dan geçiyordu.

Bu konumuyla Fryler ulaşım ve ticaret açısından Ege ile Ön Asya ülkeleri arasında bir düğüm noktası oluşturuyordu. Frig yapımı olduğu sanılan pek çok ürünün Batı Anadolu ve Yunanistan'da bulunmuş olması, Friglerin başkenti Gordion'da İ.Ö.700 yıllarına ait Yunan keramiklerinin ele geçirilmesi bu güçlü ticari ilişkilerin varlığının kanıtı olarak görülebilir.

Önemli gelir kaynakları ticaret olmakla birlikte do-

ğal kaynakların bolluğu, hayvancılık ve tarım da Frig devletinin kısa zamanda zenginleşmesinin nedeni oldu. Bu doğal kaynaklar gümüş, kurşun, hematit, kristal, oniks ve mika madenleriydi. Ayrıca zengin ormanlar sayesinde mobilyacılık da şaşırtıcı bir gelişme gösterdi.

Frig devletinin ilk kralı Gordion'a adını vermiş olan Gordios'tur. Gordios'tan sonra yerine oğlu Midas geçti. Grek edebiyatında adı oldukça sık geçen Midas'ın yaşamına ilişkin efsaneler çağdaş edebiyatın içinde de varlığını sürdürmektedir. Efsanelere göre her tuttuğunu altına çeviren bu zengin kral bir kehanet sonucu tahta geçmiştir. Büyük İskender'in kılıcıyla kestiği ünlü kördüğüm gene Kral Midas'ın arabasının boyunduruğundaydı. Pan ve Apollon arasındaki müzik yarışmasında Pan'ı çok beğendiğini söylemesinin bedelini kulak-

larının eşek kulağına dönüşmesiyle ödemiştir.

Kafkaslar yoluyla Anadolu'ya giren Kimmer'lerin saldırıları sonucu zayıflayan Frig devleti İ.Ö. 547 yıllarındaki Pers saldırısı ile tamamen yıkıldı.

Frig dini inançları tümüyle Anadolu geleneğinin özelliklerini gösterir. Bunun göstergesi olarak Ana Tanrıça kültünün güçlü etkisini gösterebiliriz. Frig toplum yaşamına ilişkin belgelerin kaynağı Frig merkezlerinde ele geçen arkeolojik bulguların yanı sıra çağdaşı Asur ve Helen uygarlıklarına aittir.

Tel Ahmar (Suriye) daki saray frizlerinde anlatılan Frig askerleri bukleli saçlar, kısa sakallar ve uzun giysilerle gösterilir. Piyade askerler sorguçlu ve yanklıklı miğferler, kısa mızrak ve yuvarlak kalkanlar taşır. Bu asker anlatımları benzer özelliklerle İ.Ö.6.yy.başlarına ait bir Doğu Fryg kenti olan

Pazarlı'da bulunmuş pişmiş toprak levhalarda da anlatılır. Tel Ahmar'daki fresklerde kadınlar yatay bantlarla süslü uzun giysiler, çan biçimli püskülleri olan kısa tüniklerle gösterilmiştir. Frigler pek çok müzik aletinin bulucusu olarak tanınırlar. Antik Yunan yazarlarına göre Simbal ve flüt ilk kez Frigler tarafından kullanılmıştır.

İ.Ö.6.yy.ortalarına doğru Gordion, Pazarlı gibi önemli yerleşim merkezlerinde dış kaplamaları, pişmiş topraktan kabartmalarla süslenmiş ev geleneği ortaya çıktı. Bu kabartmalar genellikle çok renkliydi ve motif olarak geometrik bezemeler, insan ve hayvan biçimleri yer alıyordu.

Frif motifleri İ.Ö.7.yy.'dan itibaren Yunan sanatı üzerinde çok etkili olmuştur.

Frig sanatının en erken pişmiş toprak ürünleri

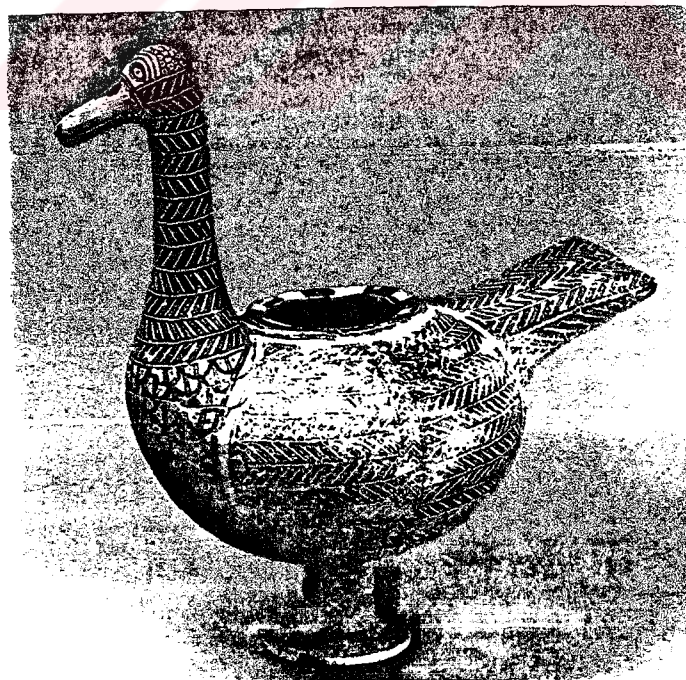
(MÖ.750-730) yükseklikleri yaklaşık 40, enleri ise

50 cm.olan kaplardır. Bunların yarısından az olan alt kısımları boyasız ve tasvirsizdir. Tasvirli ve tasvirsiz bölümler bir kuşak veya boyalı bir şeritle birbirinden ayrılır. Tasvirli bölümün en üst kısmında ışınlar sırası, sonra içi bezemelerle ya da sadece dalgalı bir çizgi ile dar bir şerit en altta da baş sahne yer alır. Baş sahne silüet halinde çizilmiş geyik türü figürlerden bazen de stilize edilmiş ağaç resimlerinden oluşur. Bu tür kaplar Alişar, Boğazköy ve Masat'da (Konya) bulunmuştur.

MÖ.725-650 yılları Fryg kaplarının olgun dönemidir. Bu dönemin en seçkin ürünleri gene Alişar'da bulunmuştur. Bu ürünler belirgin bir biçimde Hellen etkisi taşırlar. Bununla birlikte Fryg olgun dönem vazoları özgün biçimler getirtmiş ve Anadolu geleneklerini sürdürmüştür.

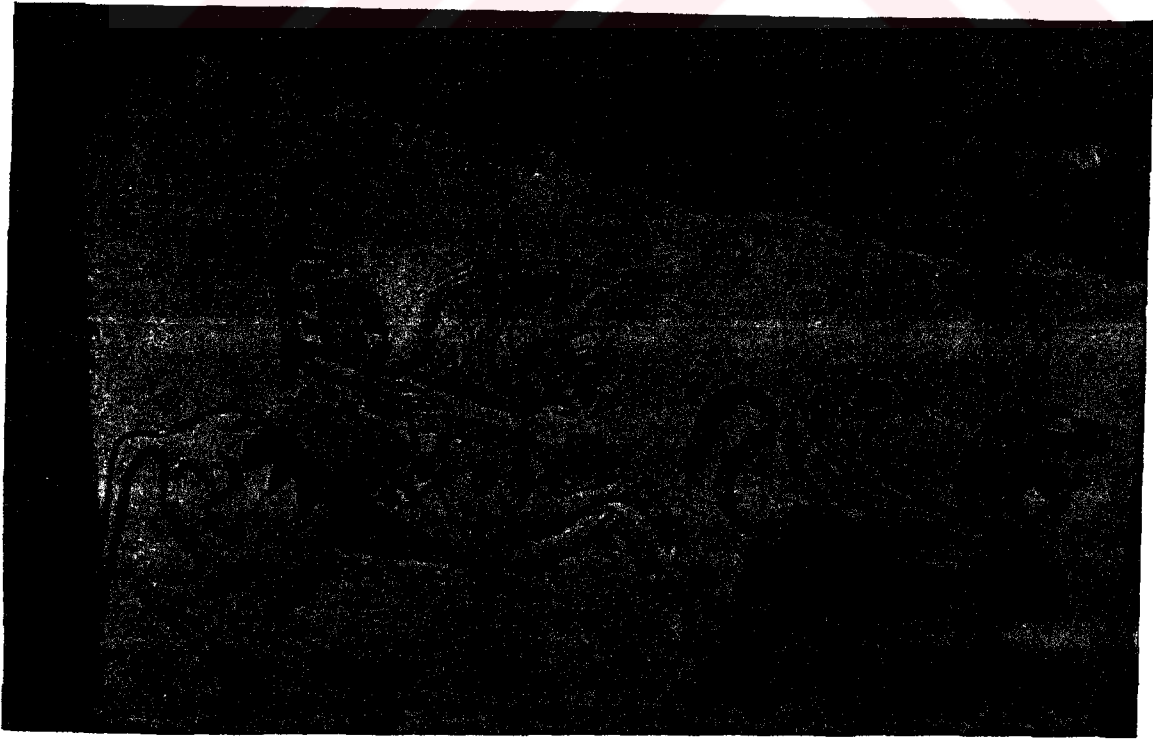
23. Sıvı kabı. Gordion. M.Ö. VIII.yy.
8cm.

24. Rhyton. Gordion. M.Ö. VIII.yy. 16cm

25.Rhyton. Gordion. M.Ö. VII.yy. 27cm.

26.Bina cephelerini süsleyen boyalı
levha. Burdur. M.Ö. VI. yy.

ANADOLU'DA HELLENİSTİK DÖNEM

İskender'in Hellespont'u geçtiği 334 yılı "Hellenistik Çağ" ın başlangıcı olarak kabul edilir. Augustus ile son bulan bu dönemde, Hellen uygarlığı Asya ve Afrika'ya değin yayılmıştır. (13)

Hellenistik Uygarlık Anadolu'da gelişip büyümüştür.

Efes ve Bergama dönemin en önemli kültür merkezleri olmuştur. Doğu ve Batı düşünce dünyasının ortak yaratısı olan bu dönem çok zengin ürünler vermiştir.

Hellenistik dönemin en önemli özelliklerinden biri mimarinin oldukça arınmış olmasıdır. Dinsel yapılar artık kentin en önemli yapıları olma özelliğini kaybetmişlerdir. Stoolara pazar yerlerine, qymnasionlara,

tiyatrolara, belediye meclisi binalarına ve halka açık yapılara daha çok yer veriliyordu. Bergama'daki anıtsal Zeus Sunağı daha önceki dönemlerin anlayışında bir dinsel eser değildi. Daha çok Bergama halkının Galatlara karşı kazandıkları zaferin bir simgesi olan, alımlı ve ölçülü özgünlükte bir yapıydı.

Mimarlıkta başlayan bu yeni anlayış toplumsal değişimin kaçınılmaz bir sonucuydu. Toplumsal refah artışı, nüfus yoğunluğunun hızlandığı kentler, ticaretin kazandığı yeni biçim, meslek gruplarının artan çeşidi yeni bir kentleşme süreci başlatmıştı. Mimarinin sosyal ve kültürel yapı ile ilişkisinin artması Roma mimarisinde görülecek bazı gelişmelerin ilk örneklerini yaratmıştır.

Hellenistik dönemin pişmiş toprak açısından en önemli merkezi Anadolu'da Myrina kenti idi. Bu kentte 1880 yıllarında yapılan kazılarda yüzlerce heykelcik bulunmuştur. Aphrodite, Eros, Nike gibi tanrılar en se-

vilen konulardır. Tiyatro sanatçıları ve sakat insanlar da çok kullanılan konulardır. Mimarlıkta olduğu gibi heykelde de din dışı konular ağırlıklı olarak işlenmeye başlamıştır. Myrina dışında Samsun ve Bergama çok sayıda örneğin ele geçirildiği merkezlerdir. Bu heykellerin bazıları çömlükleri süslemek için kullanılırdı.

Hellenistik döneme ait, kalıp kullanmaksızın yapılmış dönemin ünlü yapıtlarını tekrarlar nitelikte pişmiş toprak heykeller yapılmıştır. Bunlar özgün durumlarında tunç görünümü elde etmek üzere altına batırılmış olmalıydılar. Şimdi New York'da duran ve çok iyi korunmuş gelmiş olan bir örnek, Polyleitos'un Diadoumenos heykeline öykünmektedir.

Hellenistik dönem vazolarında boyalı süslemelerden kaçınılmış, bunların yerini kabartmalar almıştır.

Bergama'da bulunmuş pişmiş toprak vazolar ayrıca kalıp-

lanarak hazırlanmış kabartmaları tornada çekilen gövdeye yerleştirerek yapılmışlardır.

Hellenistik Çağda gelişen tipler Roma Çağında da devam etmiştir ve çoğu zaman bunların daha önceki örneklerinden ayırdedilmesi de oldukça güç olmuştur. Roma dönemi pişmiş toprak figürleri kalıptan çıkarıldıktan sonra ikinci bir işlemden geçirilmedikleri için belirli bir mekanik görünüm taşırlar.

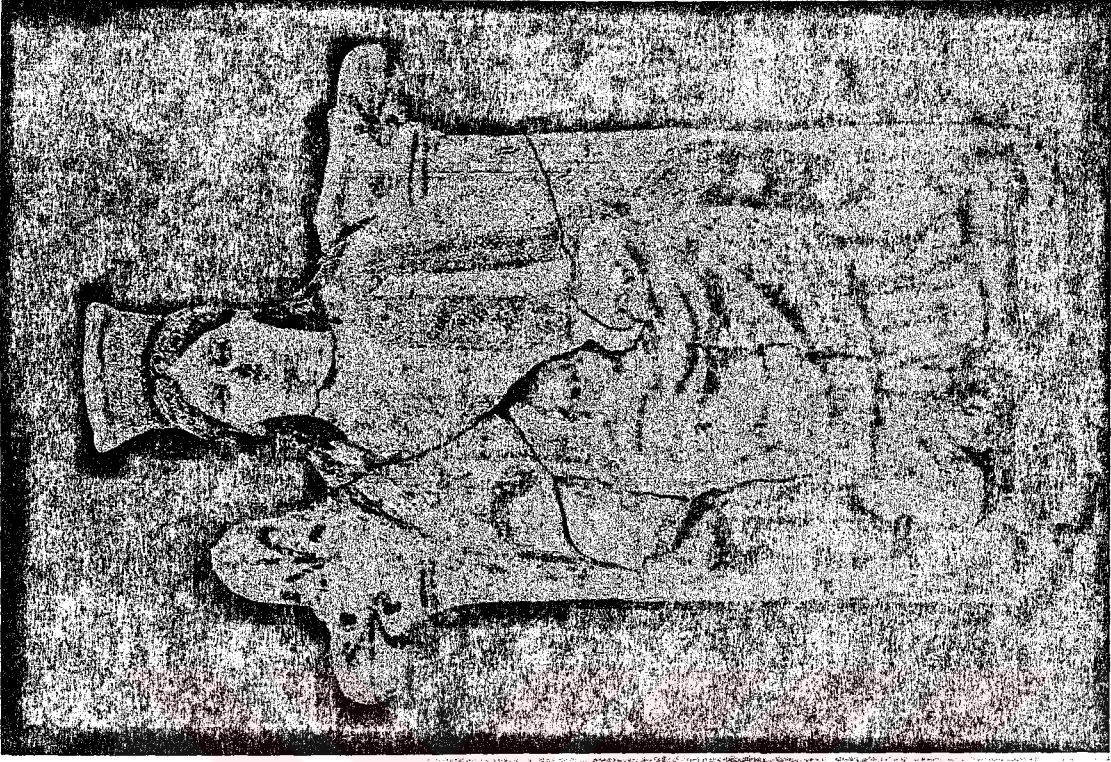
28. Afrodit heykeli. Myrina. M.Ö. II.yy.

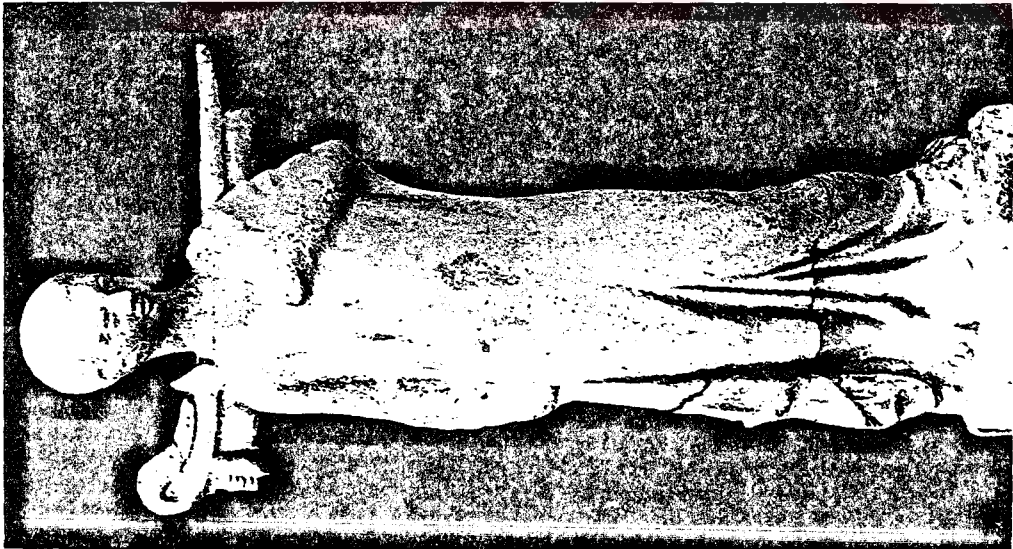
27. Oturan kadın. Myrina. M.Ö. II.yy

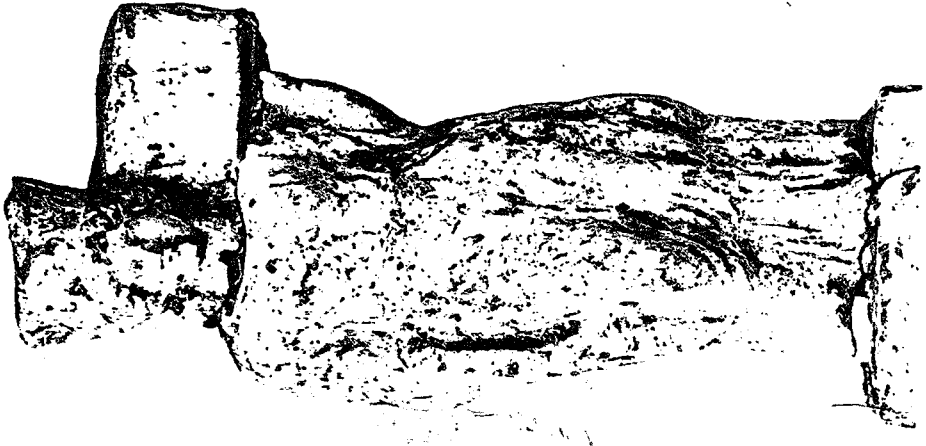
29. Dans eden kızlar. Çanakkale.
M.Ö. II.yy.

30. Anatanrıça. Gordion. M.Ö. II.yy.
14,5cm.

31. Figür. Myrina. M.Ö. II. yy.

32. Figür. Myrina. M.Ö. II. yy.

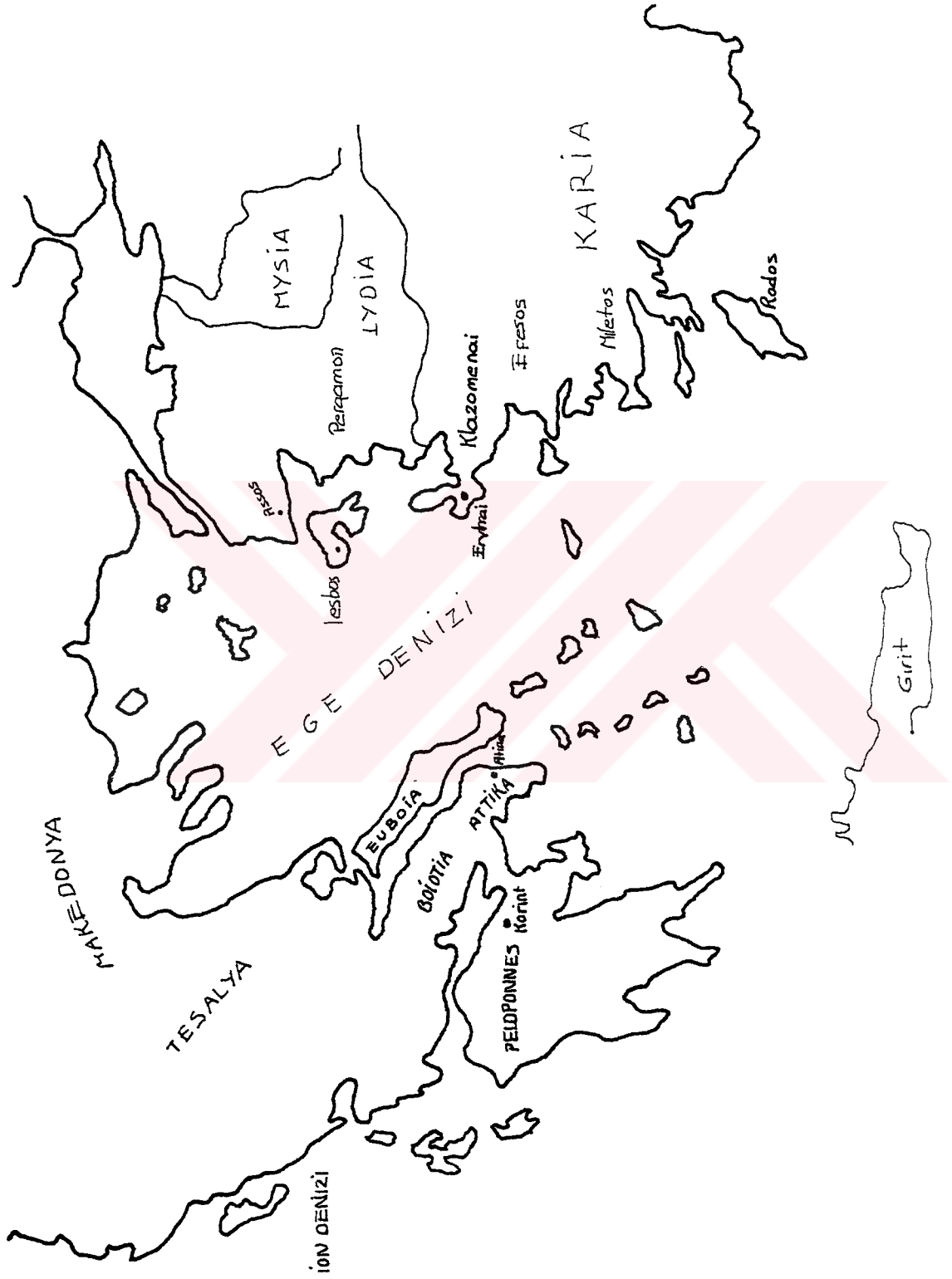

33. İki kadın. Myrina. M.Ö. II.yy.

1

34. Figür. Myrina. M.Ö. II.yy.
7,2cm.

GREK UYGARLIğI

Genel

Ege Denizi'nin batısında yer alan ve bugün Yunan Yarımadası olarak adlandırdığımız yarımada ile çevresindeki irili ufaklı adalar ve Anadolu'nun batı kıyıları Grek Uygarlığının geliştiği bölgeler olmuştur. Arkeoloji tarihi açısından hala tartışmalı olan Yunan Yarımadasında ilk yerleşimlerin MÖ.V.bin yıla rastladığı sanılmaktadır. Yarımadanın coğrafi özellikleri kültürel gelişimin yapısında önemli bir etken olmuştur. En yüksek noktayı 2915 m.i-le Olympus dağı zirvesinin oluşturduğu sıradağlar kuzeyden güneye doğru uzanarak yarımadanın batısını kaplar. Bu nedenle tarım çok sınırlı alanlarda fazla çeşide

elvermeksizin yapılabilmektedir. Bağıcılık ve zeytincilik gelişmiş ama buğday sürekli dış bölgelerden getirilmiştir. Hem bu nedenler hem de yarımada'nın irili ufaklı yüzlerce koyu, doğal limanlar olarak denizciliğin gelişmesine neden olmuştur.

Bölgede gelişen ilk ve en önemli uygarlık, daha sonraki dönemlerde de güçlü etkisini sürdürecektir olan Girit'liler tarafından kurulmuştur. Grek Uygarlığının kurucusu olarak gösterilen Hellenler ise bölgeye MÖ.2000'lerde gelen Akha boylarıdır. MÖ.1200'lerde yeni bir göç dalgası bölgeyi sarar. Dor işgalleri adıyla anılan dönemin ardından bütün Akdeniz'de kolonilerin kurulduğu, bu koloniler sayesinde Akdeniz çevresi kültürlerinin çok yoğun alışverişlere başladığı bir dönem başlar. MÖ.I.bin yıl boyunca Karadeniz'den İspanya'ya kadar uzanan bölgelerde ortak yanlarıyla izlenebilen kültür merkezleri oluşur.

GİRİT

MÖ.(3000 -1100)

Girit Arkeolojisi MÖ.3.binin sonlarında başlar. Knossos Phaistos, Katsamba ve Doğu Girit' de Milatos ilk yerleşim birimleridir. Neolitik dönemin kültürü çoğu bölgede olduğu gibi tarıma başlanması, sürekli oturulan konutların yapımı, iyi işlenmiş ve parlatılmış taş aletlerin kullanımı ve çanak çömlekçiliğin ortaya çıkmasıdır. İlk pişmiş toprak ürünler fırınlarda değil ocağın üzerinde açık ateşte pişiriliyordu. Motif olarak genellikle içleri beyaz macunla doldurulmuş noktalar, zikzak veya devamlı çizgiler ve (V) şeklinde işaretler kullanılıyordu. Kapların yüzeyindeki parlaklık, pişirme öncesi kuru-

tulan toprağın sert bir malzeme ile (taş, kemik vb.) perdahlanması sonucu elde ediliyordu. Şişman vücutlu Neolitik kadın idolleri Girit'de Neolitik dönemde bile ana tanrıça kültürünün varlığını kanıtlar.

MÖ.3.binin ortalarında Anadolu'dan Girit ve Kara Yunanistan'a göçler başlar. Göçmenler bu bölgelere ilk kez bakır getirmişlerdir. Bakırın kullanılmaya başlaması denizciliğin gelişmesi ve artan dış ilişkiler yeni bir dönem başlatır.

Mısır, Mezopotamya ve Anadolu ile ilişkilerin artması Girit uygarlığını zenginleştirmiş fakat bütün bu etkilere rağmen Girit orijinal bir sanat yaratmıştır. MÖ. 2000 yılları öncesine ait bir çömlekçi atölyesinde torna bulunmuştur. Pişmiş toprak tanrıça idollerinin yer aldığı mekanlar kutsal niteliktedir.

MÖ.2000 yıllarında Knossos Phaistos ve Mallia'da büyük saraylar inşa edilmiştir. Girit'de kesin bir işbölümüne

dayalı ekonominin başladığı bu dönem tahıl, şarap ve yağ üretiminin geliştiği ve kral ünvanı taşıyan, sülaleler kuran yöneticilerin ortaya çıktığı dönemdir. Bu saraylarda bulunan mühürlerin sayıca çokluğu ve çeşitliliği gelişmiş bir bürokrasinin varlığını kanıtlamaktadır.

Gömü törenleri ve gelenekleri zaman içinde değişim gösterir. Daha önceki dönemler için tipik olan toplu gömülerden vazgeçilmesi herkes için ayrı bir mezar yapılma-ya başlanması belki de kan bağına bağlı toplum düzeninin zayıflamasını açıklar.

Sarayların kurulması ile pişmiş toprak yapımında ani bir ilerlemenin görülmesi aynı zamana rastlar. Bu çağın başlarında, kil henüz yaşken kabın yüzeyine eklenen fitil ve noktacıklar ya da modelin yüzeyinden çimdikleme ile bir tutam kilin dışarıya çekilip biçimlendirilmesi revaçtaydı. Daha sonra Knossos ve Phaistos saraylarında kraliyet atölyelerinde özgün bir üslup gelişmiştir. Bu üslupta yapılmış

vazolar ilk kez İda dağının yamaçlarında, bu günkü Kamares kasabası yakınlarında bir mağarada bulunduğu için Kamares üslubu olarak adlandırılmıştır. Phaistos sarayında yapıldığı tahmin edilen bu kaplar mağaraya tapınılan tanrıçaya sunulmak üzere getirilmiştir.

Minos kültürünün etkisi Girit dışında da hissedilmeye başlanır. Kamares olarak adlandırılan kapların Akdeniz çevresindeki tüm önemli yerleşim bölgelerinde bulunması deniz ticaretine dayalı Girit zenginliğinin bu bölgelerle yakın ilişkilerini gösterir.

MÖ.1400 yıllarından itibaren Girit bir Aka kolonisine döndü. Girit'teki ilk toplulukların dinsel inançları Akha ve daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. İlk dönemlere özgü Ana tanrıça kültü çok çeşitli yorumlarla heykellerin içinde yer alır. Bir dağ zirvesinde aslanlar arasında " Dağ Anası" ve " Hayvanlar Hakimesi" şeklinde, ayrıca kutsal ağaç tanrıçası, yılanlı tanrıça, güvercin ve haş-

haş çiçeği tanrıçası olarak betimlenir. Bu simgelerden vahşi hayvanlar, Artemis'e güvercinler, Aphrodite'ye haş-
(14)
haş çiçeği, Demeter'e miras kalmıştır.

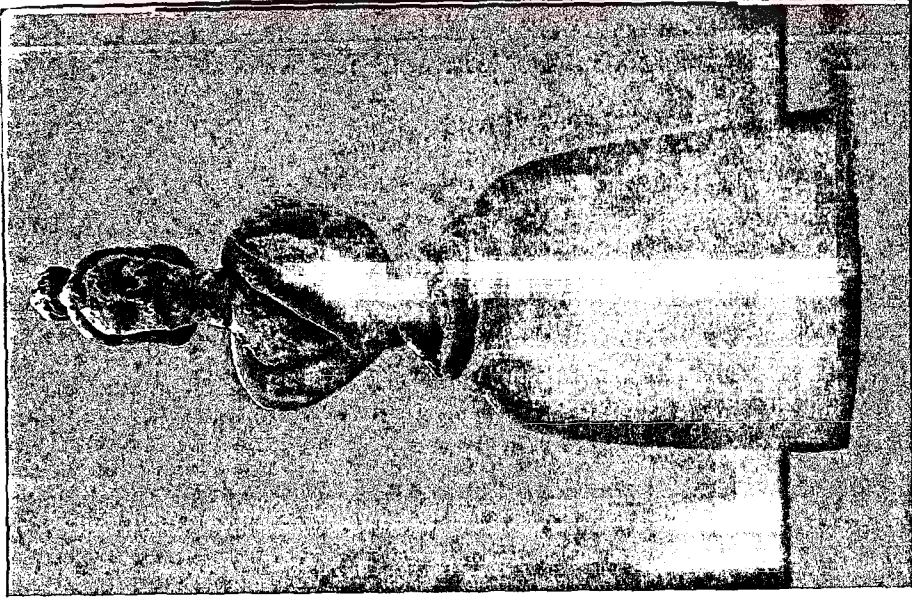
Kült tasvirlerinde tanrısal figürlerin yanısıra maymunlar ve demonlar (hayvan başlı, insan vücutlu fantastik yaratıklar) yer alır. Bunların kökeni büyük bir olasılıkla insanların hayvan maskeleri takarak katıldıkları majik törenlere dayanır.

Dinsel açıdan Doğu ile Girit inançları arasında ilginç bir ayrım gösteren nokta Girit'de tapınak bulunmayışıdır. Burada kült doğadaki kutsal alanlarda, mağaralarda, dağ doruklarında ve görüntüş olarak yapının diğer kısımlarından pek ayırt edilemeyen küçük ev ve saray şapellerinde
(15)
kutsanırdı.

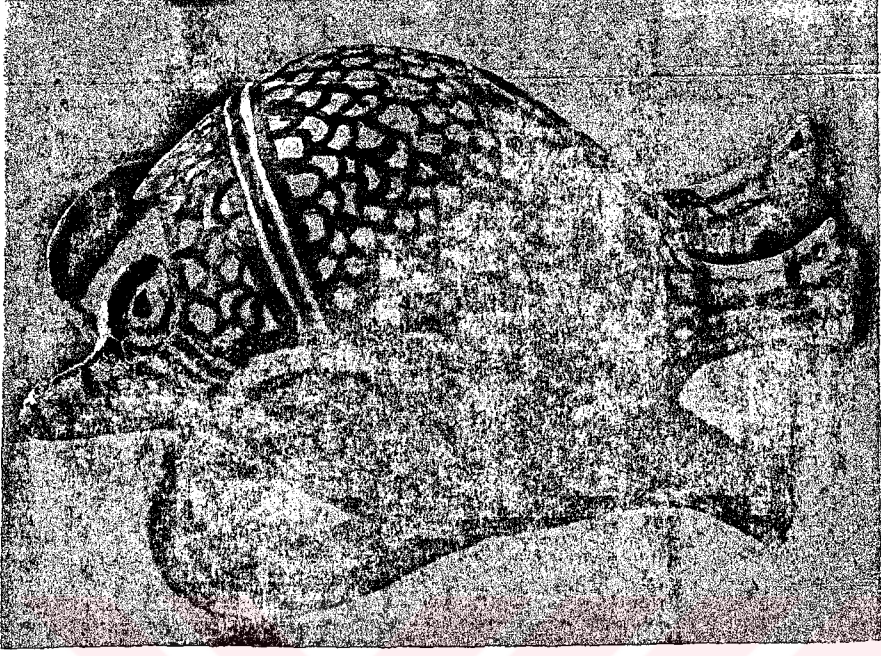
Mağaralar kutsal doğumlara mekan olurken çok uzaktan görülebilecek dev ateşlerin yakıldığı dağ zirveleri mutlak sessizlikleri ile tanrıçanın insanlarla birlikte katıldığı

törenlere sahne oluyordu. Dağlarda yakılan bu ateşlerin içine pişmiş topraktan yapılmış kollarını göğüsleri üstüne koymuş dua eder pozisyonda figürler ve çeşitli organlar (16) atılıyordu.

Minos kült kapları içinde önemli bir yer alan Kernoslar üç bazen de daha fazla bölümü olan kaplardı. Kernoslar'ın her bölümü çeşitli tahıllarla dolduruluyordu. Eski Girit manastırlarında bugün bile Kernos benzeri pişmiş toprak kaplar kullanılmaktadır. Bu sununun anlamı her üründen az bir miktarı kutsayarak bereketli ürün almak için doğayı etkilemek amacını taşıyordu. Sıvı sunuları için Rhyta olarak adlandırılan kaplar kullanılmıştır. Bunlarda sıvının doldurulduğu bir ağız ve sıvının boşaltılması için ikinci bir açıklık vardı. Gene pişmiş topraktan yapılmış üzerinde yılan rolyefleri olan kaplar törenlerin önemli aksesuarlarından.

36. Figür. Piscocephalo. M.Ö. 2600-1700.

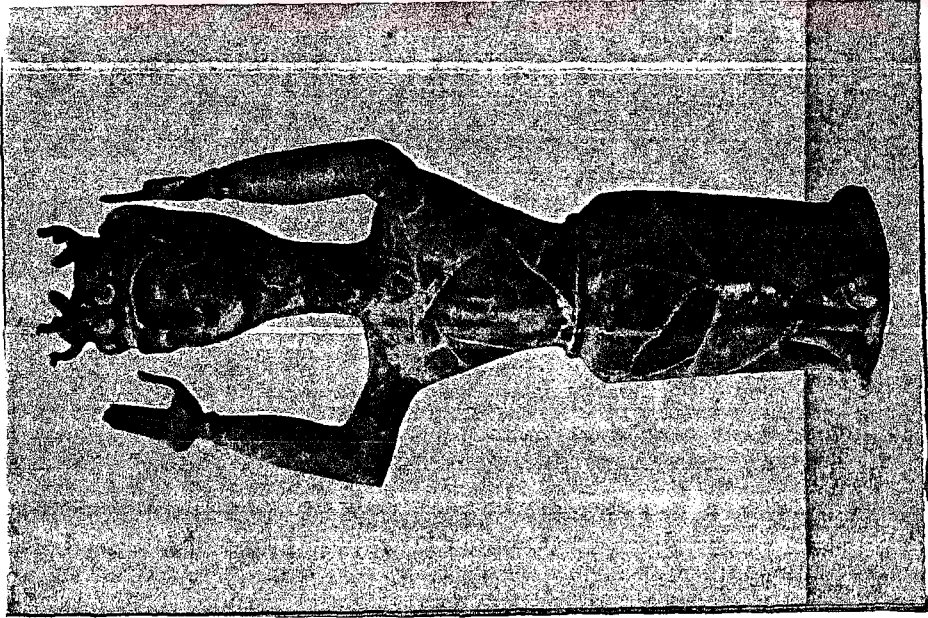
37. Kuş biçimli sıvı kabı. Buluntu yeri bilinmiyor. M.Ö. 2000-1570.

38.Figür. Petsofa. M.Ö.2000-1570.

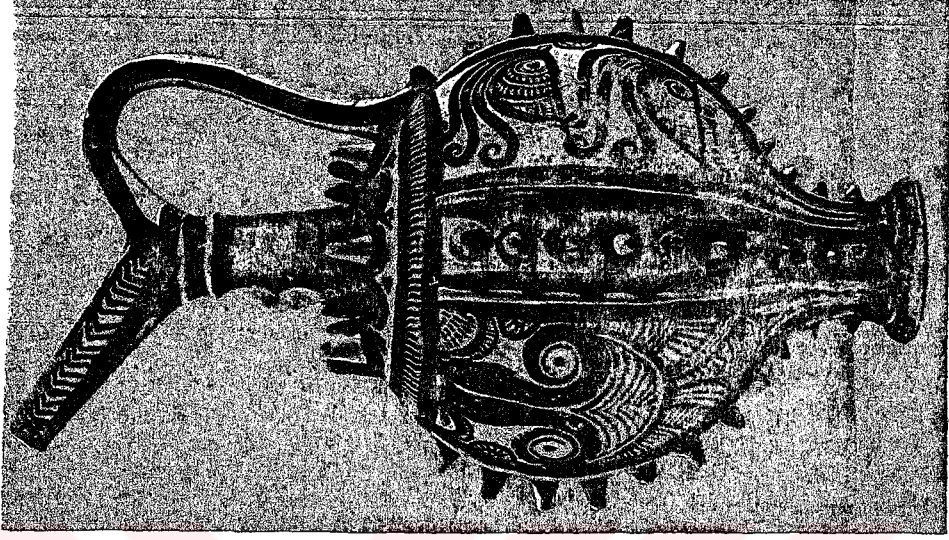
39.Sıvı kabı. Messara. M.Ö. 2000-1570.

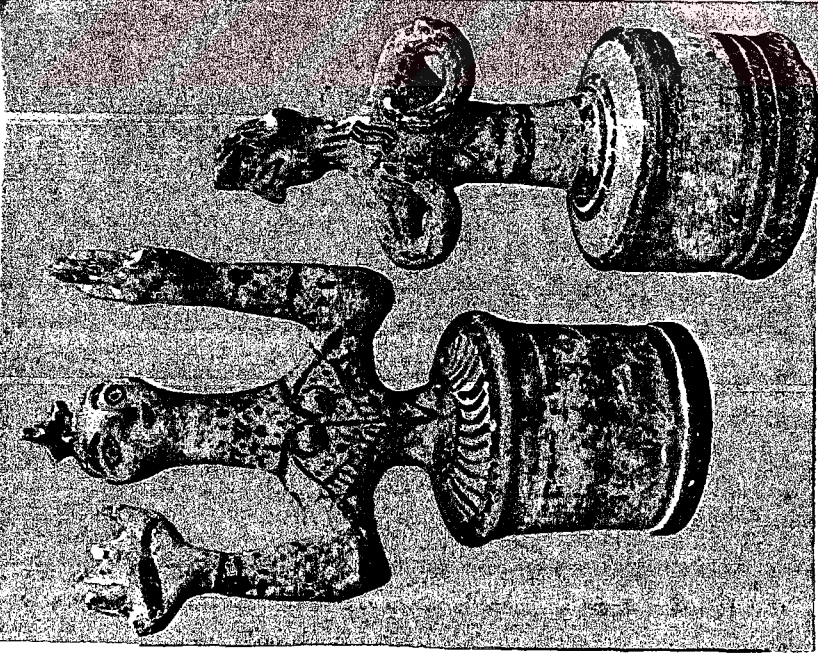
40. Tanrıça figürü. Karpfi.

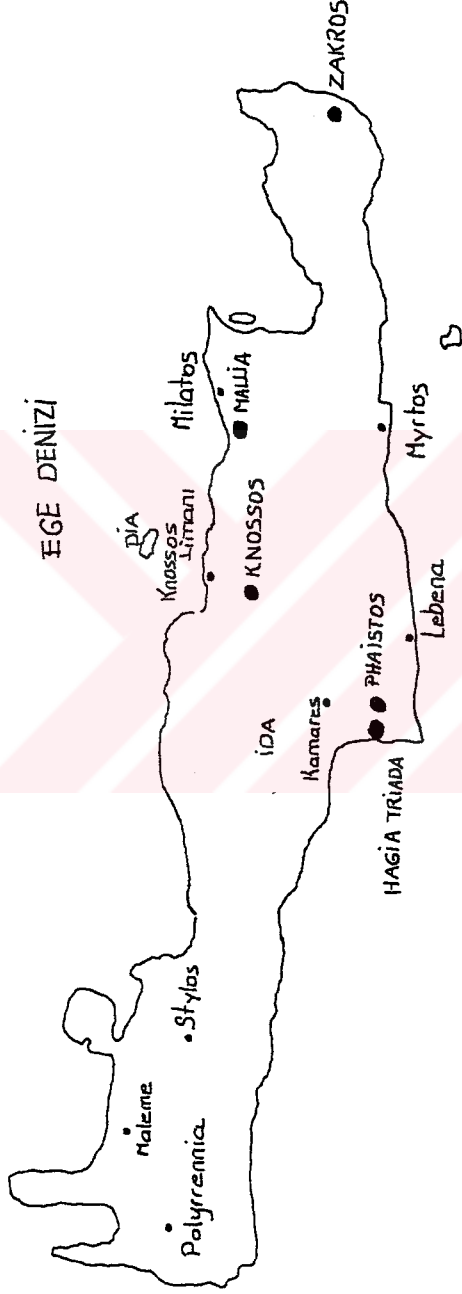
41. Gazi heykelciği. (Knossos yakınları)
Gec Minoen.

43. Sıvı kabı. Kastamba.
M.Ö. 1570-1150.

42 Gazi heykelcikleri. (Knossos yakınları)
Geç Minoen.

EGE DENİZİ

LIBYA DENİZİ

VI. GİRİT UYGARLIĞI

GREK UYGARLIğI

MÖ.8.yüzyıldan itibaren Akdeniz çevresinde pişmiş toprak kullanımı açısından çeşitli merkezler kurulmuştur : Attika, Samos, Rodos, İtalya, Argos, Girit, Kiklad adaları ve Kıbrıs. Zamanla bu merkezlere yenileri eklenmiş bazıları kaybolup gitmiştir. Ancak Grek sanatında MÖ.8.yy.'dan itibaren kesintisiz biçimde pişmiş toprak ürünler varlığını sürdürür. Akdeniz çevresinde kurulmuş olan merkezlerde bu malzemenin kullanımında birbirine benzer tip ve teknikler olmuşsa da belirli merkezler çeşitli özellikleriyle birbirinden ayrılır.

Tapınaklar için üretilen büyük boy pişmiş toprak heykellerden günümüze çok az sayıda kalmıştır. Küçük ölçülerde

Üretilen adak heykelcikler ise bol sayıda günümüze ulaş-
mıştır. Bunların günümüze ulaşmalarının nedeni yeni adak
armağanlara yer açmak için topluca gömülmüş olmalarıdır.
Geometrik dönem olarak adlandırılan M.900-950 yılları a-
rasında çoğu elle biçimlendirilmiş heykelcikler ve üzerleri
mitolojik konuları sahneleyen resimlerle bezenmiş vazolar
retilmiştir. Dönemin en sık karşılaşılan motifleri atlar,
at biniciler ve kuşlardır. Bu motifler zaman zaman kap-
larda tutama işlevi üstlenmiştir.

Geometrik dönem pişmiş toprak yapıtları arasında BOİOTİA'-
da bulunan an gövdeli, uzun boyunlu, yassı yüzlü ve
düz bacaklı figürler en erken yapıt topluluğunu oluştu-
rurlar. Bunların gövdeleri genellikle tornada çekilmiştir,
geri kalan bölümler elle yapılmıştır.

Gövde üstüne, aralarında kuş ve hayvan figürleri olan
boyalı bezemeler yapılmıştır.

M.7.yy.da Boiotia pişmiş toprak heykeller arasında

ilgi çekici örneklere rastlanır. Bunlardan biri İliada'da tanıtıldığı gibi, birisi arabacı olan, iki savaşçı taşıyan dört atlı bir arabadır.

Euboe'da bulunmuş olan üstüne altı amfora yüklenmiş bir at arabası heykelciği, karmaşık, kalabalık toplulukların bile ne denli ustalıkla çözümlenip, canlandırıldığını gösterir.

Bu erken dönemin en etkili yapıtlarından birisi bir cenaze arabasıdır. Ölü örtülmüş ve yas tutan kadınlarla çevrilmiştir, üstünde uçup giden ruhu simgeleyen küçük bir figür ile bir kuş vardır.

MÖ.6.yy.'da bir örneğe dayanarak çok sayıda ürün elde etmek için kalıp kullanma yöntemi her yerde yaygınlaşmıştır. Çeşitli bölgelerden ve her dönemden bol sayıda kalıp zamanımıza dek korunagelmiştir.

Model hazırlandıktan sonra genellikle yalnız ön yüzden

bazen de her iki yüzden de kil kalıplar alınır ve bu kalıplar fırınlanırdı. Bu kalıp içine birkaç tabaka kil döşenir, kil kuruyup da çektikten sonra kolaylıkla kalıptan ayrılır. Kösele sertliğinde kuru duruma gelen yapıta fırınlama sırasında oluşan nemin dışarıya çıkabilmesi için hava deliği açılmış olan ikinci yüz takılır. Yapıştırma yerleri sıvı kil örtülür. Son düzeltmeler bir modlaj kalemi ile yapılır. Son olarak, fırınlamadan önce yapıtın yüzeyi beyaz, kireçli, sulu bir kil astar ile kaplanır.

750-950 derece arasında değişen bir ısısı olan fırınlamadan sonra beyazımsı astar üstüne kırmızı, mavi ve sarı renklerin ağır bastığı toprak boyası sürülür. Bronz heykelciklerin tersine pişmiş toprak heykelciklerde sık sık yinemelere rastlanır. Bu da bir kalıbın birden çok kullanmasından olsa gerekir.

Atina akropoksinde, olasılıkla MÖ.480'deki Pers saldırısında toprağa gömülmüş, bu tür kalıplarla yapılmış bir

dizi kil heykelcik bulunmuştur.

Geç arkaik dönem pişmiş toprak yapıtları arasında Boiotia'ya ait ilginç örnekler görülür. Bu yapıtlar günlük işleri ile uğraşan erkek ve kadınlardan oluşmuş topluluklar ya da tek figürlerdir. Yemek ya da ekmek pişirirken, müzikle uğraşırken, çocuklara bakarken, odun kırarken ya da saç keserken gösterilen bu figürlerin çoğu elle yapılmış olup ayrıntılar ayıklanmış güçlü bir canlılıkla anlatılmıştır.

Heykelciklerin yanında küçük kabartmalar da üretilmiştir. Bu kabartmalar kalıplara bastırılarak yapılmıyordu. Bunların herbirinin yapımında birkaç kalıbın kullanılması, dolayısıyla birbirine benzemeyen sayısız çeşitlilikte kabartmaların elde edilmesidir.

MÖ.4.yy.dan itibaren kurulan merkezler içinde en önemli yeri Boiotia almıştır. Boiotia'da Tanagra'da bulunan pişmiş toprak figürler tanrı ve tanrıcalar değil günlük yaşantısı içinde insandır. Heykelciklerin çoğu ayakta duran ya da oturan, tunik, manto ve geniş kenarlı şapka giymiş, bir çocuk, bir yelpaze ya da meyva tutan kadınlardır.

Daha önceki örneklerde olduğu gibi bu figürler de kalıp yardımıyla yapılmıştır, fakat çeşitlilik sağlamak için bir figürde birkaç kalıp kullanılmıştır. Bir tip gövdeye başlar eklenmiş, kollar çeşitli biçimlerde yapılmış ve figürü tamamlayan öğeler sürekli olarak değiştirilmiştir.

GreK sanatında çömlekçilik: Yunanistan'da taş devrinden itibaren gelişmeye başlayan çömlekçilik günümüze kadar yaşayabilen çok sayıda örnek sayesinde geometrik dönemden Hellenistik dönemin sonlarına değin kesintisiz olarak incelenebilmektedir. Yunan resim sanatının kaybolmuş ürünlerinin yedekleri olarak görülmeleri dışında da özel bir yer alırlar. İyi korunagelmiş örneklerde ayrıntılar ve tüm arasındaki ince ilişkilerin gücü Yunan çömleleri karşısındaki genel beğenin temelini oluşturur.

Çömlek yapımında torna kullanımı MÖ.1800 yıllarında Minos ve Miken uygarlıklarında başlanmıştır. MÖ.10 ve

9.yy. larda at, kuş ve insan biçimli kulplar kullanılmaya başlanmıştır.

MÖ.9 ve 8.yy.ın çömlek yapım merkezleri Attika, Korint, Boiotia, Argos, Girit, Kiklad adaları, Kıbrıs, Samos, Rodos ve İtalya'dır.

Yüksekliği bir buçuk metreye yaklaşan amforalar geometrik üslubun en önemli ürünleri olarak kabul edilir. Bu çömleklerin dibinde ölümlere su adağı yapmak için delikler bulunur. Bunlar genellikle Attika ve Ege Adalarında bulunmuştur. Büyük çömlekler çarkta parça parça çekilip, sonradan bu parçalar kil ile yapıştırılmıştır, eklemleri vazoların iç yüzeylerinde belirlidir. Çömlek yüzeyinin büyük bir bölümünü üst üste dizilmiş ya da dörtgen alanlara bölünmüş fitiller ve figürlü betimler kaplar. Ölüye saygı töreni en çok rastlanılan konudur. Ölen kişi yüksek bir taban üzerinde yatar, yas tutanlar ölünün çevresindedir,

arabalar ve savaşçılar ölüyü kaldırma törenine katılmak üzere beklerler. Bazen de savaşmakta olan ya da batmış durumda bir gemi betimiyle karşılaşırlar. Bunların Home-ros'un öykülerinden parçalar olduğu düşünülmektedir.
(18)
(Odysseus ve arkadaşlarının batan gemisi gibi).

MÖ. 7 yy.bütün Akdeniz'de bir değişim çağının başlangı-cıdır. Doğu ve Batı'da Yunan sömürgeleri doğmuş ulaşım o-lanakları artmıştır. Eski Uygarlıkların beşiği Mısır, Mezo-potamya Suriye, Fenike gibi ülkelerle bağlantılar gelişir. Bu ilişkilerin sonucu olarak Doğu etkileri lotus, palmye gibi bitki bezemeleri, sfenks, panter, aslan gibi hayvan ve canavar motifleri benimsenmeye başlar.
(19)

Attika Korint ve Boiotia dönemin önemli merkezleridir.

Vazo biçimleri çanak, testi ve küçük koku şişeleridir. İn-san ve hayvan biçimli kaplar yapılmaya başlanmıştır.

Attika çömlüklerinin yapım tekniği kimyasal deneylerin yar-dımıyla olduğu kadar vazoların üzerinde çömlükçileri iş-

başında gösteren betimlere bakılarak incelenmeye çalışılmaktadır.

Çömlek kilinin birçok özelliği vardır, kolay biçimlendirilir ve özlüdür, iyi yoğrulduğunda çok yumuşaktır. Yapısında demir oranı yüksek olduğundan fırınlama sonucu kırmızı renk alır. Atina'da günümüz çömlek yapım evlerinde beyaz kil (kaolen) ile kırmızı kil karıştırılmaktadır, (20) eski çağlarda da buzun böyle olduğu düşünülmektedir.

Kaplar çömlekçi tornasında biçimlendirilir, sonradan birtakım el araçları ile düzeltilirdi. Kapların üretiminde kalıp nadiren kullanılmıştır. Küçük vazolar tek parça olarak tornada çekilir, büyükler ise birkaç parça olarak hazırlanıp sonradan eklenirdi. Eklem yerleri çoğu zaman kabın yapısının gerektirdiği yerlere, örneğin boyun ve gövde arasına ya da gövde ile ayak arasına raslatılmış, ayrıca bunları gizlemek için dış yüz kil ile sıvanmıştır, iç yüzde birleş-

me yerleri çoğu zaman açıkca okunmaktadır. Tornaya çekilme sırasında düzeltme için kullanılan el araçlarının izleri, bugün de olduğu gibi zımpara ve ıslak süngerlerle yok edildi-
(21)
dikten sonra kulplar takılırdı.

Vazoları süslemek için kullanılan siyah boya sulu bir kil çeşididir. Daha doğrusu ağır tanecikleri dibe çökertilerek iyice sindirilmiş bir kildir. Kilin içeriğinde demir bulunduğundan, fırınlamanın derecesine göre boyanın rengi kırmızı, siyah,
(22)
kahverengi arasında değişmektedir.

Model oluştuktan sonra kil henüz deri sertliğinde iken bezeme yapılır. Önce tüm yüzey, inceltilmiş, sindirilmiş bir kilden oluşan bir astarla kaplanır, bu, yüzeye fırınlamadan sonra parlaklığı az olan kırmızımsı bir renk kazandıracaktır. Siyah figürlü vazolarda resim, açık kırmızı kil yüzey üstüne siyah gölge olarak yapılır, ayrıntılar kazınır beyaz ve koyu kırmızı tamamlayıcı renkler kullanılır.
(23)

Beyaz genellikle kadınların teni, yaşlı erkeklerin saç ve sakalı için kırmızı ise genellikle saçlar at yeleleri ve giysiler için kullanılıyordu. (24)

MÖ.530 yıllarında başlayan kırmızı figürlü vazolarda ise durum tersinedir. Figürler arka yüzey renginde bırakılıp aralardaki boşluklar siyah parlak boya ile doldurulmuştur, kalın kil hamuru ile çizilmiş olan figürlerin çevre çizgileri ve ayrıntıların sık sık kabarık oldukları görülür. (25)

Süsleme bitip de vazolar kemik sertliğinde kuruyunca fırınlara verilir ve pişirilir. Pişme olayı birbirini izleyen üç basamakta gerçekleşir. Oksidasyon (fırına hava verilmesi).

2.Redüksiyon (fırına duman verilmesi) 3.Yeniden Oksidasyon- Birinci basamakta vazunun kendisi ve astarı kırmızı olur, ikincisinde ikisi de kararır (ya da kurşuni bir renk alır) üçüncüsünde vazunun kendisi oksijeni yeniden kabul edecek kadar gözenekli kaldığından, yeniden kırmızı olurken, ikin-

ci astar donuklaşır ve kapladığı yerler siyah olarak kalır.

İnceltilmiş sulu kilden oluşan birinci astar ve inceltilmiş kil hamuru ile çizilmiş çizgiler, geçirgen kalırlar, üçüncü basamakta yeniden okside olurlar ve bu nedenle kırmızıdan (26) menekşe rengine kadar renklenirler.

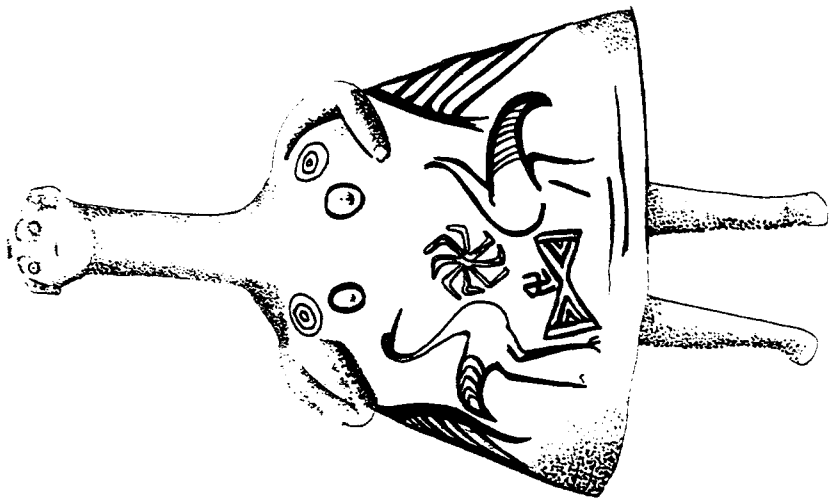
İnsan başı, hayvan ve figür toplulukları biçimindeki heykel vazolar, pişmiş toprak heykeller gibi yarım kalıplar yardımıyla dökülüyordu. Kalıplar iki parça oluyordu, herbirinin üstüne kil bastırarak biçimlendiriliyor, kuruduktan sonra daha deri sertliğindeyken ek yerleri kil hamuru ile sıvanıyordu. Ağız kenarı genellikle ayrıca hazırlanıp gene kil (27) hamuru ile vazoya yapıştırılıyordu.

Tornada çekilen ve kalıpla yapılan çömler yanında, yiyecek saklamak ya da pişirmek için ev ve mutfakta kullanılan (28) kaplar elle yapılmıştır.

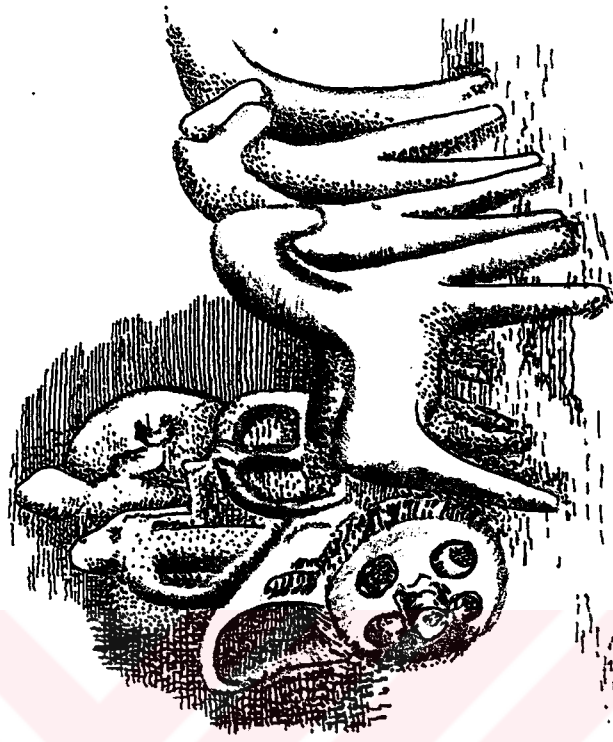
Korint' de Penteskuphia'da bulunmuş kil asmalıklar üstündeki

betimlere bakılacak olursa, Yunan çömlek pişirme fırınlar bugünlere benzemektedir. Ayrıca birkaç yerde böyle fırınların kalıntıları ortaya çıkmıştır. (Örn; Olimpia, Atina, Kerameikos, (29) Kinuri, Korint, Eretria).

Bunlar, ateşin yakılması, çömleklerin yerleştirilmesi ve dumanın çıkması için, üç bölümü olan dörtköşe, tonozlu bir odadan oluşmuştu. Bir fırınlama işlemi sırasında olabildiği kadar çok çömlek pişirilmesi için çömlekler fırın içine üst üste dizilerek konulurdu. Fırınlama sırasında 950°C ye ulaşırdı. Yakıt olarak (30) odun ve kömür kullanılıyordu.

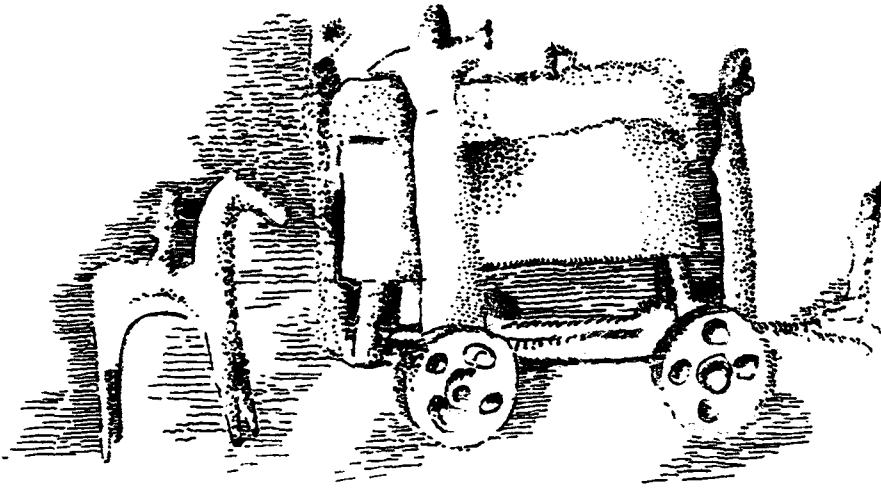
44.Figür. Boiotia. M.Ö. VIII.yy.

45.At arabası. Boiotia. M.Ö. VII.yy.

46. Anfora yüklenmiş bir at arabası.
Euobia. M.Ö. VII.yy.

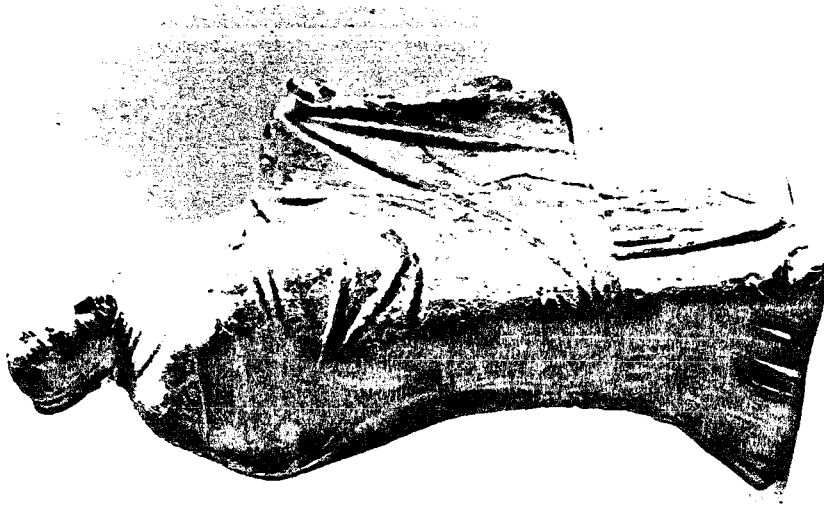
47. Cenaze arabası. Vari. M.Ö. 600.

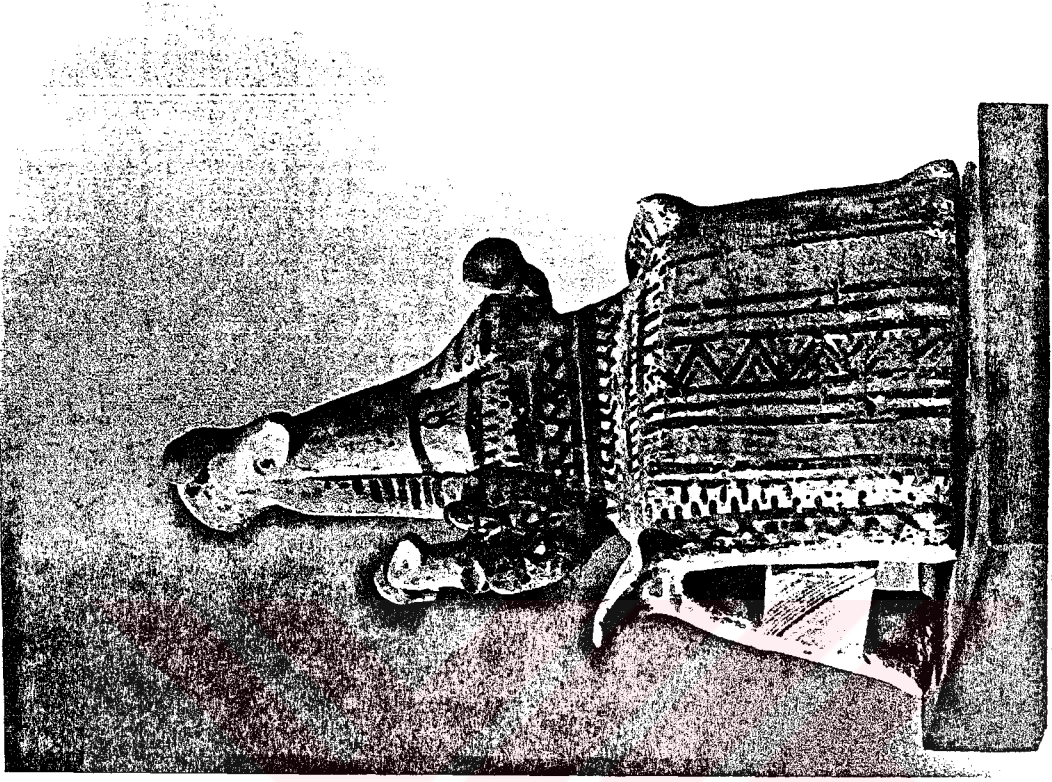
49. Demeter. Attika. M.Ö. V.yy.

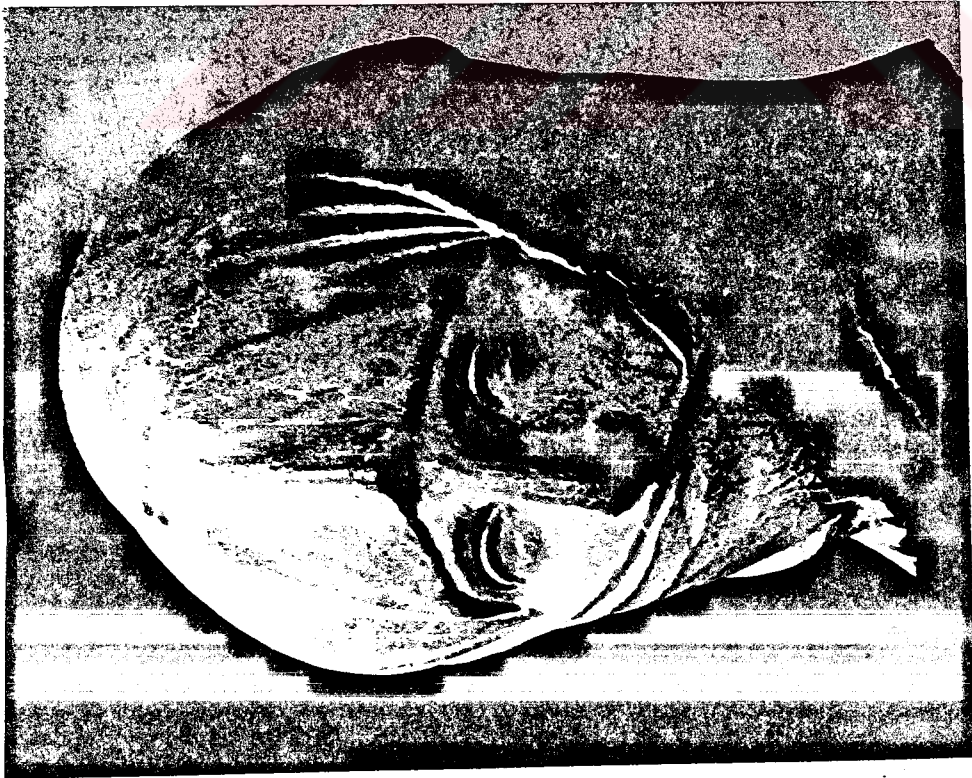
48. Berber. Boiotia. M.Ö. 600.

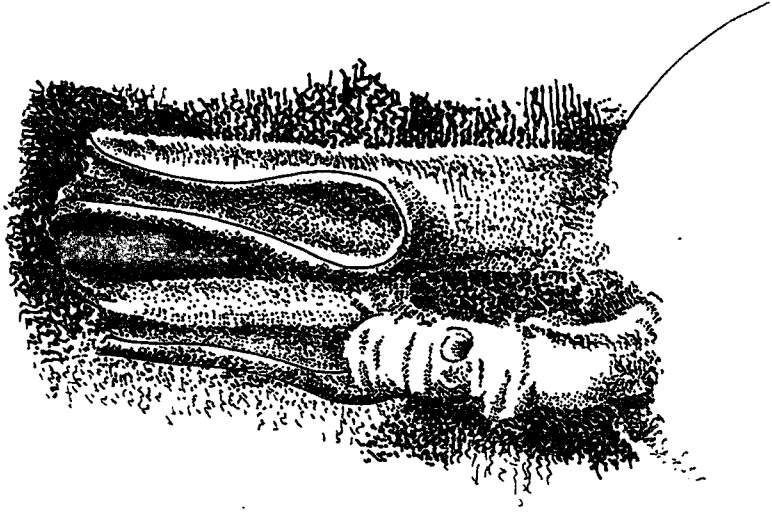
50. Figür. Tanagra. M.ö. 300.

51. Figür. Tanagra. M.ö. 300.

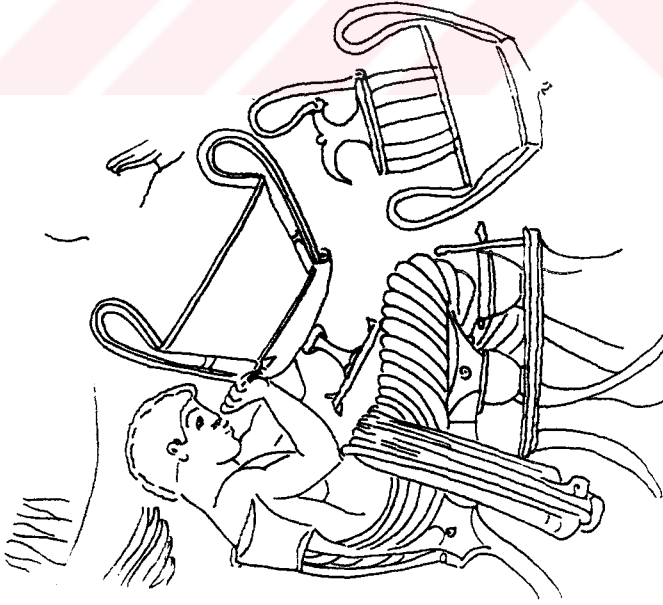
52. Portre. Tanagra. M.Ö. 300.

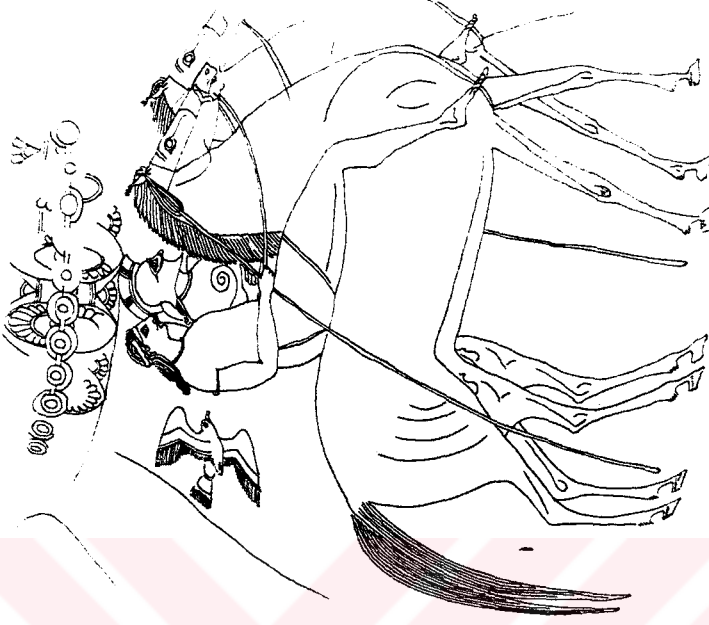
53. Tören kabı. Kıbrıs. M.Ö. II.yy.

54. İki tören kabı. Kıbrıs. M.Ö. II.yy.

55. Bir Attika hydriyası üzerinden desen:
işinin başında bir çömlekçi.
M.Ö. V.yy.

56. Bir vazo üzerinden desen. Attika.
M.Ö. 540.

SONUÇ

Pişmiş toprak, heykel sanatının en eski malzemelerinden biridir. Elde edilmesi ve işlenmesi çok zor teknik koşullar gerektirmediği için daha da önemlisi çok çeşitli amaçlara cevap verebilme yeteneği nedeniyle her çağda çok yoğun biçimde kullanılmıştır. İlk insan toplulukları için yaşamsal önemi olan içecek ve yiyeceklerin saklanması sorununu çözen ilk pişmiş toprak kaplardan başlayarak çok geniş bir kullanım alanına yayılmıştır. Takıların, adak objelerinin, tören eşyalarının, bazı müzik aletlerinin (flüt, çingirak vb.), ölü gömmek için kullanılan büyük küplerin yapımında kullanılan pişmiş toprak mimarlıkta da iç ve dış mekanlarda bezeme ve kap-

lama elemanlarının yapımında kullanılmıştır. Mimarlıkta taşıyıcı eleman olarak da kullanılan pişmiş toprağın bir diğer önemli kullanım alanı tablet ve mühürlerdir. İlk çağların önemli olaylarının, devletlerarası sözleşmelerin, mahkeme kayıtlarının, ticari sözleşmelerin belgelenmesinde kullanılan tabletler haberleşmede de bugün kağıdın aldığı yeri karşılayarak kullanılmıştır.

Konumuz için önemli kullanım alanı ise çeşitli çağlarda, arkasında değişik inanç sistemleri taşıyarak üretilmiş olan heykellerdir. Dinsel ve büyüsel amaçlı olarak daraltıcı bir tanımlama gibi görünen ifadeyi zorunlu kılan nokta araştırma konusu içinde yer alan yer ve zaman dilimlerinde üretilen heykellerin genellikle bu amaçla üretilmiş olmasıdır. Sözü edilen heykeller ya mezar buluntularıdır ya da tapınak alanlarında ele geçirilmiştir.

Konutlarda bulunmuş olan pişmiş toprak heykeller, gene konut içi tapınmaya dayalı inançlarla ilişkilidir. Elbet-

te dinsellik ve büyüsellik kavramları çok geniş bir çerçevede ele alınmaktadır. Bir tanrı simgesi niteliğindeki helkeli dini törenlerin içinde aldığı baş rol nedeniyle dinsel olarak nitelerken, tören sonrası tapınaktan ayrılan insanlara, tapınağa gelir temin etmek üzere satılmak için yapılmış heykelleri de dinsel amaçlı heykeller olarak tanımladık. Oyuncu ve izleyicileri açısından hiç sıkıntı çekmeyen insanlık tarihi içinde bu sahnelerin nasıl adlandırıldığını sorgulamak, konumuz dışında kalıyor. Sanatçının bu düzenlemelerde nasıl bir rol oynadığı sorusu ise kaçınılmaz biçimde karşımıza çıkan bir tartışma olgusudur. Karşılaştırmalar yapabilmek için daha somut verilere sahip olmak isterdik. Bu verilerin eksikliği belki de yanılma riskini göze almayı başışlatan ve hayal gücünü zorlayan bir nokta olarak olumlanabilir. Hiç yazılı belge bırakmayan Peru uygarlıklarından ve ancak M.Ö.2000 yılından itibaren yazıyı

kullanan Anadolu uygarlıklarından günümüze ulaşan en önemli arkeolojik verilerin içinde heykeller yer almaktadır. Çağımız insanına gönderdiği zengin mesajlarıyla bu heykellerin içinde pişmiş toprak ürünler özel bir yer alır. Kaynak olarak kullandığım kitap ve çeşitli metinlerde bu ürünlerin yapımcıları için bazen "zenaatçı" bazen "sanatçı" sözcüğü kullanılmış. Bazen de aynı metin içinde aynı yazar bu iki sözcüğü birarada kullanmış. Bugün birbiriyle çok yakın ilişki içinde iki ayrı meslek grubunu anlatan bu sözcükler, araştırma konusu içinde yer alan zaman dilimleri içinde bu tür bir ayrım göstermiş olamazlar. Ürünlerin taşıdığı görsel zenginliğin birbirini destekleyerek geliştiren iki noktanın birlikteliğine dayanıyor olması daha güçlü bir olasılıktır. Düşünsel derinlik çok usta bir eli zorunlu kılarken, uzmanlaşan elişçiliği düşünceyi beslemiştir.

Heykel sanatı varlığının ve gelişiminin ilk basamakların-

da ilkel zanaatlerden kaynaklanmıştır. Sanat genel anlamda belirli bir ekonomik evreye bağlı kalırken, heykел sanatı ilkel zanaatlerin gelişmesi ile ortaya çıkabilmiştir. Çeşitli malzemelerin üretiminde teknolojik alt sınır ve alet edevat kullanımı belirmeksizin heykелin varlığından da söz edemeyiz.

Çağımız sanatçıları için ulaşılmak istenen pek çok niteliği bir arada taşıyan bu heykeller, bu güçlü etkilerini nasıl bir atmosfere borçluydular. Bu sorunun irdelenmesinde akla gelen ilk noktalar, ürünlerin yapıldığı dönemin kültürel yapısı ve bu kültürün dayandığı ekonomik, coğrafi yapı oluyor. Gerçekten de sanat ürününün arkasında bu yapılar çok güçlü bir etken olarak yer almaktadır. Yaşamsal önemin ötesinde değerler üretilmesi belirli bir refahı içeren ekonomik evreyi zorunlu kılar. Bu evrenin en alt sınırı olarak birikmeyle sonuçlanabilecek bir ekonomik standartı gösterebiliriz. Bunun ötesindeki veriler

bazen bir sonucu doğrularken başka bir noktada aynı sonucu açıklamaya yetmiyebiliyor.

Toplumsal zenginlikten sanata ayrılan yatırım oranını veri kabul ettiğimizde Roma sanatının ,Grek sanatından daha zengin ürünler vermiş olmasını beklemek durumunda kalıyoruz. Toplum düzeni içinde sanatçıya tanınan çalışma ortamının güvencesini göze aldığımızda baş yapıtlarını savaşlara borçlu olan yazım sanatı akla geliyor.

Teknoloji düzeyi ise sanat ürününün kalitesinde çok belirleyici bir rol oynamıyor. En önemli teknik buluş olarak Anadolu'da M.Ö.2500 yıllarında araba tekerleğinin kullanımını görüyoruz. Çekme hayvanı olmayan Güney ve Orta Amerika topraklarında ise tekerlek hiç kullanılmıyor. Ama her iki bölgede de yükseklik yada uzunluk ulaşım açısından caydırıcı bir rol oynamıyor. Dev blok-

lardan oluşan taş binalar inşa ediliyor. Gene çok büyük ölçeklerdeki taş heykeller ocakların çok uzaklarında bile yer olsa seçilen kutsal alanlara yerleştiriliyor. Bazen hiç su bulunmayan yüksek bölgelerde kaleler kuruluyor. Bu kalelere kilometrelerce uzaklardan su taşınıyor.

Bu çağ toplumlarının inanç sistemleri bizlere ne kadar mistik görünse de maddeci yanı ağır basan öneriler içermektedir. Ürün bolluğu yada av sonucunu etkilemek için yapılan törenler, törene katılanların üretim süreci içindeki davranışlarını etkilediği kadar neyi daha fazla üretiriz sorularının topluca araştırıldığı laboratuvarlara dönüşmüştür. Bu törenlerin vazgeçilmez aksesuarları olan heykeller, takılar ve çeşitli büyü objeleri bizim için önemli olan biçimlendirme gelenekleriyle mesajları günümüze ulaştıran en önemli bölgelerdir.

En önemli arkeolojik verilerin elde edildiği yerlerin mezarlar olması bu topluluklarda ölümden sonra yaşam dü-

şüncesinin güçlülüğünü kanıtlıyor. Ama tanrıların insanlara verdiği en ağır cezalar veya sundukları en büyük ödüller insanoğlunun bu dünyadaki yaşantısına rastlıyor. Yapıtların bir çoğunda karşılaştığımız yaşam sevinci zengin bir anlatımla veriliyor. Aşılması zor nehirler ve denizlerle, yanardağlarla çevrili bir coğrafya savaşlar, kıtlık ve salgın hastalıklarla dolu yaşam süreci sevinciyle olduğu kadar korkularıyla da yansıyor heykellere. Akha işgali döneminde korkuyla uzaklara bakan portreler, Girit sanatında önemli bir yer tutarken, izleyeni korkutmak için yapılmış gibi görünen, dev bir canavarın ağzını andıran Güney Amerika tapınak kapıları bunları yapanların inançlarını ve korkularını anlatıyor diyebiliriz.

Bizler için anlaşılması son derece güç gelenekler; kurban törenleri, kazananların tanrılara kurban verildiği top oyunları ve en az bunlar kadar şaşırtıcı bir hümanizmanın varlığı. Bütün bunların ardından yaşam nasıl

bir çerçeve içinde yer alırsa alsın, gelenekler neleri ön görürse görsün, önemli olan söyleyecek sözü olan bireylerin oluşturduğu bir toplum özlemi midir, sorusu geliyor akla.

Çağımız sanatı için "içerik zenginliği" olgusu çok yönlü olarak tartışılabilir. Colomb öncesi Amerika ya da eski Akdeniz uygarlıklarının ürünlerini çağımız ürünleri ile karşılaştırdığımızda çoğu zaman bu nokta bir tartışma olgusu olmaktan sıyrılıp kesin bir düşünceye dönüşüyor. Çağımız sanatı içerik zenginliği açısından sıkıntı verici bir "içsel zenginlik" yoksulluğu yaşıyor. Bu olgu sadece sanat ürünlerinde değil kuşkusuz. Moral değerlerin yaşam içinde aldığı biçim ve öz değişikliği sanat ürünlerine de yansıyor. Çoğu zaman bir galeriden ayrılırken yada bir sergi kataloğu karıştırırken içimizden geçen sözcükler "görmesem de olurmuş" sözcükleri ile özetleniyor. Çağımızın insanı çok hızlı yaşıyor,

çok üretiyor ama aynı hızla ürettiklerini çöp kutusuna atıyor.

Müzelerin sayısı hızla artıyor. Ama moral çöplüklerin de sayısı hızla artıyor. İkinci bir kez görme isteği duyurmayan bu ürünler moral çöplüklerde hızla birikiyor.

Tez konusu içinde yer alan uygarlıkların ürünlerinde var olan içsel zenginlik ve anlatım gücü bu toplulukların örgütlenmesindeki yapı ile ilişkilidir. Bu ilişki söz konusu toplulukların, toplumsal yaşamın belirlenmesinde bireyin güçlü katılımını canlı tutabilmelerine bağlıdır diyebiliriz. Bu dönemlerin başka bir ayırdedici özelliği sanatçının yaratıcı yetisi ile arkasındaki ideolojik gücün bütünlük gösterdiği bir sürece yakınlığıdır. Ne kadar sürdüğünü çok iyi bilemediğimiz bu dönem yerini dünya görüşü ve anlatım biçimi açısından sanatçıyı otoriteye zorunluluk ilişkisi içinde bağlayan bir döneme bırakıyor.

Eğitim kurum olarak önemli yerini koruyor. Aile en önemli

eğitim birimi olarak bu görevin ilk basamaklarını ¼stleniyor. Belki de az son ¼nce söz¼n¼ ettiğimiz, bireyin toplumsal yaşamda etkinliğini belirleyen nokta eğitimin toplumsal gereksinimlerle paralellikler taşımasıdır.

B¼y¼, din, eğitim, askerlik ve ¼retim etkinlikleri birbirinden kesin sınırlarla ayrılmayan bir b¼t¼n içinde yer alıyor. ¼retmek, savaşmak, ¼đrenmek ve tapınmak birbirinden kesin sınırlarla ayrılmış yaşam alanları değil.

Kullanım olanakları açısından çok farklı sonuçlar göstermeyen pişmiş toprak bu bölgelerde benzer bir teknoloji içinde kullanılmıştır. Biçim ¼rg¼s¼ ve anlatım dili açısından farklılıklar taşısa da bu ¼r¼nlere temel teşkil eden mitolojik ¼geler ve ikonografya, seçilen motifler açısından benzerlikler taşır.

Kedigiller, köpek, yırtıcı kuşlar, s¼r¼ngenler, geyik ve baykuş gibi hayvanlar b¼t¼n bu bölgelerde çoğu kez

dinsel kaynaklı ürünlerde ana motif olarak kullanılmışlardır. Çok bölümlü kaplar, çeşitli hayvan biçimlerinde üretilmiş törensel vazolar, portrelerin yer aldığı kapakları ile ölü gömme küplerinde bu motiflerle oldukça sık karşılaşırız.

Güneşe verilen kutsallık ve çeşitli ürünlerde güneş yorumlarının ana eleman olarak kullanılması bir diğer benzerlik ögesi olarak görülebilir.

Yunanca'da gözcü anlamına gelen ejder kutsal alanların bekçisidir. Yılanın her sene deri değiştirmesi hemen tüm ilkel toplumlarda yaşlılıktan kurtulup gençleşme ve bir anlamda yeniden doğma olarak değerlendirilirdi. Bergama'da ilk çağın en önemli sağaltım merkezlerinden Asklepiyon'un gerisindeki sütun üzerinde yılan kabartmaları vardır. Hitit duvar kabartmalarında başı kuş, gövdesi aslan, kuyruğu yılan biçiminde yaratıklar görülür.

Mayaların ve Giritlilerin en sevdiği biçimlerden biridir yılan. Mayalarda kartal tüyleriyle birleştirilip, insansı elemanla-

rında kullanıldığı bu motifler zamanla dinsel kaynağından uzaklaşıp tümüyle sanatsal bir motife dönüşüyor. Maya sanatında açılmış yılanın ağız boşluğunda grotesk görünümlü insan başı oldukça sık karşılaşılan bir motif. Yılan, kuş ve kedi biçimlerinin birleştirilmesiyle anlatılan yaratık biçimleri Güney Amerika sanatında da sık görülen anlatımlardır.

Dili dışarda aslan, jaguar ya da leopar motifleri iki bölgenin de iyi bilinen örnekleri arasında yer alır. Hitit kapılarını aslanlar bekler, Miken kentlerinin kapılarının iki yanında aslan yontuları görülür. Çatalhöyük'de doğum yapan ana tanrıçalar leoparlarla birlikte gösterilir.

Yer ve göğün çatışması ya da uzlaşmasına dayalı ilk varoluş yorumları her iki bölgede de paralellikler taşır.

Yeraltı tanrılarına yüklenen olumsuz görüş ve bunlarla insan arasındaki ilişkinin her zaman diğer tanrılardan az olması, bunlar adına tören düzenlenmemesi bir diğer benzerlik noktası-

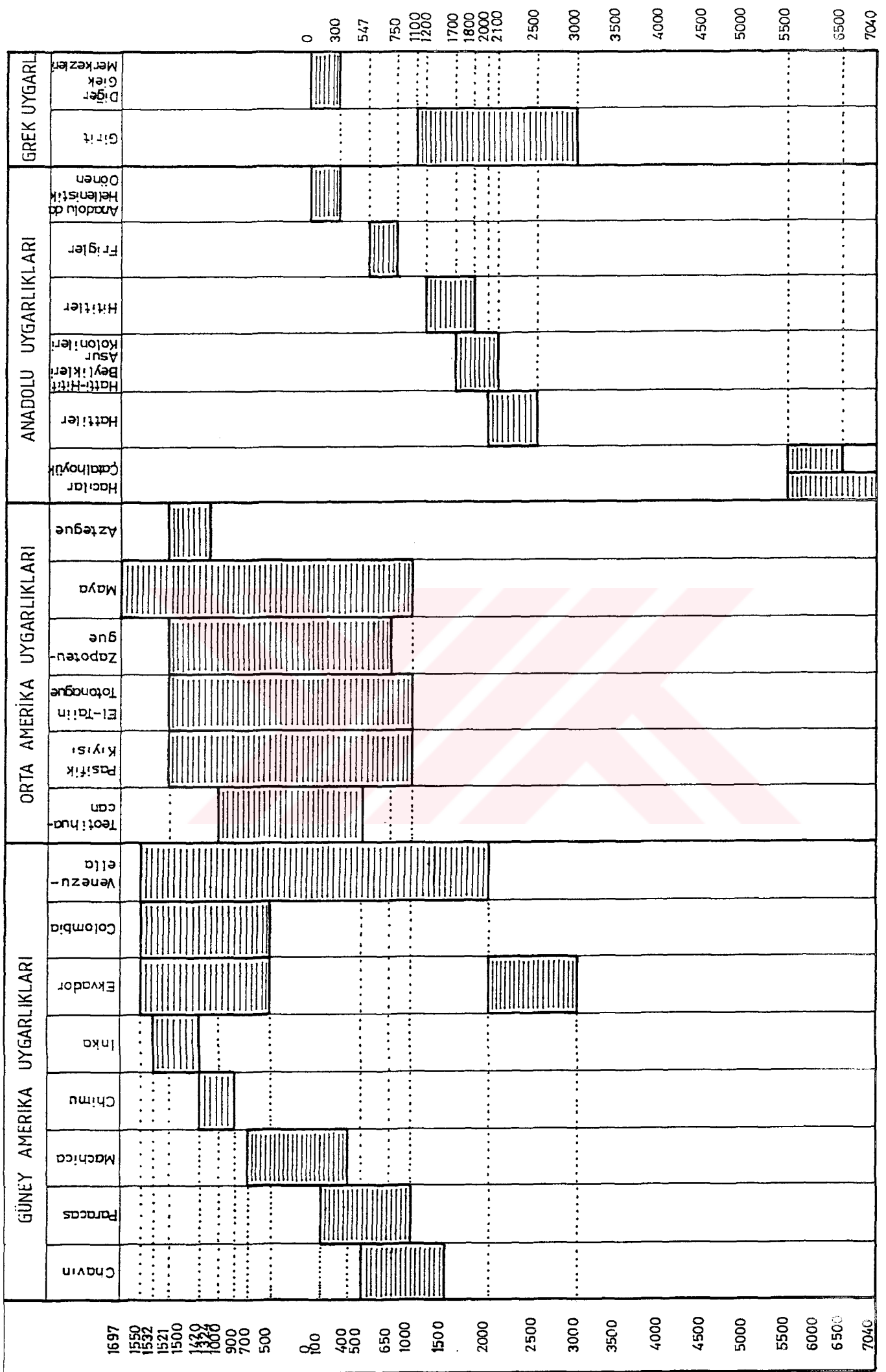
dır. Günlük yaşam içinde en fazla etkin olan, adına en fazla tören düzenlenen ve kurban verilen tanrıların bereket ve av tanrıları olması, bereket tanrılarının yağmur, sel fırtına şimsek gibi olaylarda güç sahibi olması gibi ögeler her iki bölgede de karşımıza çıkar. Gökyüzü tanrıları hiyerarşik dizinin en üst katında yer alır. En yüksek yargı ve ceza gücü onların elindedir.

Tapınakların ve dini törenlerin her iki bölge uygarlıklarında çok önemli olduğu, kutsal hazinelerin saklandığı yer olarak kendilerine gereken kutsallık görüntüsünün yansıtılmasına, yapımına ve korunmasına toplumsal zenginliklerden büyük pay ayrılması çok geniş alanlı bir karşılaştırma içinde benzerlikler olarak sıralanabilir.

Birbirinden farklı iki bölge ele alındığında kaçınılmaz biçimde kendimizi farklılıklar ve benzerlikler bulmak zorunda hissediyoruz. Bu yaklaşımla hareket edince de mutlaka bazı benzerlikler buluyoruz. İkonografik motiflerde belki de böylesi bir düşüncenin etkisiy-

le seçilen motiflerin ortaklığını sıralıyoruz. Bu benzerliklerin herhangi bir olgunun kanıtı olmadığını, olsa olsa yeni sorular doğurmak açısından dikkate alınması gerektiğini söylemek zorundayız. Yılan, güneş ve kedigiller, hem Anadolu hem de Güney Amerika da kullanılan ana motifler; ama bu motiflere yüklenen anlam ve bu motiflerin biçime dönüşme süreci şüphesiz çok farklı süreçler izlemektedir.

Güney Amerika toplulukları ile Akdeniz Uygarlıkları arasında tarihleri boyunca yaşanan bir diğer ortak nokta ise sürekli bir yerleşik göçebe çatışmasının varlığıdır. Dışardan gelen göçebe topluluklar bölgenin yerleşik kültürleri ile karışmış ve göçebe olgusunun devamlılığı bazı düşünsel değerlerin sürekli canlı kalmasına neden olmuştur. Göçebe toplumların dinamik yapısı, yerleşik değerlerin geriye çekici etkisini engelleyerek, değerlerin yenilenmesi sonucunu vermiştir. Güney Amerika'da Avrupalıların işgali ile kesintiye uğrayan bu süreç Anadolu ve Yunanistan'da Roma egemenliğine kadar devam eden süre ile bu açıdan da paralellikler taşır.

ÖZET

Bir toplumun belirli bir dönemdeki maddi, manevî yaratılarının tümü olarak tanımlanan kültür, hukuk sistemi, teknoloji siyasi ve toplumsal kurumları, felsefesi, üretim biçimi, moral değerleri, yaşam tarzı ile bir bütünlük oluşturur. Bu kültür öğelerinden herhangi biri üzerinde yapılacak araştırma onu dahil olduğu bütün içerisinde incelemeyi zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle "Pişmiş Toprak Heykeller" başlığı altında yapılan bir araştırma diğer kültür alanlarının etkisi göz önüne alınarak yapılmalıdır.

Heykel sanatının en eski belki de ilk malzemesi olan toprak biçimlendirme olanaklarının sonsuzluğu ve elde edilme kolaylığı nedeniyle çağlar boyu çok çeşitli uygarlıklar tarafından kullanılmıştır. Kullanım sınırları, çeşitli kap, kacak, ölümlerin içine yerleştirildiği küpler, büyü ya da dinsel amaçlı heykeller, ritüel sahnelerin baş oyuncularını gibi görünen figürler, çeşitli müzik aletleri, mühürlere kadar uzanan çok geniş bir alana yayılır. Mimarlıkta taşıyıcı elemanların yapısında, iç ve dış mekanlarda kaplama ve bezeme malzemesi olarak da kullanılmıştır.

Pişmiş toprak heykeller açısından çok zengin ürünler veren "Güney ve Orta Amerika Uygarlıkları" ile "Anadolu ve Grek Uygarlıkları" nı günümüze değin yaşayabilen ürünleri aracılığı ile tanıyabiliyoruz.

Güney Amerika`da gelişen ilk ve en önemli kültür alanları Peru, Ekvador, Kolombiya ve Venezuelalla uygarlıklarınca kurulmuştur. Biçim örgüsü ve anlatım dili açısından benzerlikler taşıyan bu uygarlık ürünlerinde ortak dinsel ve mitolojik öğeler varlığını hissettirir. Bu öğelerin varlığını ilk kez Peru Uygarlıkları içinde yer alan Chavin topluluğunun ürünlerinde görüyoruz.

Güney Amerika ile yoğun ilişkiler içinde olan Orta Amerika toplulukları kanıtlanmamış ama yaygın bir teoriye göre Asya kökenlidir Göz kamaştırıcı bir zenginliğe sahip olan Orta Amerika pişmiş toprak ürünlerinin ilk örnekleri Olmeque topluluğuna aittir. Teotihuacan Totonaque, Zapoteque, Maya ve Aztek toplulukları Orta Amerika`nın diğer önemli pişmiş toprak merkezlerini kuran uygarlıklar arasında yer alır.

Pişmiş toprak kullanımının en eski olduğu bölgelerden biri Anadolu Topraklarıdır. M.Ö. 7000 yıllarından beri bu bölgede pişmiş toprak çok çeşitli amaçlarla kullanılmış ve bu kullanım içinde heykel sanatının en seçkin ürünleri verilmiştir! Tez çalışması içinde Roma dönemine değin incelenen Anadolu Uygarlıkları arasında tarih öncesi dönemlere ait Hacılar, Çatalhöyük gibi yerleşimler ve Hattiler inançları, gelenekleri ve pişmiş toprak heykellerde geliştirdikleri biçim dili ile binlerle yıl etkilerini sürdürmüşlerdir. Ana tanrıça kültü ve boğaya tanınan kutsallık daha

sonraki dönemlerde de yaşamıştır. Anadolu'nun ilk imparatorluğunu kuran Hititler bu topluluklardan kendilerine kalan mirası geliştirerek zenginleştirmişlerdir. Hitit İmparatorluğunun bilinmeyen nedenlere yıkılmasının ardından Anadolu'da çeşitli bölgelerde Urartu Fryg, Lydia, Karya gibi uygarlıklar kurulmuş, bu uygarlıklar Akdeniz çevresinde kurulan diğer önemli kültür merkezleri ile yoğun bir etkileşim içinde olmuşlardır. Hellenistik dönem boyunca Akdeniz çevresinde gelişen özdeş kültür pişmiş toprak heykellerde çeşitli benzerliklerle karşımıza çıkmaktadır.

Arkeoloji tarihi Anadolu kadar eskilere dayanmayan Grek Uygarlığı M.Ö. 3000'lerden itibaren parlak bir kültür geliştiren Giritlilerin bıraktığı miras üzerine kurulmuştur. Hint-Avrupa kökenli Akha ve Dor boylarının işgalleri ile zaman zaman kesintiye uğrayan gelişim çizgisi gene bu boyların yarımada taşıdığı kültürel öğelerle zenginleşerek M.Ö. birinci bin yılda Grek Uygarlığını, Akdeniz çevresinde önder bir konuma getirmiştir.

"Güney ve Orta Amerika Uygarlıkları" ile "Anadolu ve Grek Uygarlıkları" tez konusu içinde yer alan zaman dilimleri boyunca birbirleri ile hiç ilişkileri olmaksızın yaşamışlardır. Buna rağmen bu topluluklar için

çok genel anlamda benzer bir gelişim çizgisinden söz edebiliriz: Göçebelikten yerleşik düzene geçişle birlikte tarımın ortaya çıkması toplumsal kurumların gelişmesi, meslek ayrımlarının belirmesi, büyüünün yerini dinin alması.

Pişmiş toprak heykellerde bütün bu uygarlıkların biçimlendirme süreci dinsel ve mitsel kaynaklı verilere dayanmaktadır. Bu verilere yüklenen anlam farklılıklar taşısa da ikonografik motiflerin kaynakları insanları çevreleyen tüm koşullar üzerine geliştirilmiş düşünsel yapıdır.

Pişmiş toprağı kendisine malzeme olarak seçen bir sanatçı için bu uygarlıklarda geliştirilen biçim dilini tanıma çabası vazgeçilmez bir uğraş olacaktır.

Summary

Culture, which can be defined as the totality of material and moral works of a society in a certain time period, constitutes an entity with its law system, technology, political and social institutions, philosophy, mode of production, moral values and life style. Any research that aims to make an analysis of one of the above elements of culture needs to be conducted within the totality to which it belongs. Therefore, a research that is made under the title of "Terra Cotta Statues" should be made also taking into account the influences of other spheres of culture at the same time.

Clay, which is the oldest- and probably the first, material of statuary, due to infinite possibilities of shaping and also due to its easily obtainable character, has been used for ages by quite a number different civilisations.

Its limits of use extend to a very large area that includes pottery, the pottery in which the dead is settled, spell- or religious- aimed statues, figures that appear as players of ritual scenes, various musical instruments and seals. In architecture, it has also been used in the construction of pillars and as covering and adornment material in indoor and outdoor sites.

We are able to know about "South and Central American Civilizations" and "Anatolian and Greek" ones, which gave quite rich products of Terra Cotta statues, thanks to their hitherto alive products.

The first and the most important territories of culture which developed in South America have been set up by the civilisations of Ecuador, Colombia and Venezuela. In the products of these civilisations which are similar to one another in terms of their knittings of form and ways of expression, common, religious and mythological elements are felt. We detect the presence of such elements first in the products of Chavin community, which was one of the civilisations of Peru.

Central American communities, which have intensive relations with South America, according to a non-proved but a common theory, are of Asian origin.

The first instances of Central American Terra Cotta products which have a dazzling richness belong to the Olmeque community. The communities of Teotihuacan, Totonaque, Zapoteque, Maya and Aztek are among the civilisations which set up other important centers of Terra Cotta products.

Anatolia is one of the territories where the use of Terra Cotta is the oldest and since 7000 BC it has been used for various aims and within this extended use, a large number of distinguished statuary products have also been given. In the study of thesis, among the Anatolian civilisations that were examined up to the Roman period, the settlements that belong to prehistoric periods such as Hacilar, Çatalhöyük and the beliefs, customs, the forms that developed in Terra Cotta Statues of Hattı civilisations made their influences last thousands of years. The cult of goddess and the sacredness of the bull remained alive also in later periods. Hittites, who established the first empire of Antatolia, have advanced and made richer the heritage they inherited from these communities. After the collapse of Hittite Empire due to unknown reasons, in different territories of Anatolia many civilisations such as Urart, Frygia, Lydia and Karia, which have engaged in an intensive

interaction with the other civilisations around the Mediterranean basin have been set up. Throughout the Hellenistic period, the prints of an identical culture which has developed around the Mediterranean Sea appears in the similar works of Terra Cotta.

Greek civilisation, which is not so old as Anatolia with respect to archeological history, has been established on the inheritance of Cretans, who had developed a bright culture beginning with 3000 BC. Although the line of development was interrupted from time to time by the invasions of Indian-Europe originated Akha and Dor clans, the cultural elements these clans took away to the peninsula also made the development richer and thereby made the Greek civilisation the leading civilised force around the Mediterranean about 1000 BC.

Although the civilisations of "South and Central America" and those of "Anatolia and Greece", throughout the time periods that take place in the thesis, had lived in isolation from each other, we may mention a similar development line for these communities in a rather broad sense: The appearance of cultivation as the main consequence of the abandonment of nomadic life and the transition to the settled life, the development of social institutions, the emergence of occupational distinctions, the replacement of spell by religion.

In all of these civilisations, the process, of shaping Terra Cotta is based on religious and mythical background. Though the meaning that is attributed to this background displays many differences, the sources of iconographic patterns are the thought structures which are constructed on all the conditions surrounding man.

For the artist, who chooses Terra Cotta as the material for himself, the effort of becoming acquainted with the language of form that has been developed in these civilisations is an indispensable struggle.

GÜNEY VE ORTA AMERİKA İLE İLGİLİ DİPNOTLAR:

1-	Enrique, Vergara, İnka-Peru 3000 Jahre İndianisce Hochkulturen	S.109
2-	Alan Lapiner Pre-Columbian Art of South America	S. 74
3-	Christopher B.Donnan İnka-Peru 3000 Jahre Indianische Hochkulturen	S.100
4-	Alan Lapiner. Pre-Columbian Art of South America	S.115
5-	Christopher B.Donnan.İnka-Peru 3000 Jahre İndianisce Hochkulturen	S.101
6-	Alan Lapiner. Pre-Columbian Art of South America	S.260
7-	Alan Lapiner " " " " "	S.307
8-	Alan Lapiner " " " " "	S.307
9-	Alan Lapiner " " " " "	S.308
10-	Alan Lapiner " " " " "	S.308
11-	Alan Lapiner " " " " "	S.309
12-	Alan Lapiner " " " " "	S.311
13-	Alan Lapiner " " " " "	S.311
14-	Alan Lapiner " " " " "	S.311
15-	Alan Lapiner " " " " "	S.331
16-	Alan Lapiner " " " " "	S.333
17-	Alan Lapiner " " " " "	S.371
18-	Alan Lapiner " " " " "	S.372
19-	Alan Lapiner " " " " "	S.373
20-	Alan Lapiner " " " " "	S.373
21-	Ali Teoman Germaner- Colomb Öncesi Orta Amerika Uygarlıkları	S.10
22-	Ali Teoman Germaner - " " " " "	S.12
23-	Ali Teoman Germaner - " " " " "	S.12
24-	Ali Teoman Germaner - " " " " "	S. 3
25-	Ali Teoman Germaner - " " " " "	S. 6
26-	Ali Teoman Germaner - " " " " "	S.21
27-	Ali Teoman Germaner - " " " " "	S.17
28-	Ali Teoman Germaner - " " " " "	S.17
29-	Ali Teoman Germaner - " " " " "	S.34
30-	Ali Teoman Germaner - " " " " "	S.23
31-	Ali Teoman Germaner - " " " " "	S.24
32-	Ali Teoman Germaner - " " " " "	S.40
33-	Ceram. Tanrılar, Mezarlar, Bilginler	S.304
34-	Irmgard Groth Kimball. Maya Terrakotten	S.10
35-	Irmgard Groth Kimball. Maya Terrakotten	S.11

ANADOLU VE GREK UYGARLIKLARI İLE İLGİLİ DİPNOTLAR

1- Ekrem Akurgal - Anadolu Uygarlıkları	S.14
2- James Mellaart.Yakındoğu'nun En Eski Uygarlıkları	S.99
3- James Mellaart. " " " "	S.100
4- Ekrem Akurgal. Anadolu Uygarlıkları	S.22
5- Ekrem Akurgal. " "	S.37
6- Ekrem Akurgal. " "	S.48
7- Ekrem Akurgal. " "	S.49
8- Ekrem Akurgal. " "	S.104
9- Ekrem Akurgal. " "	S.104
10- Ekrem Akurgal. " "	S.104
11- Ekrem Akurgal. " "	S.107
12- Ekrem Akurgal. " "	S.150
13- Ekrem Akurgal. " "	S.204
14- Stylianos Alexiou.Minos Uygarlığı	S.88
15- Stylianos Alexiou. " "	S.93
16- Stylianos Alexiou. " "	S.95
17- Gisela Richter. Yunan Sanatı	S.196
18- Gisela Richter. " "	S.248
19- Gisela Richter. " "	S.250
20- Gisela Richter. " "	S.265
21- Gisela Richter. " "	S.266
22- Gisela Richter. " "	S.266
23- Gisela Richter. " "	S.266
24- Gisela Richter. " "	S.266
25- Gisela Richter. " "	S.266
26- Gisela Richter. " "	S.266
27- Gisela Richter. " "	S.268
28- Gisela Richter. " "	S.268
29- Gisela Richter. " "	S.268
30- Gisela Richter. " "	S.269

FOTOĞRAF LİSTESİ

GÜNEY VE ORTA AMERİKA

- 1- Chavin-Tören kabı.Lambayeque. M.Ö.1000-700. S.21
- 2- " " " Chongoyape. M.Ö.1000-700. S.21
- 3- " " " Chongoyape. M.Ö.1400-100. S.22
- 4- " " " M.Ö.100-100.S.22
- 5- " " " Tambladera. M.Ö. 700-400.S.23
- 6- Chavin-İki figür. Tambladera. M.Ö. 700-400.S.24
- 7- Chavin-Tören kabı.Tambladera. M.Ö.700-400.S.24
- 8- Chavin-Üç figür. Jaquetepeque.M.Ö. 700-400.S.24
- 9- Chavin. Chavin de Huantar tapınağında yer alan içiçe girmiş yılan ve jaguar motifleri.S.25
- 10- Paracas. Biri işlevsel olmayan iki ağızlı kap.Chiquerillo M.Ö.1000-600.S.31
- 11- Paracas şahin biçimli kap. M.Ö. 500-300.S.31
- 12- Paracas.Ölü maskı. Ocucaje.M.Ö.400-100.S.32
- 13- Paracas. Mask.M.Ö.300-100.S.32
- 14- Paracas."Ganimet kafa" kültüne ait bir motif.S.33
- 15- Paracas. " " " " " " " " .S.33
- 16- Paracas.Üzerinde "Görsel Varlık" motifinin yer aldığı iki ağızlı tören kabı.Ocucaje. M.Ö.500-300.S.34
- 17- Paracas.Deniz kabuğu biçimli kap. M.Ö.100-200.S.35
- 18- Paracas.İki ağızlı kap biçimleri. M.Ö. 200-100.S.35
- 19- Mochica- Avcı.Salinar-M.Ö.500-300.S.40
- 20- " - Baykuş-Vicus.Salinar.M.Ö.500-300.S.40
- 21- " - İki bölümlü kap-Vicus.M.Ö.500-M.S.500.S.41
- 22- " - Figür-Lima- M.Ö.500-M.S.400.S.41
- 23- " - Hayvan biçimli kap.M.Ö.500-M.S.400.S.42
- 24- " - İnsan biçimli kap.M.Ö.400-100.S.42
- 25- " - Jaguar biçimli kap-Vicus-M.Ö.400-100.S.43
- 27- " - Esir- M.Ö.100- M.S.600.S.44
- 28- " - Denizcilikle ilgili bir törenin anlatıldığı kap. M.Ö.100-M.S.600.S.44
- 29- " - Mochica topraklarında kullanılan kalıp kullanma biçimi.S.45

- 30,31- Mochica kalıp biçimleri
32- Chimu- Mimari biçimli kap. M.S.1100-1450.S.49
33- Chimu- Ayak biçimli kap. M.S.1100-1450.S.49
34- " - Kuş biçimi kap.M.S.1100-1450.S.50
35- " - Çok bölümlü kap.M.S.1100-1450.S.51
36- " - Tören kabı.M.S.1100-1450.S.51
37- İnka - Paccha-M.S.1450-1533.S.57
38- İnka - Mimari biçimli kap. M.S.1450-1533.S.57
39- İnka - Çocuğunu emziren kadın M.Ö.1450-1533.S.58
40- İnka - Yılan biçimli kap. M.S.1450-1533.S.58
41- İnka Aryballos. M.S.1450-1533.S.50
42- İnka Vazo- M.S.1450-1533.S.59
43- Ekvador- Figür- Bahia M.Ö. 800- 400.S.66
44- " - İki bölümlü kap.M.Ö. 800- 400.S.66
45- " - Vazo.M.Ö. 300
46- " - İki bölümlü kap.M.Ö.300-M.S.300.S.67
47- " - Figür.M.Ö.800-400.S.68
48- " - İki figür - Manabi.M.Ö.400-M.S.500.S.68
49- " - Müzisyen - Manabi.M.Ö.400-M.S.500.S.69
50- " - Müzisyen - Manabi.M.Ö.500-M.S.700.S.69
51- " - Figür - Manabi.M.Ö.500-M.S.300.S.70
52- " - Dört gözlü timsah-La Tolita M.Ö.400-M.S.500.S.70
53- " - Figür-La Tolita-M.Ö.400-M.S.500.S.71
54- " - Figür- Manabi.M.S.850-1500.S.71
55- Kolombiya Figür- Qumbaya-M.S.500-1000.S.76
56- " Figür- " .M.S.500-1000.S.76
57- " Figür- " .M.S.500-1000.S.77
58,59- " İki Urn-Magdalena .M.S.1200-1500.S.77
60- " Oturan Savaşçı.M.S.1000-1400.S.78
61- " Oturan Savaşçı.M.S.1000-1400.S.78
62- Venezuela- Tören Kabı-Trujillo.S.81
63- Venezuela- Santa Domingo-M.S.1000-1500.S.81
64- Teotihuacan- İki figür- M.S.V-VIII.yy.S.94
65- Teotihuacan- İki figür-M.S.V-VIII.yy.S.94
66- Colima- Anne ve Çocuk-M.S.500-1000.S.98
67- " Figür- M.S.1000.S.98
68- " Figür-M.S.1000.S.99
69,70-Totonauque- Xochipilli-Mısır tanrıları-Vera Cruz M.S.VII-X yy.S.102

- 71- " Jaguar başı-VeraCruz- M.S.500-1400.S.103
72- " Huehueteotl.(Ateş Tanrısı)M.S.V.-VIIyy.S.103
73- Zapotek Urn-M.S.1000-1400.S.109
74- Zapotek Figür-M.S.1000-1400.S.109
75- Zap Urn- Oaxaca-M.S.700-900.S.110
76- Zap Urn- MonteAlban.M.S.250-750.S.110
77- Maya Maya tapınak duvarlarında yer alan motif. S.121
78- " Dansçı-Jaina.S.122
79- " Dansçı-Jaina .S.122
80- " Genç kız-Jaina .S.123
81- " Dansçı-Jaina .S.123
82- " Chac.(Yağmur tanrısı) M.S.1000-1500.S.124
83- " Chac.(Yağmur tanrısı) M.S.1000-1500 .S.124

ANADOLU VE GREK UYGARLIKLARI

- 1- Hacılar - Ana Tanrıça.M.Ö.5500.S.139
- 2- Hacılar - Ana Tanrıça.M.Ö.5500.S.139
- 3- " - İki kap.M.Ö.4000.S.140
- 4- Beycesultan-Dört bölümlü kap.M.Ö.3000.S.140
- 5- Karataş-Semahöyük-Tören Kabı.M.Ö.2500.S.141
- 6- Kültepe-İki bölümlü kap.M.Ö.2250.S.141
- 7- Kültepe-Rhyton.M.Ö.1900.S.144
- 8- " -Rhyton.M.Ö.1900.S.144
- 9- " - ".M.Ö.1900.S.145
- 10- " - ".M.Ö.1900.S.145
- 11- " - ".M.Ö.1800.S.146
- 12- " - ".M.Ö.1800.S.146
- 13-Boğazköy-Mimari biçimli tören kapları M.Ö.1800.S.147
- 14-Kültepe- İki bölümlü kap.M.Ö.1900.S.147
- 15- " - Libation.M.Ö.1900.S.148
- 16- " - Makyaj kutusu.M.Ö.1800.S.148
- 17- Alişar-Rhyton.M.Ö.1700.S.154
- 18- Beycesultan-Rhyton.M.Ö.1700.S.154
- 19- Ilica -Tören kabı.M.Ö.1600.S.155
- 20- Boğazköy-Tören kabı.M.Ö.1500.S.155
- 21- Bitik-Vazo(detay).M.Ö.1600.S.156
- 22- Tablet -Kadeş Antlaşması.S.156
- 23- Gardian-Sıvı kabı.M.Ö.VIII.VV.S.163
- 24- Gardian-Rhyton.M.Ö.VIII.VV.S.163
- 25- " " .M.Ö.VII.VV.S.164
- 26- Burdur-Bina cephelerinde kullanılan boyalı levha M.Ö.VI.yy.S.164
- 27- Myrina-Figür.M.Ö.II.yy.S.169
- 28- Myrina-Figür.M.Ö.II.yy.S.169
- 29- Çanakkale-İki figür.M.Ö.II.yy.S.170
- 30- Gordion-Anatanrıça.M.Ö.II.yy.S.170
- 31- Myrina-Figür.M.Ö.II.yy.S.171
- 32- " " .M.Ö.II.yy.S.171
- 33- " -İki figür.M.Ö.II.yy.S.172
- 34- " -Figür.M.Ö.II.yy.S.172

- 36- Girit - Pıscokephalo-Figür.M.Ö.2600-1700.S.182
37- " - Sıvı kabı.M.Ö.2000-1700.S.182
38- " - Petsofa- Figür.M.Ö.2000-1570.S.183
39- " - Messara-Gören kabı.M.Ö.2000-1570.S.183
40- " - Karphi-Tanrıça figürü.S.184
41- " - Knossos-Tarnıça figürü (Detay).S.184
42- " - Knossos-Gazi Heykelcikleri.S.185
43- " - Katsamba-Sıvı kabı.M.Ö.1570-1150
44- Boiotia-Figür.M.Ö.VIII.yy.
45- " -At arabası.M.Ö.VIII.yy.
46- Euobia-At arabası.M.Ö.VIII.yy.
47- Varı- Cenaze arabası.M.Ö.600
48- Boitia- Berber.M.Ö.600
49- Antika-Demeter.M.Ö.V.yy.
50- Tanagra. Figür.M.Ö.300
51- " " .M.Ö.300
52- " - Kadınbaşı.M.Ö.300
53- Kıbrıs- Tören kabı.M.Ö.II.yy.
54- " - İki tören kabı.M.Ö.II.yy.
55- Attika- Vazo üzerinden desen.V.yy.
56- Attika- Vazo üzerinden desen.M.Ö.540

HARİTALAR

- I- Peru Uygarlıkları S.15
II- Ekvador, Kolombiya, Venezuela Uygarlıkları S.60
III-Orta Amerika Uygarlıkları S.91
IV- Anadolu Uygarlıkları S.128
V- Grek Uygarlığı S.173
VI- Girit Uygarlığı S.186

KRONOLOJİK TABLO S.222

K A Y N A K Ç A

GÜNEY VE ORTA AMERİKA

1. Lapiner, Alan. Pre-Columbian Art of South America
Harry N. Abrams. Publishers. New York. 1976
2. Enrique, Vergara. A.proulx Donald/Maria Rostworowski/Jean-Francois
Boucher, İnka-peru 3000 Jahre Indianische Hochkulturen.
Verlag Ernst Wasmuth. Tübingen.
3. Germaner, Ali Teoman.
Colomb Öncesi Orta Amerika Uygarlıkları
Yayınlanmamış Tez. 1969
4. Anders, Ferdinand. Das Panteon der Maya.
Akademische Druck- u. Verlagsanstalt. Graz. 1963
5. Kimball, İrmgard Groth. Maya Terrakotten
Verlag Ernst Wasmuth. Tübingen.
6. Osborne, Harold. South America Mithology.
Newnes Books. Yugoslavia..1983
- 7..Ceram, C.W. Tanrılar Mezarlar Bilginler. Çev: Hayrullah Örs
Remzi Kitabevi. İstanbul. 1986
8. Anton, Ferdinand. Frederick J. Dockstader. *Das Alte Amerika*
Holle Verlag. Baden -Baden. 1967
9. Jacques Soustelle
La vie Quotidienne des Aztèques A l'aveille de la Conquête Espagnone
Hachette. Paris . 1955

ANADOLU VE GREK UYGARLIKLARI

1. Akurgal , Ekrem. Anadolu Uygarlıkları
Net Turistik Yayınları. 11. Basım. İstanbul. 1989
2. Akurgal Ekrem / Max Himmer..Die Kunst der Hethiter
Hirmer Verlag Munchen. 1976
3. Bittel, Kurt. Les Hittites.
Edition Galimard. 1976
4. Akşit, İlhan. Hititler.
Sandoz Yayınları. İstanbul.1981.
5. Mellaart, James.Yakındoğu'nun en eski Uygarlıkları.Çev:Bilgi Altınok
Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul.1938
6. Richter, Gisela. Yunan Sanatı. Çev:Beral Madra.
Cem Yayınevi. İstanbul. 1979
7. Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi. Cilt II
Görsel Yayınları. 1982
8. Alexiou, Stylianos. Minos Uygarlığı. Çev: Elif TülTulunay..
Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul. 1991
9. Hoegler R.G/Olivier Reverdin. Kreta-Mutterland der Kultur Europas..
Verlag C..j..Bucher AG, Luzern..1965

Diğer KAYNAKLAR

1. Dolunay, Necati.İstanbul Arkeoloji Müzeleri.
Ak Yayınları. İstanbul. 1973
2. Tulunay..Elif Tül.Etrüsk Sanatı
Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul. 1982
3. Cooper , Emmanüel.Seramik ve Çömlekçilik. Çev:Ömür Bakırer.
Remzi Kitabevi. İstanbul. 1978